

SUOMEN NELJÄS RAPORTTI
ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ
KOSKEVAN EUROOPPALAISEN PERUSKIRJAN
TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

SYYSKUU 2010

JOHDANTO	1
YLEINEN OSA	3
1. PERUSTIETOA SUOMESTA	3
Väestö, uskonto ja kielet	3
Ahvenanmaan erityisasema	3
2. ALUEELLISET KIELET TAI VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA	4
Ruotsin kieli	4
Saamen kielet	4
3. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA	5
Ruotsin kieltä käyttävät Suomen kansalaiset	5
Saamelaiset	5
Alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujan määritelmästä.....	5
4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA	6
Romanikieli	6
Venäjän kieli	6
Tataarikieli	6
Jiddish.....	6
Karjalan kieli	7
Viittomakieli	7
5. HALLITUSOHJELMA JA HALLITUKSEN SELONTEOT	8
OSA I	9
I.1 PERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LIITTYVÄ KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ	9
Perustuslaki	9
Kielilaki	9
Saamen kielilaki	10
Yhdenvertaisuuslaki	11
Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta	11
Laki etnisten suhteiden neuvottelukunnasta	11
Laki lapsiasiainvaltuutetusta	12
I.2 ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ EDISTÄVÄT KANSALLISET ELIMET JA JÄRJESTÖT	12
KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS.....	12
FiBLUL FINNISH BUREAU FOR LESSER USED LANGUAGES.....	13
SVENSKA FINLANDS FOLKTING.....	13
SVENSKA KULTURFONDEN	13
SAAMELAISKÄRÄJÄT	13
ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNTA	14
SUOMEN VENÄJÄNKIELISTEN YHDISTYSTEN LIITTO RY	14
SUOMEN ISLAM-SEURAKUNTA	14
HELSINGIN JUUTALAINEN SEURAKUNTA.....	14
KARJALAN KIELEN SEURA RY	14
I.3 RAPORTTIA LAADITTAESSA HUOMIOIDUT YHTEISÖJEN TAI YHDISTYSTEN LAUSUNNOT	15
I.4 PERUSKIRJASTA TIEDOTTAMINEN	15
I.5 SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA	16

I.6 MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSISTA TIEDOTTAMINEN	17
I.7 OSALLISTUMINEN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON	17
OSA II	18
7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET	18
1a) Alueellisten ja vähemmistökielten tunnustaminen kulttuuririkkaudeksi.....	19
1b) Hallinnollisista rajoista	19
1c) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten edistäminen	20
Kielilaki	20
Saamen kielilaki ja saamen kieli	21
Romanikieli	22
Karjalan kieli.....	23
Venäjän kieli.....	23
Jiddishin kieli	23
Viittomakieli.....	23
1d) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti.....	24
Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminta.....	24
Valikoiva lehdistötuki.....	24
Saamen kielet.....	24
Romanikieli	25
Venäjän kieli.....	26
Karjalan kieli.....	26
1e) Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksien tukeminen ja kehittäminen.....	27
FiBLuLin toiminta	27
Karjalan kieli.....	27
1f) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu	27
Romanikielen opetus	27
Romanikielen oppimateriaali.....	29
Venäjän kieli.....	30
Karjalan kieli.....	30
1g) Muiden kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä puhuvan mahdollisuudet oppia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä.....	31
Karjalan kieli.....	31
1h) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten korkeakouluopiskelun ja tutkimuksen edistäminen	31
Romanikieli	31
Venäjän kieli.....	32
1i) Eri valtioissa asuvien samaa kieltä puhuvien ryhmien välisen vaihdon edistäminen	32
Saamen kieli.....	32
Romanikieli	32
Venäjän kieli.....	32
2. Aiheettoman alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun poistaminen	33
Oikeudesta käyttää vähemmistökieltä vankiloissa	33
Romanikieli	33
3. Kunnioitus, suvaitsevaisuus ja kieliryhmien välinen keskinäinen yhteisymmärrys.....	34
4. Kieliryhmien tarpeet ja toivomukset määriteltäessä kielipolitiikkaa	35
Ruotsin kieli.....	35
Saamen kielet.....	35
Romanikieli	36
5. Peruskirjan 7 artiklan 1-4 kappaleiden sisältämien periaatteiden soveltaminen ei-alueellisiin kieliin	36
OSA III	37
III.1 RUOTSI: VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI	37
8 ARTIKLA: KOULUTUS.....	37
Päivähoito	37

Esiopetus.....	38
Perusopetus.....	38
Lukio-opetus.....	39
Ammatillinen koulutus.....	40
Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus.....	40
Yliopistouudistus.....	41
Ulkomailla suoritettujen tutkintojen tunnustaminen.....	42
Opettajankoulutus.....	42
Kielten opetukseen liittyvä arviointi.....	43
9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET.....	43
Lainsäädäntö.....	44
Tuomioistuinlaitos.....	45
Syyttäjälaitos.....	46
Poliisihallinto.....	47
Rajavartiolaitos.....	48
Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta.....	49
10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT.....	49
Julkista tehtävää hoitavien henkilöiden kielitaito.....	50
Puolustushallinto.....	51
Työhallinto.....	51
Kunnallishallinto.....	52
Kielibarometri 2008.....	52
Kuntien ostopalvelut.....	53
Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta.....	54
Aluehallinnon uudistamishanke.....	54
11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET.....	55
Ruotsinkieliset radio- ja televisiopalvelut.....	56
Ruotsinkielinen lehdistö.....	57
12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT.....	57
Taiteen edistäminen ja muu kulttuuritoiminta.....	58
13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ.....	59
Omakieliset sosiaali- ja terveyspalvelut.....	60
Sairaanhoitopiiriin kieliohjelma.....	60
Kielillisä.....	60
Selvitys omakielisistä sosiaali- ja terveyspalveluista.....	61
Päivystyspalvelut ja kieli.....	62
Hätäkeskukset.....	62
14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI.....	63
III.2 SAAMEN KIELI: ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI.....	64
8 ARTIKLA: KOULUTUS.....	64
Päivähoito.....	64
Esiopetus.....	65
Perus- ja lukio-opetus.....	65
Saamenkielinen ja saamen kielen opetus saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.....	66
Saamenkielisen opetuksen opetussuunnitelmasta.....	67
Saamenkielinen verkko-opetus.....	68
Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus.....	69
Opettajankoulutus.....	69
Aikuiskasvatus ja täydennyskoulutus.....	69
Opettajien täydennyskoulutus.....	69
Saamelaisalueen koulutuskeskus.....	70
Oppimateriaalin tuotanto.....	70
Tutkimus pohjoismaiden saamelaislasten ja -nuorten mielipiteistä.....	71
9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET.....	72
Tuomioistuinlaitos.....	73
Syyttäjälaitos.....	74
Poliisihallinto.....	75
Rajavartiolaitos.....	75

Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta	75
10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT	76
Yleistä	77
Kunnallishallinto	77
Puolustushallinto	77
Työhallinto	78
Viranomaisten kielitaitovaatimukset	79
Saamen kieli Suomen evankelisluterilaisessa ja ortodoksisessa kirkossa	79
Saamenkielisen nimistön huolto	79
11 ARTIKLA: JOUKKOVIESTIMET	80
Yleisradio Oy:n toiminnasta	81
Saamen Radio	81
Televisiolähetykset	81
Saamenkielinen sanomalehdistö	82
Lehdistötuki	82
12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT	83
Saamelaiskulttuurin rahoitus	84
Lasten ja nuorten kulttuuritoiminta	84
Saamelaiskulttuurikeskus	85
13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ	85
Potilaan oikeudet	86
Hätäkeskukset	87
14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI	87
Luonnos Pohjoismaiseksi saamelais sopimukseksi	88

LIITE 1.....89

LIITE 2.....90

KIRJALLISUUS	90
RAPORTIN LIITTEET	92

JOHDANTO

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja avattiin allekirjoitusta varten Euroopan neuvoston jäsenvaltioille Strasbourgissa 5.11.1992, jolloin Suomi allekirjoitti sen. Suomi ratifioi peruskirjan 9.11.1994 ja se astui voimaan sekä Suomessa että kansainvälisesti 1.3.1998. Peruskirjan oli vuoden 2010 syyskuun loppuun mennessä ratifioinut 25 Euroopan neuvoston jäsenvaltiota.

Peruskirjalla pyritään suojelemaan ja edistämään perinteisiä alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä Euroopassa, ylläpitämään ja kehittämään Euroopan kulttuureja ja kulttuuriperintöä sekä edistämään alueellisen kielen tai vähemmistökielen käyttöä yksityisessä ja julkisessa elämässä. Peruskirjan I- ja II-osat sisältävät tavoitteet ja periaatteet, joita sopimuspuolet sitoutuvat soveltamaan kaikkiin alueellaan puhuttuihin alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin. Mainittuja tavoitteita ja periaatteita ovat kunkin alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellisen alueen kunnioittaminen, näiden kielten edistäminen sekä niiden käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti sekä julkisessa, että yksityisessä elämässä.

Peruskirjan III-osa sisältää lukuisia erityistoimia, joilla pyritään edistämään vähemmistökielten käyttöä julkisessa elämässä. III-osan kattamien toimien ja toimialojen piiriin kuuluvat koulutus, oikeus- ja hallintoviranomaiset sekä julkiset palvelut, joukkoviestimet, kulttuuritoiminta ja palvelut, talous ja yhteiskuntaelämä sekä yhteydet yli valtakunnan rajojen.

Peruskirjan ratifioinnin yhteydessä Suomi on antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu täyttämään ruotsin kielen (vähemmän puhuttu virallinen kieli) osalta 65 ja saamen kielen (alueellinen kieli) osalta 59 peruskirjan III -osassa säädettyä erityisvelvoitetta. Lisäksi Suomi on antanut selityksen, jonka mukaan se sitoutuu soveltuvien osin soveltamaan peruskirjan II -osan säännöksiä romanikieleen ja muihin ei-alueellisiin kieliin. Joulukuussa 2009 Suomi täydensi viimeksi mainittua selitystään mainitsemalla siinä karjalan kielen. Vastaava peruskirjan voimaansaattamisasetuksen muutos tuli voimaan 4.12.2009.¹

Peruskirjan täytäntöönpanoa seuraa asiantuntijakomitea, joka tutkii sopimuspuolten antamat määräaikaishavainnot. Raportit myös julkistetaan. Asiantuntijakomiteassa on yksi jäsen kutakin sopimuspuolta kohti. Ehdokkaat nimeää asianomainen sopimuspuoli. Jäsenet nimittää Euroopan neuvoston ministerikomitea ehdokaslistalta, johon listatuilla henkilöillä tulee olla korkea moraalinen ja tunnustettu pätevyys peruskirjan käsittelemissä asioissa. Komitean jäsenet nimitetään kuusivuotiskaudeksi ja heidät voidaan valita uudelleen.

Sopimuspuolen alueella laillisesti perustetut yhteisöt tai yhdistykset voivat kiinnittää asiantuntijakomitean huomion seikkoihin, jotka liittyvät sopimuspuolen hyväksymiin peruskirjan III-osaa koskeviin sitoumuksiin. Neuvoteltuaan asiasta asianomaisen sopimuspuolen kanssa asiantuntijakomitea voi ottaa nämä tiedot huomioon selvitystä laatiessaan. Mainitut yhteisöt tai yhdistykset voivat lisäksi antaa lausuntoja sopimuspuolen noudattamasta II-osaa koskevasta politiikasta. Määräaikaishavainnot ja edellä mainituilta yhteisöiltä tai yhdistyksiltä saatujen tietojen perusteella asiantuntijakomitea laatii selvityksen ministerikomiteaa varten. Selvitykseen, jonka ministerikomitea voi halutessaan julkaista, liitetään sopimuspuolelta pyydetty vastine. Selvityksessä tulee olla asiantuntijakomitean ministerikomitealle tekemä esitys sopimuspuolelle tarvittaessa annettavien suositusten valmistelemiseksi.

¹ Tasavallan presidentin asetus n:o 68 alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta (956/2009).

Osana kieliperuskirjan täytäntöönpanon valvontaa asiantuntijakomitea laati Suomen kolmanteen määräaikaisraporttiin perustuvan kyselyn Suomen viranomaisille. Asiantuntijakomitea myös vieraili Suomessa 13.–17.11.2006 tavaten hallituksen ja kansalaisyhteiskunnan edustajia. Kieliperuskirjan täytäntöönpanon seurannassa asiantuntijakomitealla oli käytössään Suomen kolmas määräaikaisraportti, sitä täydentävät hallituksen vastaukset komitean esittämiin lisäkysymyksiin sekä vierailun aikana saadut lisätiedot. Edellä mainituilla yhteisöillä ja yhdistyksillä oli lisäksi mahdollisuus tuoda suoraan asiantuntijakomitean tietoon raportoinnissa hyödyllisiksi katsomiaan asioita. Määräaikaisraportin käsittelyn päätteeksi asiantuntijakomitea antoi kolmannen Suomea koskevan maakohtaisen raporttinsa ja suositusluonnoksensa ministerikomitealle keväällä 2007. Hallitukselle varattiin mahdollisuus kommentoida raporttia ja suositusluonnoksia.

Ministerikomitea hyväksyi 21.11.2007 peruskirjan täytäntöönpanoa koskevat suosituksensa. Suositukset ovat tämän selonteon liitteenä.

Nyt käsiteltävänä on Suomen hallituksen neljäs määräaikaisraportti peruskirjan täytäntöönpanosta. Ajallisesti raportissa käsitellään kehitystä vuonna 2006 annetun edellisen määräaikaisraportin jälkeen, pääasiallisesti maaliskuuhun 2009 saakka. Raportissa käsitellään osittain kehitystä myös tämän jälkeen.

Lisätietoja

Lisätietoja Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksista sekä niiden täytäntöönpanon valvontaan liittyvästä määräaikaisraportoinnista voi tiedustella ulkoasiainministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksiköstä, jonka yhteystiedot ovat:

Ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö (OIK-40)

Ulkoasiainministeriö

Oikeuspalvelu

PL 411, 00023 Valtioneuvosto

puhelin: (09) 1605 5704

faksi: (09) 1605 5951

sähköposti: OIK-40@formin.fi

YLEINEN OSA

1. PERUSTIETOA SUOMESTA

Väestö, uskonto ja kielet

Suomen väestömäärä oli vuoden 2008 lopussa 5,326,314 henkilöä, joista kansalaisuudeltaan ulkomaalaisia oli 143 256 henkilöä. Ulkomaalaisten suurimmat ryhmät olivat Venäjän kansalaiset (26 909), Viron kansalaiset (22 604), Ruotsin kansalaiset (8 439), Somalian kansalaiset (4 919) ja Kiinan kansalaiset (4 620).²

Vuoden 2008 lopussa Suomen väestöstä evankelisluterilaiseen kirkkoon 80,7 kuului prosenttia, ortodoksiseen kirkkoon 1,1 prosenttia ja muihin uskontokuntiin 1,3 prosenttia. Uskontokuntiin kuulumattomia oli 16,9 prosenttia.

Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Väestöstä äidinkieleltään suomenkielisiä oli vuoden 2008 lopussa 4 844 047 (90,9 prosenttia), ruotsinkielisiä 289 951 (5,4 prosenttia) ja saamenkielisiä 1 778 henkilöä (0,03 prosenttia). Muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia oli 193 538 henkilöä, eli 3,6 prosenttia väestöstä. Suomessa puhuttujen kielten ja niiden puhujien määrät muuttuvat maahanmuuton seurauksena jatkuvasti. Suurimmat vieraskielisten ryhmät olivat venäjänkieliset (48 740), vironkieliset (22 357), englanninkieliset (11 344), somalinkieliset (10 647) ja arabiankieliset (8 806 henkilöä).

Ahvenanmaan erityisasema

Kieliperuskirjan määräyksiä ei sovelleta Ahvenanmaahan. Tästä huolimatta toimenpiteet, joilla pyritään edistämään ruotsin kielen asemaa Suomen valtion alueella, ovat tärkeitä myös niiden velvoitteiden osalta, joita valtiolla on suhteessa Ahvenanmaan maakunnan viranomaisiin ja väestöön. Velvoitteiden osalta erityisen tärkeää on oikeus- ja hallintoviranomaisten ruotsin kielen taitojen kehittäminen ja ylläpitäminen.

Muita Suomea koskevia perustietoja on annettu edellisessä määräaikaisraportissa.

²Tilastokeskus, väestötilastot; http://www.stat.fi/til/vaerak/2008/vaerak_2008_2009-03-27_tie_001_fi.html >. Raportissa esitetyt tilastot perustuvat Tilastokeskuksen tilastotietoihin <<http://www.stat.fi>>.

2. ALUEELLISET KIELET TAI VÄHEMMISTÖKIELET SUOMESSA

Ruotsin kieli

Yleistietoa ruotsin kielen asemasta vähemmän puhuttuna kansalliskielenä on annettu edellisessä määräaikaisraportissa.

Saamen kielet

Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa saamelaisia edustaa kussakin maassa saamelaisten keskuudessaan valitsema edustajisto saamelaiskäräjät. Suomen saamelaiskäräjät on saamelaisten edustajisto, jonka saamelaiset valitsevat vaaleilla keskuudestaan neljäksi vuodeksi kerrallaan. Käräjiin kuuluu 21 jäsentä ja neljä varajäsentä. Seuraavat vaalit järjestetään vuonna 2011.

Saamelaismääritelmä perustuu saamelaiskäräjistä annettuun lakiin.³ Vuonna 2007 järjestettyjen saamelaiskäräjävaalien yhteydessä saamelaiskäräjät keräsi saamelaisten ja saamenkielisten lukumäärään liittyviä tietoja. Vaaleissa äänioikeutettujen henkilöiden antamien tietojen mukaan Suomessa asui vuonna 2007 arviolta 8706 saamelaista. Heistä 3577 henkilöä eli 46,5 prosenttia asui saamelaisten kotiseutualueella Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnissa tai Sodankylän kunnassa olevalla Lapin paliskunnan alueella. Muualla Suomessa asui 5129 saamelaista (54,9 prosenttia) sekä ulkomailla 644 (6,9 prosenttia). Saamelaisten kotiseutualueella saamelaisia on noin kolmasosa alueen kaikista asukkaista.

Vuonna 2003 järjestettyjen saamelaiskäräjävaalien yhteydessä saatujen tilastotietojen mukaan Suomessa oli vuonna 2003 yhteensä 7 956 saamelaista, eli 750 henkilöä nykyistä vähemmän. Suomen saamelaisväestö näyttäisi raportointikauden kuluessa kasvaneen 11,9 prosenttia. Vuonna 2003 saamelaisista 3 669 eli 46,1 prosenttia asui saamelaisten kotiseutualueella. Saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamelaisten prosenttiosuus kaikista saamelaisista on kuitenkin kasvanut ainoastaan 0,4 prosenttia.

Muualla Suomessa asuvien saamelaisten määrä on sen sijaan kasvanut huomattavasti. Kun muualla Suomessa vuonna 2003 asui 3 702 saamelaista (46,5 prosenttia Suomen saamelaisväestöstä) ja ulkomailla 585 henkilöä (7,4 prosenttia), vuonna 2007 saamelaisalueen ulkopuolella Suomessa asui 1427 saamelaista enemmän. Kun huomioon otetaan myös ulkomailla asuvat saamelaiset, näyttäisi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaisten prosenttiosuus kasvaneen raportointikaudella kaikkiaan 7,9 prosenttiyksikköä.

³ Saamelaiskäräjistä annetun lain 3 §; 974/1995.

3. ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA

Ruotsin kieltä käyttävät Suomen kansalaiset

Suomen väestöstä on ruotsinkielisiä 289 951 (5,4 prosenttia; 31.12.2008). Ruotsi on toinen Suomen kahdesta kansalliskielistä. Ruotsin puhujien pienemmän osuuden perusteella ruotsinkielisten katsotaan Suomessa muodostavan *de facto* kielellisen vähemmistön.

Saamelaiset

Syksyllä 2007 toimitettujen saamelaiskäräjien vaalien yhteydessä saatujen tietojen mukaan Suomen saamelaisten kokonaismäärä on 9350. Vuoden 2007 lopulla Suomen koko väestöstä (5 300 484; 31.12.2007) saamelaisten osuus oli 0,17 prosenttia. Saamen kielilain 7 §:n mukaan saamelaisella on oikeus ilmoittaa väestörekisteriin äidinkielekseen saame. Koska kaikki saamea äidinkielenään puhuvat eivät ole käyttäneet tätä oikeutta, virallisen tilaston osoittama saamenkielisten määrä ei osoita saamen kieltä käyttävien todellista määrää.

Suomen saamelaisista noin kolmasosa puhuu saamea äidinkielenään. Suomalaisugrilaiseen kieliryhmään kuuluvia saamen kieliä on yhteensä kymmenen. Suomessa niistä käytetään kolmea, pohjoissaamea eli tunturisaamea, inarinsaamea ja koltansaamea.

Vuoden 2008 loppuun mennessä 1 778 henkilöä oli ilmoittanut saamen äidinkielekseen. Saamea äidinkielenään puhuvista noin 1 700 puhuu pohjoissaamea, noin 400 koltansaamea ja noin 300 inarinsaamea. Vuodesta 2004 saamen kielen äidinkielekseen ilmoittaneiden määrä oli noussut 46 henkilöllä. Pohjoissaame on myös Ruotsin ja Norjan saamelaisten valtakieli ja sitä puhuu 70–80 prosenttia kaikista saamea puhuvista Pohjoismaissa. Koltansaamea puhutaan koltta-alueen lisäksi Kuolan niemimaalla. Inarinsaamea puhutaan ainoastaan Suomessa.

Alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujan määritelmästä

Tiedot alueellisen kielen tai vähemmistökielen puhujien lukumääristä pohjautuvat väestötietojärjestelmään, jota ylläpitävät Väestörekisterikeskus ja maistraatit.⁴ Tietojen rekisteröinti perustuu kansalaisten ja viranomaisten lakisääteisiin ilmoituksiin. Yksityishenkilöistä talletetaan rekisteriin nimi ja henkilötunnus, osoitetiedot, kansalaisuus ja äidinkieli, tieto perhesuhteista sekä syntymä- ja kuolintiedot. Tilastokeskus laatii Väestörekisterikeskuksen antamien tietojen perusteella tilastoja muun muassa kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan mukaan.⁵ Kielirekisteröinnin periaatteena on, että henkilöllä on ainoastaan yksi oma kieli, joka hänellä on oikeus valita. Oma kieli määräytyy siten ilmoituksen mukaan. Jokainen voi halutessaan myöhemmin ilmoittaa muutoksia väestötietojärjestelmään merkittävään tietoon.⁶

⁴ <<http://www.vaestorekisterikeskus.fi>>; <<http://www.maistraatti.fi>>.

⁵ <<http://www.tilastokeskus.fi>>.

⁶ Henkilötietolain 11 §; 523/1999. Arkaluonteisia tietoja saa kuitenkin kerätä henkilörekisteriin laissa tai asetuksessa säädetyin edellytyksin. Arkaluonteisten henkilötietojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

4. EI-ALUEELLISET KIELET JA NIITÄ KÄYTTÄVIEN LUKUMÄÄRÄT SUOMESSA

Romanikieli

Suomessa romaniväestöön kuuluvia henkilöitä on noin 10 000. Romanikieltä käyttäviä koskevien yleistietojen osalta viitataan edelliseen määräaikaisraporttiin. Romanikielestä on kerrottu lähemmin raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

Venäjän kieli

Vuoden 2008 lopulla Suomessa asui 48 740 venäjänkielistä henkilöä, joista 26 909 oli Venäjän kansalaisia. Suomessa perinteisesti asuneeseen, noin 5000 henkilön suuruiseen venäläiseen väestöön on liittynyt runsaasti uusia maahanmuuttajia. Suomessa asuvien venäjänkielisten henkilöiden määrä on raportointijakson aikana kasvanut 11 487 henkilöllä. Suomessa oleskelevien Venäjän kansalaisten lukumäärä oli vuoden 2008 lopulla 2283 henkeä suurempi kuin vuonna 2006.

Muilta osin venäjän kieltä käyttävien sekä niin kutsuttujen inkerinsuomalaisten osalta viitataan edelliseen määräaikaisraporttiin. Venäjän kielestä on kerrottu lähemmin raportin II-osiossa 7 artiklan yhteydessä.

Tataarikieli

Suomessa on noin 800 turkkilaissukuista tataaria, joista valtaosa puhuu turkkilaiskieliin kuuluvaa tataaria äidinkielenään. Tataarikieltä käyttäviä koskevien yleistietojen osalta viitataan edelliseen määräaikaisraporttiin.

Jiddish

Suomen juutalaisyhteisössä on noin 1600 jäsentä. Juutalaiset seurakunnat toimivat sekä Helsingissä että Turussa. Helsingin juutalaisen seurakunnan jäsenmäärä on kasvanut pääasiassa entisen Neuvostoliiton alueelta sekä Israelista Suomeen kohdistuneen muuttoliikkeen vuoksi.

Kulttuuritoiminta on Helsingin juutalaisen seurakunnan piirissä aktiivista.⁷ Juutalaiskulttuurin asemaa edistävät juutalainen laulukoro *Hazamir*, *Judaica*-kerho, heprean kielen kerho *Hug Ivri* sekä jiddishin kielen kerho *Idishe Vort*. Seurakunta julkaisee myös viisi kertaa vuodessa ilmestyvää *Hakehila*-lehteä. Seurakunnan ylläpitämät päiväkotit ja juutalainen vanhainkoti ovat jatkaneet toimintaansa raportointikaudella.

Seurakunta ylläpitää peruskoulua vastaavaa, yksityistä juutalaista koulua, jota käy noin sata oppilasta. Suomenkielisessä juutalaisessa koulussa toimivat luokka-asteet 1 - 9. Peruskoulun oppimäärää vastaavan opetuksen lisäksi opetukseen kuuluu juutalaiskasvatusta, joka sisältää heprean kielen opetusta.

Jiddishin kieltä käyttäviä koskevien yleistietojen osalta viitataan muilta osin edelliseen määräaikaisraporttiin.

⁷<http://www.jchelsinki.fi>.

Karjalan kieli

Suomen perustuslain 17 §:n 3 momentin mukaan kaikilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan. Tämä koskee kaikkia kieliryhmiä riippumatta niiden oikeudellisesta asemasta. Karjalan kielellä on Suomessa näin ollen käytännössä samat oikeudet kuin ei-alueellisilla vähemmistökielillä.

Vuonna 2004 opetusministeriö teetti Joensuun yliopistolla selvityksen karjalan kielen asemasta sekä tarvittavista toimenpiteistä kielen kehittämiseksi ja vakiinnuttamiseksi. Opetusministeriölle kesäkuussa 2004 luovutetun selvitystyön ja sen pohjalta laadittujen toimenpide-ehdotusten perusteella ministeriö pyysi selvityksestä lausuntoja muun muassa yliopistoilta ja järjestöiltä sekä neuvotteli keväällä 2006 karjalan kielen asemaa edistävien tahojen ja Joensuun yliopiston edustajien kanssa.

Karjalan Kielen Seura ry:n edustajat kävivät vuonna 2008 aloitteestaan tapaamassa ministeriöiden edustajia ja vähemmistövaltuutettua. Edustajat halusivat kiinnittää huomiota siihen, että karjalaisia ei tunnusteta omaksi etniseksi kokonaisuudekseen, vaan heistä puhutaan Suomen heimona. Myös kieltä pidetään venäläistyneenä suomen murteena ja karjalaista perinnekulttuuria esitellään suomalaisena. Seuran edustajat toivat esille, että Suomessa on noin 5 000 aktiivista karjalan kielen puhujaa. Seuran edustajat esittivät, että Suomen tulisi ryhtyä toimenpiteisiin Euroopan neuvoston sopimusten täytäntöönpanemiseksi myös karjalan kielen osalta.

Karjalan Kielen Seuran aloitteen seurauksena karjalan kielen asemaa pohdittiin keväällä 2008 valtioneuvoston kanslian johtamassa epävirallisessa ryhmässä, jossa olivat mukana oikeusministeriön, opetusministeriön, Opetushallituksen ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen edustajat. Karjalan Kielen Seura ehdotti, että alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annettua asetusta muutettaisiin siten, että karjalan kieli olisi mainittu siinä.⁸ Kyseistä asetusta on muutettu aiemmin lisäämällä sen 2 pykälään 3 kohta, jonka mukaan Suomi soveltaa peruskirjaa soveltuvin osin romanin kieleen ja muihin ei-alueellisiin kieliin.⁹

Valtioneuvoston kanslia siirsi hallintolain nojalla Karjalan Kielen Seuran asetusmuutosesityksen ulkoasiainministeriön käsiteltäväksi syksyllä 2008. Oikeusministeriön asiasta antaman lausunnon mukaan asetusta voitiin muuttaa. Karjalan kieltä koskevassa asetusmuutoksessa, joka annettiin 27.11.2009 ja joka astui voimaan 4.12.2009, todetaan, että karjalan kieleen sovelletaan eurooppalaista vähemmistökieliä ja alueellisia kieliä koskevaa peruskirjaa siltä osin kuin Suomi on sen ratifioinut.¹⁰

Viittomakieli

Suomen perustuslain 17 §:n 2 momentin mukaan viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Kansallisia viittomakieliä on kaksi: suomalainen viittomakieli ja suomenruotsalainen viittomakieli. Äidinkielenään suomalaista viittomakieltä käyttää noin 5000 kuuroa henkilöä. Suomalaisella viittomakielellä on yhteensä noin 14 000 käyttäjää. Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjiä on vain noin 200–150.

⁸ Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta; 23/1998.

⁹ Asetus alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen muuttamisesta; 718/1998.

¹⁰ Tasavallan presidentin asetus n:o 68 alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan voimaansaattamisesta annetun asetuksen 2 §:n muuttamisesta; 956/2009.

5. HALLITUSOHJELMA JA HALLITUKSEN SELONTEOT

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelman (19.4.2007) mukaan hallitus turvaa saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan perustuslaissa säädetyn kulttuuri-itsehallinnon pohjalta. Lisäksi hallitus muun muassa kiinnittää huomiota suomen- ja ruotsinkielisten kieliryhmien oikeuksien turvaamiseen tuomioistuinlaitosta ja poliisin hallintorakennetta uudistettaessa, edistää koulujen kieliohjelmien monipuolisuutta ja kehittää toisen kotimaisen kielen koulutusta. Hallitusohjelman mukaan korkeakoulujen kehittämissuunnitelmassaan huomioidaan ruotsinkielisen korkeakoulutuksen erityistarpeet, suomen- ja ruotsinkielisten televisio-ohjelmistojen näkyvyys turvataan yhtäläisin perustein televisiotoiminnan digitalisoinnin kaikissa vaiheissa, sosiaali- ja terveyspalveluiden saanti sekä suomen-, että ruotsin kielillä taataan ja saamenkieliset sosiaali- ja terveyspalvelut pyritään turvaamaan. Kielilain tarkoituksen toteuttamiseksi valtio palkitsee työnantajana henkilöstöään hyvästä kielitaidosta.

Valtioneuvosto antoi toisen Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa käsittelevän selontekonsa eduskunnalle syksyllä 2009. Ihmisoikeusselonteko annetaan kerran vaalikaudessa.

OSA I

I.1 PERUSKIRJAN TÄYTÄNTÖÖNPANOON LIITTYVÄ KANSALLINEN LAINSÄÄDÄNTÖ

Perustuslaki

Suomen perustuslaista on kerrottu edellisessä määräaikaisraportissa.

Pääministeri Matti Vanhasen II-hallituksen hallitusohjelman mukaan hallitus arvioi vuonna 2000 voimaan tulleen perustuslain toimivuutta sekä asettaa parlamentaarisen ohjausryhmän valmistelemaan perustuslain mahdollista muuttamista. Oikeusministeriö asetti 31.1.2008 "Perustuslaki 2008" -työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella ja kartoittaa perustuslain toimivuutta sekä mahdollisiin muutostarpeisiin liittyviä kysymyksiä. Työryhmän muistion valmistuttua lokakuussa 2008 valtioneuvosto asetti parlamentaarisen komitean valmistelemaan tarpeellisia perustuslakiin tehtäviä muutoksia. Valmistelu perustui "Perustuslaki 2008" -työryhmän muistioon. Komitea laati ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon¹¹. Tarkoituksena on, että perustuslain muutokset tulisivat voimaan 1.3.2012.

Perustuslain tarkastushankkeen vaikutuksia ruotsinkielisen ja saamenkielisen väestönosan kielellisten oikeuksien toteutumiseen on käsitelty jäljempänä luvussa III.

Kielilaki

Viranomaiset vastaavat kielilain täytäntöönpanon valvonnasta ensisijaisesti itse omalla hallinnonalallaan.¹² Kielilain täytäntöönpanon ja soveltamisen seurannasta vastaa oikeusministeriö, joka antaa lain mukaan tarvittaessa suosituksia kansalliskieliä koskevaan lainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä ja voi myös ryhtyä toimenpiteisiin havaitsemiensa epäkohtien korjaamiseksi.¹³ Ministeriö myös neuvoo viranomaisia ja kansalaisia kielilainsäädännön soveltamiskysymyksissä ja antaa lausuntoja muun muassa lainvalmisteluhankkeita varten. Oikeusministeriöön on valvontatehtävää varten perustettu kieliasioiden vastuualue, johon kuuluu kolme seurantatehtävän hoitamista varten perustettua virkaa.

Valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta.¹⁴ Vuosina 2006 ja 2009 annetuista kertomuksista on kerrottu artiklan 7 alla.

Vastaavasti saamen kielestä annetun lain 28 §:n mukaan jokainen viranomainen valvoo omalla toimialallaan saamen kielilain noudattamista. Saamelaiskäräjien tulee seurata kyseisen lain soveltamista ja se voi tarvittaessa antaa suosituksia kielilainsäädäntöön liittyvissä kysymyksissä sekä tehdä aloitteita havaitsemisensa epäkohtien korjaamiseksi.

¹¹ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi Suomen perustuslain muuttamisesta, HE 60/2010 vp.

¹² Kielilain 36 § 1 mom.; 423/2003.

¹³ Kielilain 36 § 2 mom.; 423/2003.

¹⁴ Kielilain 37 §; 423/2003.

Saamen kielilain 29 §:n mukaan saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto antaa yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vaalikausittain saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Saamen kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (108/2004) 4 §:n mukaan mainittu kertomus liitetään saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 7 §:ssä tarkoitettuun saamelaiskäräjien kertomukseen valtioneuvostolle.¹⁵

Kielilain (423/2003) 37 §:n mukaan valtioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona käytettäväksi kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä.

Ensimmäinen saamen kielilain mukainen kertomus saamelaiskäräjille on toimitettu raportointikaudella oikeusministeriölle. Kertomus pohjautuu saamelaiskäräjille laadittuun laajempaan taustaselvitykseen ”Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006”. Sen mukaan saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ei ole tapahtunut todellista muutosta muun muassa saamenkielentaitoisen henkilöstön ja saamenkielisten palvelujen määrässä.

Oikeusministeriö myös kouluttaa viranomaisia kielilainsäädäntöä koskevissa kysymyksissä. Koulutustilaisuuksissa kuntien velvollisuus huolehtia siitä, että niiden toimeksiannosta toimivat yksityiset palveluntarjoajat toiminnassaan toteuttavat kielellisiä oikeuksia on usein muodostunut keskeiseksi teemaksi.¹⁶

Oikeusministeriön yhteydessä toimii kieliasian neuvottelukunta, joka on pysyväisluonteinen asiantuntija- ja valmisteluelin. Ensimmäinen kieliasian neuvottelukunta toimi vuosina 2004–2007. Nykyisen neuvottelukunnan toimikausi on 2008–2011. Kieliasian neuvottelukunnan tehtävistä on kerrottu edellisessä määräaikaissäraportissa.

Saamen kielilaki

Saamen kielilaista on kerrottu edellisessä määräaikaissäraportissa.

Raportointikauden aikana verohallinnon organisaatiota uudistettiin 1.5.2008 voimaan tulleella lailla. Verohallituksesta ja yhdeksästä verovirastosta muodostettiin uudistuksessa valtiovarainministeriön alainen Verohallinto-viranomainen, jonka virka-alueena on koko maa.¹⁷ Muutoksen yhteydessä piiri- ja paikallishallinto lakkautettiin veroasioissa.

Uusi verohallinto saatettiin saamen kielilain soveltamisalan piiriin saamen kielilain 2 §:n tehdyllä muutoksella.¹⁸ Saamelaisilla on siten oikeus käyttää saamen kieltä omassa asiassaan kaikissa Verohallinnon yksiköissä sekä Verohallinnon saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevilla toimipaikoissa.¹⁹

¹⁵ Saamen kielilain (1086/2003) 29 §, Kielilain (423/2003) 37 §.

¹⁶ Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta; 424/2003.

¹⁷ Laki verohallinnosta; 237/2008.

¹⁸ Laki saamen kielilain 2 §:n muuttamisesta; 260/2008.

¹⁹ Saamen kielilain 4 ja 12 §; 1086/2003.

Yhdenvertaisuuslaki

Vuoden 2004 alussa voimaan tulleen yhdenvertaisuuslain mukaan viranomaiset on laadittava yhdenvertaisuussuunnitelma, jossa kuvataan ne toimenpiteet, joita viranomaisen toteuttaa yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän torjumiseksi sekä siihen puuttumiseksi.²⁰ Työministeriö antoi 9.9.2004 yleiset suositukset yhdenvertaisuussuunnitelman sisällöiksi ja uudisti niitä vuonna 2007 siten, että suunnitelman tulee kattaa myös viranomaisen toiminta työnantajana.²¹

Yhdenvertaisuuslain ja yhdenvertaisuussuunnitelmien täytäntöönpanosta on kerrottu tarkemmin Suomen kolmannessa raportissa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.²²

Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta

Vähemmistövaltuutetun toimialasta, tehtävistä ja toimivaltuuksista säädetään 1.9.2001 voimaan tulleella lailla.²³

Aiemmin työministeriön yhteydessä toiminut vähemmistövaltuutetun toimisto siirtyi vuoden 2008 alussa sisäasiainministeriön alaisuuteen valtionhallinnon organisaatiomuutoksen vuoksi. Vähemmistövaltuutetun itsenäinen ja riippumaton asema säilyi siirron yhteydessä ennallaan.

Vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annettuun lakiin lisättiin vuonna 2008 säännös, jonka mukaan vähemmistövaltuutetun tehtävänä on tehdä ja teettää riippumattomia selvityksiä etniseen syrjintään liittyvistä kysymyksistä.²⁴ Lisäyksen tarkoituksena oli saattaa lainsäädäntö vastaamaan rodusta tai etnisestä alkuperästä riippumattoman yhdenvertaisen kohtelun periaatteen täytäntöönpanosta annettua neuvoston direktiiviä. Vähemmistövaltuutettu määrittelee itsenäisesti selvitys- ja tutkimustoimintansa kohteet ja toteuttamistavan.

Vähemmistövaltuutetun sekä syrjintälautakunnan toiminnasta on kerrottu tarkemmin edellisessä määräaikaisraportissa sekä Suomen kolmannessa raportissa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.

Laki etnisten suhteiden neuvottelukunnasta

Sisäasiainministeriön yhteydessä toimiva Etnisten suhteiden neuvottelukunta (ETNO) aloitti elokuussa 2008 neljännen, vuoteen 2011 saakka jatkuvan toimikautensa. Neuvottelukuntaa on raportointikauden aikana vahvistettu perustamalla uusi alueellinen, Etelä-Suomen Etnisten suhteiden neuvottelukunta. Valtakunnallisen neuvottelukunnan ohella Suomessa toimii näin ollen neljä alueellista neuvottelukuntaa.

Etnisten suhteiden neuvottelukunnista on kerrottu tarkemmin edellisessä määräaikaisraportissa sekä Suomen kolmannessa raportissa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.

²⁰ Yhdenvertaisuuslaki, 21/2004.

²¹ <http://www.mol.fi/mol/fi/02_tyosuhteet_ja_lait/012_yhdenvertaisuus/index.jsp>.

²² <<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=54234&GUID={DE62A65A-A0E0-4E1D-B5A7-50FE4C5EBAEF}>>.

²³ Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta, 660/2001.

²⁴ Laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annetun lain 2 §:n muuttamisesta, 679/2008.

Laki lapsiasiainvaltuutetusta

Lapsiasiavaltuutettu aloitti työnsä 1.9.2005. Lapsiasiavaltuutetun perustehtävät on lueteltu lapsiasiavaltuutetusta annetussa laissa ja valtioneuvoston asetuksessa lapsiasiavaltuutetusta.²⁵ Lapsiasiavaltuutetun tehtävinä ovat lapsen edun, hyvinvoinnin ja oikeuksien edistäminen yleisellä yhteiskuntapolitiikan ja lainsäädännön tasolla sekä YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen toteutumisen edistäminen. Tehtävänsä toteuttamiseksi lapsiasiavaltuutettu toimii yhteistyössä muiden viranomaisten, järjestöjen ja muiden lapsipolitiikan toimijoiden kanssa.

Lapsiasiainvaltuutettu on valtion viranomainen, minkä vuoksi myös lapsiasiavaltuutetun toimintaan sovelletaan suomen ja ruotsin kielellä annettavan palvelun osalta kielilakia. Lapsiasiavaltuutetun keskeiset asiakirjat käännetään ruotsiksi ja valtuutettu tarjoaa verkkopalvelua myös ruotsin kielellä.²⁶

Saamen kielilaki on nyky muodossaan säädetty ennen lapsiasiainvaltuutetun viran perustamista vuonna 2003. Koska saamen kielilaki koskee muita erityisvaltuutettuja, lapsiasiavaltuutettu on oma-aloitteisesti päättänyt toimia sen mukaisesti tarjoamalla verkkopalvelua pohjoissaamen kielellä.²⁷

Lapsiasiavaltuutetun tuottama esite YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta on käännetty ruotsiksi, pohjoissaameksi, romanikielelle sekä inarin- ja koltansaamen kielille.²⁸ Yleissopimus on käännetty pohjoissaamen kielelle Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutettujen projektin yhteydessä, joka on toteutettu EU-rahoituksella.

1.2 ALUEELLISIA KIELIÄ TAI VÄHEMMISTÖKIELIÄ EDISTÄVÄT KANSALLISET ELIMET JA JÄRJESTÖT

KOTIMAISTEN KIELTEN TUTKIMUSKESKUS

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus (KOTUS) on valtion kielitieteellinen tutkimuslaitos. Se tutkii suomea, ruotsia, saamen kieliä, romanikieltä ja suomalaista viittomakieltä sekä suomen sukukieliä. Toimintaan kuuluvat kielen- ja nimistönhuolto, sanakirjojen teko, kielitoimistotoiminta sekä kurssi- ja tutkimushankkeet.

Osoite: Vuorikatu 24, 00100 Helsinki
Puhelin: 020 781 3200 Faksi: 020 7813 219

www.kotus.fi

²⁵ Laki lapsiasiavaltuutetusta, 1221/2004; asetus lapsiasiavaltuutetusta, 274/2005.

²⁶ <<http://www.barnombudsman.fi/Resource.php/lapsiasia/svenska/index.htm>>.

²⁷ <<http://www.lapsiasia.fi/se/ovdasiidu>>.

²⁸ <http://www.lapsiasia.fi/julkaisut/lapsen_oikeuksien_esitteet>.

FiBLUL FINNISH BUREAU FOR LESSER USED LANGUAGES

Euroopan pienten kielten toimiston (*European Bureau for Lesser Used Languages, EBLUL*) alaisuudessa itsenäisesti toimiva kansallinen yhdistys FiBLUL (*Finnish Bureau for Lesser Used Languages*) on Suomen perinteisiä vähemmistökieliä puhuvien yhteistyöelin. FiBLUL:in toiminnassa ovat edustettuina seitsemän vähemmistökieltä: ruotsi, saame, romani, venäjä, tataari, jiddish sekä karjalan kieli.

Puhelin: (09) 6930 7322

Sähköposti: veronica.herzberg@gmail.com

www.fiblul.fi

SVENSKA FINLANDS FOLKTING

Svenska Finlands folkting eli suomenruotsalaiset kansankäräjät edistää Suomen ruotsinkielisen väestön oikeuksien toteutumista ja toimii tämän väestön olojen edistämiseksi. Folktinget antaa muun muassa lausuntoja ruotsin kieltä koskevissa kysymyksissä sekä suomen kielen asemasta Ruotsissa.

Osoite: Unionsgatan 45 H 110, 00170 Helsingfors

Puhelin: (09) 6844 250 Faksi: (09) 6844 2550

Sähköposti: folktinget@folktinget.fi

www.folktinget.fi

SVENSKA KULTURFONDEN

Vuonna 1908 perustetun *Svenska kulturfondenin* tarkoituksena on tukea ruotsinkielistä kulttuuria ja koulutusta, ruotsin kieltä ja suomenruotsalaista toimintaa Suomessa. Svenska kulturfonden on kattoorganisaatio yli 400 rahastolle, jotka pohjautuvat testamentteihin sekä yksityishenkilöiden, yhteisöjen ja yritysten tekemiin lahjoituksiin. Svenska kulturfondenin omistaa ja sitä hallinnoi Svenska litteratursällskapet.

Osoite: Simonsgatan 8 A, PB 439, 00101 Helsingfors

Puhelin: (09) 6930 7300 Faksi: (09) 694 9484

Sähköposti: kansliet@kulturfonden.fi

www.kulturfonden.fi

SAAMELAISKÄRÄJÄT

Saamelaiskäräjät hoitaa saamelaisten omaa kieltä ja kulttuuria sekä heidän asemaansa alkuperäiskansana koskevat asiat saamelaisten perustuslaillisen itsehallintoon kuuluvana tehtävänä. Käräjien toimivalta itsehallinnossaan on valmisteleva ja neuvoa-antava. Lisäksi se edustaa saamelaisia vaaleilla valittuna edustajistona niin kansallisissa kuin kansainvälisissäkin yhteyksissä.

Osoite: Angelintie 696, 99870 Inari

Puhelin: 010 839 3100

Sähköposti: info@samediggi.fi

www.samediggi.fi

ROMANIASIAIN NEUVOTTELUKUNTA

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toimii romanien ja viranomaisten välisenä yhteistyöelimenä *romaniasiaain neuvottelukunta (RONK)*. Neuvottelukunnan tehtäviin kuuluu muun muassa romanikielen ja kulttuurin edistäminen.

Osoite: Romaniasiaain neuvottelukunta, PL 33, 00023 Valtioneuvosto
Sähköposti: ronk@stm.fi www.romani.fi

SUOMEN VENÄJÄNKIELISTEN YHDISTYSTEN LIITTO RY

Vuonna 1999 perustettu *Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry (SVYL)* on Suomen venäjänkielisten edunvalvontaorganisaatio, johon kuuluu 19 venäjänkielistä yhdistystä ja taideryhmää.

Osoite: Haapaniemenkatu 7-9 B, 00530 Helsinki
Puhelin: (045) 652 7869 Faksi: (019) 544 868
Sähköposti: faro@kolumbus.fi, al@faror.com www.faror.com

SUOMEN ISLAM-SEURAKUNTA

Vuonna 1925 perustettu *Suomen Islam-seurakunta* edustaa Suomen tataariyhteisöä. Seurakunta edistää tataarikulttuuria ja tataarin kielen asemaa Suomessa.

Osoite: Fredrikinkatu 33 B, 00120 Helsinki
Puhelin: (09) 643 579 Faksi: (09) 643 549
Sähköposti: kanslia@fic-sis.org

HELSINGIN JUUTALAINEN SEURAKUNTA

Jiddishin kielen asemaa Suomessa edistää *Helsingin juutalainen seurakunta*.

Osoite: Malminkatu 26, 00100 Helsinki
Puhelin: (09) 586 0310 Faksi: (09) 694 8916
Sähköposti: srk@jchelsinki.fi www.jchelsinki.fi

KARJALAN KIELEN SEURA RY

Vuonna 1995 perustetun *Karjalan Kielen Seura ry*:n tarkoituksena on edistää karjalan kielen asemaa Suomessa lisäämällä kiinnostusta karjalan kieleen, tukemalla kielen säilyttämiseen ja kehittämiseen tähtäävää tutkimus- ja julkaisutoimintaa.

Osoite: c/o Pertti Lampi, Laakavuorentie 14 B 43, 00970 Helsinki
Puhelin: 0400 246 266 (sihteeri)
Sähköposti: peter.pond@netsonic.fi www.karjalankielenseura.fi

I.3 RAPORTTIA LAADITTAESSA HUOMIOIDUT YHTEISÖJEN TAI YHDISTYSTEN LAUSUNNOT

Suomen neljäs määräaikaisraportti on laadittu ulkoasiainministeriön oikeuspalvelussa ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikössä yhteistyössä sektoriministeriöiden ja muiden viranomaistahojen kanssa. Kansalaisyhteiskunta osallistuu niin halutessaan raportoinnin eri vaiheisiin. Raportin valmistelua aloitettaessa ulkoasiainministeriö pyysi kirjallisia lausuntoja peruskirjan piiriin kuuluvissa asioissa toimivaltaisilta viranomaisilta sekä useilta kansalaisjärjestöiltä ja vähemmistöjä edustavilta neuvottelukunnilta, tutkimusinstituuteilta, yhteisöiltä ja yhdistyksiltä.

I.4 PERUSKIRJASTA TIEDOTTAMINEN

Peruskirja ja ministerikomitean siitä antamat päätelmät ja suositukset on julkaistu suomen, ruotsin ja pohjoissaamen kielillä.²⁹ Kieliperuskirja ja sen käännökset on julkaistu Suomen säädöskokoelmassa. Lisäksi peruskirjan sopimusteksti on saatavilla valtion sähköisestä säädöstietopankista FINLEX:ssä, jonne on linkki myös ulkoasiainministeriön verkkosivuilla. Säädöskokoelma on saatavilla painettuna ja internetiä voi käyttää maksutta muun muassa yleisissä kirjastoissa.

Saamen kielilain mukaan saamelaisia erityisesti koskevat lait ja muut säädökset sekä valtiosopimukset ja muut Suomen säädöskokoelmassa julkaistavat asiakirjat ja tiedonannot julkaistaan valtioneuvoston tai asianomaisen ministeriön niin päättäessä myös saamenkielisinä käännöksinä.³⁰ Saamen kielellä tarkoitetaan saamen kielilaisissa inarin-, koltan- ja pohjoissaamen kieliä. Peruskirjaa tai ministerikomitean antamia suosituksia ei ole julkaistu inarin- tai koltansaameksi.

Peruskirjan täytäntöönpanoa koskevat hallituksen määräaikaisraportit on julkaistu ulkoasiainministeriön verkkosivuilla. Neljäs määräaikaisraportti tullaan julkaisemaan näillä sivuilla mahdollisimman pian. Raportti julkaistaan ja lähetetään tiedoksi eri viranomaisille ja kansalaisjärjestöille.

Ulkoasiainministeriön ihmisoikeustuomioistuin- ja -sopimusasioiden yksikkö toimittaa pyydettyessä sopimustekstiin, sen voimaansaattamissäädöksiin sekä peruskirjan täytäntöönpanon valvontaan liittyvää materiaalia sekä vastaa peruskirjasta johtuvia oikeuksia ja velvoitteita koskeviin tiedusteluihin. Yhteystiedot on ilmoitettu raportin johdanto-osassa.

²⁹ <<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=66823>>.

³⁰ Saamen kielilain 9 §; 1086/2003.

I.5 SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOSTA

Hallituksen toimenpiteistä suositusten täytäntöön panemiseksi on kerrottu yksityiskohtaisemmin raportin II- ja III-osissa. Suosituskohtaisesti toimenpiteet voidaan tiivistää seuraavasti:

Ministerikomitea suosittelee, että Suomen viranomaiset ottavat huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti:

1. vahvistavat edelleen saamenkielistä koulutusta, erityisesti kehittämällä järjestelmällisen politiikan ja pitkän aikavälin rahoitussuunnitelman;

Suomessa ei ole tehty varsinaista saamelaiskoulutuksen arviointia, eikä sitä koskevaa suunnitelmaa ole. Lukio-opetuksen osalta saadaan ylioppilaskirjoitusten kautta vuosittain tietoa saamen kielen opetuksen kehittymisestä ja tasosta.

Saamenkielisestä koulutuksesta on kerrottu jäljempänä 8 artiklan yhteydessä sivuilla 64 -72.

2. ryhtyvät pikaisesti toimiin suojellakseen ja edistääkseen inarin- ja koltansaamea, jotka ovat edelleen erityisen uhanalaisia kieliä, varsinkin järjestämällä pysyviä kielipesiä;

Saamelaisneuvosto ja Saamelaiskäräjät ovat pitäneet inarin- ja koltansaamenkielisten kielipesien toiminnan projektiluontoisuutta epävarmana ja lyhytaikaisena toimintamuotona. Heidän mukaansa kielipesätoiminnan rahoitus tulisi vakiinnuttaa.

Inarin- ja koltansaamen edistämistoimista on muilta osin kerrottu jäljempänä 8 artiklan yhteydessä sivuilla 64 -72.

3. kehittävät edelleen saamen kielen käyttöä joukkoviestimissä, erityisesti televisiossa ja sanomalehdistössä, tarvittaessa yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa;

Valtio myöntää vuosittain Saamelaiskäräjille määrärahan, jonka Saamelaiskäräjät jakaa edelleen saamelaisalueen kunnille niiden saamenkielisistä palveluista aiheutuvien kustannusten kattamiseksi. Utsjoen kunnan mukaan saamelaisalueen kunnat voivat kuitenkin turvata saamenkieliset palvelut tällä määrärahalla vain osittain. Määräraha myönnetään vuodeksi kerrallaan, mikä estää pidempiaikaisen suunnittelun.

Saamen kielen käytöstä joukkoviestimissä on muilta osin kerrottu jäljempänä 11 artiklan yhteydessä sivuilla 80 - 83.

4. toteuttavat lisätoimia varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden;

Ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuudesta on kerrottu jäljempänä artiklan 13 yhteydessä sivuilla 59 - 63 ja sivulla 86.

5. kehittävät ja toteuttavat innovatiivisia strategioita romaniopettajien kouluttamiseksi sekä laajentavat romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa.

Romanikielisestä opettajankoulutuksesta sekä oppimateriaalin tuotannosta on kerrottu jäljempänä 7 artiklan yhteydessä sivuilla 28 - 30.

I.6 MINISTERIKOMITEAN SUOSITUKSISTA TIEDOTTAMINEN

Ministerikomitean vuonna 2007 Suomen kolmannen määräaikaisraportin perusteella antamat suositukset käännettiin molemmille kansalliskielille eli suomeksi ja ruotsiksi sekä pohjoissaamen kielelle. Suositukset myös lähetettiin laajalti tiedoksi 2.1.2008. Suositukset ovat luettavissa suomeksi, ruotsiksi, pohjoissaameksi ja englanniksi ulkoasiainministeriön verkkosivuilla. Myös Suomen kolmas määräaikaisraportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan Eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta on saatavilla mainituilla sivuilla.³¹

I.7 OSALLISTUMINEN SUOSITUSTEN TÄYTÄNTÖÖNPANOON

Kuten edellä mainitaan, suosituksista on tiedotettu laajalti eri viranomaistahoille. Kansallisesti vastuu tarvittavista toimenpiteistä on kullakin hallinnonalalla.

³¹ <<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=66823>>.

OSA II

7 ARTIKLA: TAVOITTEET JA PERIAATTEET

Tavoitteita ja periaatteita koskevaa 7 artiklaa sovelletaan Suomessa saamen ja ruotsin kieliin. Suomen kieliperuskirjan ratifioinnin yhteydessä antaman selityksen mukaan Suomi soveltaa peruskirjan II-osan säännöksiä soveltuvien osin romanikieleen sekä muihin ei-alueellisiin kieliin.

1. Sopimuspuolten alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan politiikan, lainsäädännön ja käytännön tulee vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen perustua seuraaviin tavoitteisiin ja periaatteisiin:

a) alueelliset kielet tai vähemmistökielet tunnustetaan kulttuuririkkaudeksi;

b) alueellisen kielen tai vähemmistökielen maantieteellistä aluetta kunnioitetaan sen varmistamiseksi, että olemassa olevat tai uudet hallinnolliset rajat eivät muodosta esteitä kyseisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen edistämiseksi;

c) alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä on tarpeen edistää määrätietoisesti niiden aseman turvaamiseksi;

d) helpotetaan ja/tai rohkaistaan sekä julkisessa että yksityisessä elämässä alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämistä puhetilanteissa ja kirjallisesti;

e) tuetaan ja kehitetään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksiä saman valtion muiden sellaisten ryhmien kanssa, jotka käyttävät samaa tai samantapaista kieltä, sekä kulttuuriyhteyksien luomista valtion muiden kieliryhmien kanssa tämän peruskirjan piiriin kuuluvilla alueilla;

f) alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu kaikilla asianmukaisilla tasoilla järjestetään sopivalla tavalla;

g) järjestetään vähemmistökielialueilla muillekin kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäville mahdollisuus oppia halutessaan kyseistä kieltä;

h) alueellisten kielten tai vähemmistökielten opiskelua ja tutkimusta korkeakouluissa ja muissa vastaavissa laitoksissa edistetään;

i) soveltuvaa maiden välistä vaihtoa edistetään samaa tai samantapaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä kahdessa tai useammassa eri valtiossa käyttävien ryhmien välillä tämän peruskirjan piiriin kuuluvilla aloilla.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat poistamaan, mikäli tätä ei ole vielä tehty, kaiken aiheettoman alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun, poissulkemisen, suosituimmuuden sekä kaikki sellaiset rajoitukset, joiden tarkoituksena on jarruttaa tai vaarantaa vähemmistökielen säilymistä tai kehittymistä. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevia erityistoimia ei katsota laajemmin käytettyjä kieliä puhuvan väestön syrjinnäksi, jos näiden toimien tavoitteena on edistää tasa-arvoa kyseistä kieltä käyttävien ja muun väestön välillä tai asianmukaisesti huomioida näiden kielten erityisasema.

3. *Sopimuspuolet sitoutuvat tarvittavin toimenpitein edistämään maansa kieliryhmien keskinäistä yhteisymmärrystä ja erityisesti sisällyttämään opetus- ja kasvatustavoitteisiinsa kunnioituksen, ymmärryksen ja suvaitsevaisuuden alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä kohtaan sekä rohkaisemaan myös julkoviestimiä pyrkimään samaan päämäärään.*

4. *Määrittäessään alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaa politiikkaansa sopimuspuolten tulee ottaa huomioon asianomaisten kieliryhmien ilmaisemat tarpeet ja toivomukset. Niitä rohkaistaan tarvittaessa perustamaan elimiä, jotka voivat antaa viranomaisille neuvoja kaikissa alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevissa asioissa.*

5. *Sopimuspuolet sitoutuvat soveltuvin osin noudattamaan 14 kappaleessa annettuja periaatteita myös ei-alueellisiin kieliin. Näiden kielten osalta tämän peruskirjan toteuttamiseen tähtäävät toimenpiteet määritetään kuitenkin joustavasti ja asianomaisten kieliryhmien tarpeet ja toivomukset huomioon ottaen sekä niiden perinteitä ja ominaispiirteitä kunnioittaen.*

1a) Alueellisten ja vähemmistökielten tunnustaminen kulttuuririkkaudeksi

Alakohdan osalta ei ole raportoitavaa.

1b) Hallinnollisista rajoista

Perustuslain 122 § 1 momentin mukaan hallintoa järjestettäessä on pyrittävä aluejaotusten toteuttamiseen siten, että niiden yhteydessä turvataan suomen- ja ruotsinkielisen väestön mahdollisuudet saada palveluja omalla kielellään samanlaisten perusteiden mukaan. Vastaavansisältöinen säännös on kielilain 35 §:ssä. Sääntely liittyy perustuslain 17 § 2 momentin kielelliseen yhdenvertaisuusperiaatteeseen, joka velvoittaa julkisen vallan huolehtimaan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista yhtäläisten perusteiden mukaan.

Oikeusministeriön asettama Perustuslaki 2008 – työryhmä antoi mietintönsä lokakuussa 2008. Työryhmä käsittelee mietinnössään myös kielellisten oikeuksien toteutumista perustuslain uudistushankkeen yhteydessä.³²

Työryhmän mukaan julkishallinnon muutokset saattavat vaikuttaa kansalliskieliä koskevien oikeuksien toteutumiseen. Erityisesti kunnan kielelliseen asemaan vaikuttavilla kuntarakenteen muutoksilla voi olla vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiseen yksilötasolla. Työryhmä huomioi, että ruotsinkielisten alueiden pilkkominen osiin on johtanut siihen, että ruotsinkielistä väestöä on jäänyt uusilla alueilla vähemmistön asemaan. Hallinnon kehittämishankkeet voivat vastaavasti heijastua myös saamelaiden kielellisiin oikeuksiin. Kielellisten oikeuksien toteutumiseen liittyy myös valtion aluehallinnon uudistamishanke, jossa aluehallinnon rakennetta arvioidaan laajasti uudelleen, sekä muut vireillä olevat julkishallinnon rakenneuudistukset.

Työryhmä totesi kannanottonaan, että vireillä olevien ja jo toteutettujen hallintorakenteiden muutosten yhteydessä kielellisten oikeuksien toteutumiseen kohdistuvat uhat on pyrittävä torjumaan.³³

³² Perustuslaki 2008 –työryhmän muistio. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:8.

³³ Perustuslaki 2008 –työryhmän muistio. Oikeusministeriön työryhmämietintö 2008:8, s. 40-42.

Toteutetut ja voimaan tulleet hallinnollisten rajojen uudistukset eivät toistaiseksi ole näkyneet eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa kielellisten oikeuksien toteutumista koskevien kanteluiden määrän kasvuna. Vuonna 2008 oikeusasiamies kuitenkin kiinnitti huomiota hallinnollisten organisaatiouudistusten vaikutuksiin kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Oikeusasiamiehelle tuolloin tehty kantelu koski yleisellä tasolla jo toteutettuja tai vireillä olleita hallinnollisten aluejakojen uudistuksia. Kun kantelussa ei kuitenkaan tuotu esiin konkreettista tapausta, jossa olisi ollut aihetta epäillä kielellisten oikeuksien toteutumatta jäämistä, oikeusasiamies ei ryhtynyt tutkimaan asiaa. Hän kuitenkin piti asiaan palaamista aiheellisena, jos yksittäisten kanteluiden ja tarkastuksilla tehtyjen havaintojen yhteydessä saatavat tiedot uudistusten vaikutuksesta kielellisten oikeuksien toteutumiseen antaisivat tähän aihetta.³⁴

Kansalaisjärjestöjen esiintuomat näkökohdat on mahdollisuuksien mukaan otettu huomioon hallinnollisia rajoja koskevien uudistusten yhteydessä. Svenska Finlands folktingetiä ja saamelaiskäräjiä on kuultu lainvalmisteluhankkeissa, mukaan lukien kunta- ja palvelurakennemuutoksissa ja valtion aluehallinnon uudistamishankkeissa. Saamelaiskäräjien kuuleminen perustuu erityisesti saamelaiskäräjistä annetun lain mukaiseen neuvotteluelvoitteeseen.³⁵

1c) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten edistäminen

Kielilaki

Valtioneuvosto antoi eduskunnalle ensimmäisen kertomuksensa vuoden 2004 alussa voimaan tulleen kielilain soveltamisesta vuonna 2006.³⁶ Kertomuksen painopiste oli kansalliskielissä, suomessa ja ruotsissa, mutta siinä käsiteltiin myös perustuslaissa mainittuja saamea, romania ja viittomakieltä. Lisäksi ensimmäisessä kertomuksessa käsiteltiin Suomessa kauan käytettyjä tataaria ja jiddiisiä sekä Suomen suurimpia maahanmuuttajakieliä venäjää, viroa, englantia ja somalia. Muista kieliryhmistä annettiin tilastotietoa.

Kertomuksessaan valtioneuvosto totesi, että edistystä kielellisten oikeuksien turvaamiseksi oli tapahtunut esimerkiksi viranomaisten tiedottamisessa ja asiakaspalvelussa. Valtioneuvosto piti kuitenkin olevan ilmeisenä, etteivät kansalliskieliä koskevat kielelliset oikeudet kaikilta osin toteudu lainsäädännön edellyttämällä tavalla. Valtioneuvosto esitti kertomuksessaan toimenpide-ehdotuksia kielilain toteutumisen edistämiseksi.

Valtioneuvoston toinen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta valmistui keväällä 2009.³⁷ Kertomuksessa keskitytään vuonna 2006 annettujen suositusten seurantaan sekä selvitetään kielilainsäädännössä vuoden 2006 jälkeen tapahtuneita muutoksia. Kielilain soveltamisalaa vastaavasti kertomuksessa käsitellään kansallisen kielilainsäädännön toteutumista ensisijaisesti valtion viranomaisissa ja kaksikielisissä kunnissa. Toisessa kielikertomuksessaan valtioneuvosto toteaa, ettei kielilain täytäntöönpanoa koskeviin käytännön toimiin ole ryhdytty sen vuonna 2006 antamien suositusten mukaisesti, mikä vaarantaa kielellisten perusoikeuksien toteutumisen. Valtioneuvosto esittää uudelleen vuoden 2006 toimenpide-ehdotusten täytäntöönpanoa.

³⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro. 127/4/2008.

³⁵ Saamelaiskäräjistä annetun lain 9 §; 974/1995.

³⁶ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006.

³⁷ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009.

Kielilain säännösten täytäntöönpanossa havaituista puutteista on valitettu myös kansalaisjärjestöille. Yhteisöt ja yksityishenkilöt kääntyvät usein Svenska Kulturfondenin puoleen tilanteissa, joissa kokevat tullessa syrjityiksi kielensä perusteella tai kun palveluita tai materiaalia on saatavilla ainoastaan suomen kielellä. Myös Folktinget ottaa vastaan valituksia tapauksissa, joissa kansalaiset kokevat, ettei heidän kielellisiä oikeuksiaan ole riittävästi turvattu. Syksyn 2006 ja syksyn 2008 välisenä aikana Folktingetille tehtiin internetin kautta noin sata ilmoitusta. Ilmoitukset liittyvät kaikkeen viranomaistoimintaan ja koskivat siten esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvueluita, poliisi- ja hätäkeskuspalveluita sekä asiointia tuomioistuimissa. Valitusten aiheena oli muun muassa viranomaisen epätietoisuus yksittäisen asiakkaan oikeuksista saada palvelua omalla äidinkielellään, puutteellinen ruotsinkielinen kirjallinen tai suullinen palvelu sekä puutteet tiedotteissa ja opasteissa. Folktingetin mukaan kielilain velvoitteiden täysimääräiseksi toteuttamiseksi tarvittaisiin määrätietoista ja jatkuvaa viranomaistyötä. Julkisen sektorin työnantajien tulisi tiedottaa alaisiaan kielilain määräyksistä sekä tarjota työntekijöille mahdollisuuksia kielitaitonsa parantamiseen.

Ruotsinkielisissä tiedotusvälineissä on käyty keskustelua tarpeesta perustaa kieliasiamiehen virka tehostamaan kielilain täytäntöönpanon valvontaa.

Edistääkseen kansalaisten asiointimahdollisuuksia ja palvelujen toimivuutta kansalliskielillä valtiovarainministeriö aloitti lokakuussa 2003 uuden kielilain täytäntöönpanon tukihankkeen. Hankkeen loppuraportti ”*Asiointi omalla kielellä*” julkaistiin tammikuussa 2005.³⁸ Hankkeessa tarkasteltiin hyvälle hallinnolle asetettavien vaatimusten näkökulmasta omalla kielellä tapahtuvan asioinnin toimivuutta. Loppuraportissa suositeltiin kielinäkökulman sisällyttämistä hallinnon toimintastrategioihin ja tulosohtjaukseen sekä julkisen palvelutuotannon organisoimiseen, sekä kielitaidon huomioon ottamista henkilöstöstrategiassa, rekrytoinnissa ja valtionhallinnon uuden palkkausjärjestelmän soveltamisessa.

Loppuraportissa julkaistiin myös julkishallinnon organisaatioille suunnattu arviointikriteeristön palvelujen kehittämiseksi kielinäkökulmasta. Kriteeristö perustuu yleiseurooppalaiseen *CAF-arviointikriteeristöön (Common Assesment Framework)* ja sitä käytetään virastojen itsearviointissa. Kriteeristön avulla voidaan muun muassa kuvata hyviä käytäntöjä omakielisen asioinnin edistämiseksi.

Saamen kielilaki ja saamen kieli

Saamelaiskäräjien saamen kielen toimisto seuraa ja toteuttaa saamen kielilaista johtuvia oikeuksia.³⁹

Saamen kielilain mukaan saamen kielen toimisto ja saamen kielineuvosto antavat vaalikausittain kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Kertomus saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2004–2006 annettiin oikeusministeriölle keväällä 2008.⁴⁰ Kertomusta varten saamen kielellisten oikeuksien toteutumista selvitettiin toimialakohtaisesti valtion viranomaisille ja tuomioistuimille sekä saamelaisten kotiseutualueella toimiville kunnallisille viranomaisille, kuntayhtymille ja valtion tai kunnan omistamille yhtiöille sekä liikelaitoksille toimitettujen kysymyslomakkeiden avulla. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, millä lailla valtion viranomaiset tuntevat saamen kielilain, onko saamen kielilaista seurannut muutoksia viranomaisten saamen kielen käyttöön ja ovatko viranomaiset lisänneet saamen kielellä tapahtuvaa tiedottamistaan.

³⁸ VM 15a/2004;

<http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/91467/name.jsp>.

³⁹ Saamelaiskäräjistä annetun lain 26 §, 1086/2003; saamen kielilain täytäntöönpanosta annettu asetus, 108/2004.

⁴⁰ <www.samediggi.fi>.

Saamen kielikertomuksen mukaan saamen kielilain voimaantulo ei ollut saanut aikaan todellista muutosta kuntien ja valtion viranomaisten saamen kieliä taitavien työntekijöiden määrässä. Myös viranomaisten eri saamen kieliä koskevissa tiedoissa havaittiin puutteita. Saamenkielisiä palveluita ei saamelaiden kotiseutualueella tarjottu aktiivisesti ja palveluista tiedottamisesta oli puutteita. Suomenkielentaitoiset saamelaiset eivät useimmiten pitäneet ilmapiiriä saamenkielisten palveluiden vaatimisen kannalta kannustavana. Usealle viranomaiselle oli epäselvää, kuinka saamen kielilaita johtuvia velvoitteita tulisi käytännössä toteuttaa.

Saamelaiskäräjien alaisen saamen kielineuvoston suunnitteleman saamen kielikeskuksen perustaminen on suunnitteluvaiheessa. Lisäksi kielineuvosto suunnittelee saamen kielten sanasto- ja terminologiahankkeita sekä elektronisen saamen kielten sanastotietopankin perustamista.

Syyskuussa 2009 eduskunnalle antamassaan ihmisoikeuspoliittisessa selonteossa hallitus asetti tavoitteekseen saamen kielen elvyttämishjelman laatimisen.⁴¹

Romanikieli

Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuuteen on raportointikaudella perustettu työryhmä, jonka tehtävänä on valmistella Suomen ensimmäinen romaniväestön yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen tähtäävä romanipoliittinen ohjelma. Vuoden 2009 tammikuusta syyskuuhun kokoontuva työryhmä laati romanipoliittista ohjelmaa yhteistyössä eri hallinnonalojen kesken, valmistelee hallinnonalakohtaisia toimenpidesuosituksia sekä tekee ehdotuksia tarvittavista selvityksistä. Ohjelman valmistelusta informoitiin säännöllisesti romaniasiaain neuvottelukuntaa ja keskeisiä romanijärjestöjä. Yhdeksi romanipoliittisen ohjelman osa-alueeksi on valittu romanikielen- ja kulttuurin edistäminen.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen romanikielen lautakunta hyväksyi maaliskuussa 2009 romanikielen kielipoliittisen ohjelman.⁴² Ohjelman mukaan romanikieli on nykyään vakavasti uhanalainen ja toimenpiteet kielen elvyttämiseksi kiireellisiä. Ilman aktiivisia toimenpiteitä Suomen romanikielen on arvioitu kuolevan kymmenen vuoden kuluessa, mikäli nuoret eivät enää hallitse kieltä, eivätkä heidän lapsensa opi sitä vanhemmiltaan. Kielipoliittisessa ohjelmassaan romanikielen lautakunta suosittelee muun muassa, että osaa kieliperuskirjan III-luvun artikloista sovellettaisiin myös romanikieleen.

Vähemmistövaltuutettu ja Romaniasiaain neuvottelukunta ovat esittäneet kansallisen romanikielen ohjelman kehittämistä. Ohjelma mahdollistaisi romanikielen ja kulttuurin opetuksen tehostamisen kunnissa, romanikielen kehittämisen sekä kielen aseman edistämisen.

Opetushallituksessa toimii romaniväestön koulutustiimi, joka pyrkii lisäämään romanikielen arvostusta sekä edistämään kielen elinvoimaisuutta yhteistyössä viranomaisten ja romanien kanssa.

Vuonna 2008 lapsiasiaavaltuutettu julkaisi lapsen oikeuksien esitteen myös romanikielellä.⁴³

⁴¹ Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009, s. 170.

⁴² Romanikielen kielipoliittinen ohjelma; Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 156; Helsinki 2009; <<http://scripta.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk10/>>.

⁴³ <http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=97173&name=DLFE-8257.pdf>.

Karjalan kieli

Karjalan Kielen Seura on perustanut Karjalan kielen ja kulttuurin osaamiskeskuksen Joensuuhun vuonna 2008. Pohjois- Karjalan maakuntaliitto tuki osaamiskeskuksen perustamista 4 500 euron suuruisella avustuksella. Keskus on lyhyessä ajassa parantanut tuntuvasti karjalankielisten keskinäisiä yhteyksiä, minkä lisäksi yhteistyötä venäjänkarjalaisten kanssa on tehostettu. Osaamiskeskus on myös tuottanut useita karjalankielisiä julkaisuja.

Opetusministeriö on jatkanut karjalan kieleen liittyvän toiminnan tukemista vuosina 2007 ja 2008. Osana yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen edistämiseksi myönnettävää rahoitusta opetusministeriö on vuosina 2007–2009 osoittanut vuosittain 100 000 euroa karjalan kielen opetukseen ja tutkimukseen. Valtionavustusta myönnetään muun muassa karjalan kielen asemaa edistävien yhdistysten toimintaan. Vuonna 2008 Karjalan Kielen Seuralle kielen elvyttämiseksi myönnetyn valtionavun määrä nousi 4 300 euroon. Vuosittaisten yleisavustusten lisäksi sekä opetusministeriö että valtion kirjallisuustoimikunta ovat myöntäneet seuralle tukea karjalan kieleen liittyviin hankkeisiin.

Karjalan kielellä ei ole omaa kielilautakuntaa kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa.

Suomen ortodoksisessa kirkossa karjalankielisiä palveluksia järjestetään Karjalan Kielen Seuran mukaan varsin usein.

Venäjän kieli

Venäjän ja Itä-Euroopan instituutin kirjaston toiminta on jatkunut. Keväällä 2008 kirjastosta on tehty selvitys "Kirjasto – ikkuna venäläiseen sieluun", jossa on tutkittu sen uudistuvaa roolia yhteiskunnassa sekä siihen liittyviä haasteita ja uudistamistarpeita. Kirjaston asiakaskunnasta kaksi kolmasosaa on tällä hetkellä venäjänkielisiä. Tällä hetkellä venäläiset maahanmuuttajat kokevat kirjaston omaksi kulttuurilaitoksekseen. Pääkaupunkiseudulla asuville venäläisille maahanmuuttajille kirjaston kirja- ja lehtikokoelmat ovat riittävät.

Verkkotietopalvelu RUSSIAinfo on opetusministeriön vuonna 2003 käynnistämä hanke, jonka tavoitteena on koota yhteen eri tahojen tarjoamaa Venäjä-tietoa.⁴⁴ Vuonna 2005 käyttöön otettua palvelua ylläpitää Helsingin yliopiston Aleksanteri-instituutti.

Jiddishin kieli

Opetusministeriö on myöntänyt vuonna 2007 Helsingin juutalaisen koulunkielenkehityshankkeeseen 11 900 euron määrärahan. Määräraha kattaa 70 prosenttia koulun järjestämän jiddishin kielenkehityshankkeen kokonaiskustannuksista.

Viittomakieli

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus Kotuksen viittomakieliä koskeva toiminta kohdistuu pääasiassa suomalaiseen viittomakieleen, mutta soveltuvin osin myös suomenruotsalaiseen viittomakieleen. Kotus tekee tässä tarkoituksessa yhteistyötä Kuurojen Liiton Viittomakielisyksikön, viittomakielen opetusta antavien yliopistojen sekä viittomakielen tulkkeja kouluttavien ammattikorkeakoulujen kanssa. Kotus kiinnittää erityistä huomiota viittomakielisten videoaineistojen tuottamiseen ja saavutettavuuteen.

⁴⁴ < <http://tatiana.aleksanteri.helsinki.fi/>>.

1d) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttämisen helpottaminen ja/tai rohkaiseminen puhetilanteissa ja kirjallisesti

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen toiminta

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus Kotus pyrkii omalla toimialallaan yhdessä kieliryhmiä edustavien järjestöjen kanssa laajentamaan Suomessa puhuttujen saamen kielten, romanikielen ja kahden viittomakielen käyttöalaa.⁴⁵

Valikoiva lehdistötuki

Pääministeri Matti Vanhasen II-hallitusohjelman mukaisesti hallitus jakaa niin sanottua valikoivaa lehdistötukea.⁴⁶ Vuoden 2008 talousarvioon varattiin 500 000 euron suuruinen määräraha vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien ja niitä vastaavien sähköisten julkaisujen sekä ruotsinkielisten uutispalvelujen tukemiseen. Tukea voidaan sitä koskevan asetuksen 3 §:n mukaan myöntää sanomalehdille, jotka sekä julkaistaan että painetaan Suomessa ja jotka ilmestyvät vähintään kerran viikossa.

Saamen kielet

Pohjoissaamen kielen asemaa edistävät muun muassa jokaisen Pohjoismaan saamelaiskäräjät, sekä muutamat korkeakoulut ja kustantamot.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus Kotus tutkii ja huoltaa saamelaiskieliä ja toimii tässä tarkoituksessa yhteistyössä saamenkielisten organisaatioiden kanssa. Kotus tutkii saamen kielten sanastoa yhdessä muun muassa Helsingin ja Oulun yliopistojen kanssa. Samalla se täydentää saamen kielten sanastoa ja kielen alkuperää koskevaa julkista sähköistä tietokantaa. Vuonna 2010 Kotuksessa on suunniteltu aloitettavaksi työ pohjoissaamenkielisen yleistajuisen sanakirjan julkaisemiseksi. Kotus osallistuu myös pohjoissaamen terminologian kehittämiseen ja nimistön huoltoon sekä peruskieliopin tutkimukseen. Kotuksen yhteydessä toimii saamen kielen lautakunta, jonka toimintaa pyritään kytkemään tiiviimmin saamelaiskäräjien omien kielielinten tekemään työhön.

Pohjoissaamen kielenhuoltoa on mahdollista toteuttaa Pohjoismaiden välisenä yhteistyönä, mutta inarin- ja koltansaamen huolto on kielen puhuja-alueista johtuen pääosin Suomen vastuulla. Pohjoismaisena yhteistyönä laaditaan erityisesti erikoisalojen sanastoja.

Kotuksessa on lokakuusta 2007 saakka työskennellyt pysyvään virkaan palkattu osa-aikainen inarinsaamen tutkija. Pätevää koltansaamen tutkijaa ei ole löydetty, minkä vuoksi Kotus on rahoittanut erillisiä koltansaamea käsitteleviä projekteja. Inarinsaamen elvyttämiseksi Kotus on osallistunut sen oikeinkirjoituksen ja terminologian kehittämiseen, nimistön huoltoon sekä sanaston ja peruskieliopin tutkimukseen.

⁴⁵ Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2010-2013. Kotus 2008, s. 10-11.

⁴⁶ Asetus sanomalehdistön tuesta; 389/2008.

Koltansaamen elvyttämiseksi Kotus on tukenut kieliyhteisön omia pyrkimyksiä koltansaamen elvyttämiseksi ja pyrkii käynnistämään vakinaisen kielenhuollon. Kielenhuollon tarpeisiin ja koltansaamen kirjakielen vakiinnuttamiseksi Kotus kerää äänitallenteita ja tukee koltansaamen sanaston kehittämistä, kieliopin tarkempaa kuvausta ja koltansaamenkielisen oppimateriaalin tuotantoa.⁴⁷

Saamelaiskäräjien saamen kielen toimistossa työskentelee kielenkääntäjiä, saamen kieliturvasihtööri sekä saamen kieliainsihtööri, jotka vastaavat mm. kielipoliittisten asioiden valmistelusta sekä Pohjoismaiden välisistä saamen kieliyhteistyöhön liittyvistä asioista. Inarin- ja koltansaamen kielten kääntäjien virat perustettiin valtion talousarviossa tähän osoitetulla rahoituksella saamelaiskäräjien saamen kielen toimistoon keväällä 2008. Saamen kielen toimistossa työskentelee myös pohjoissaamen kielenkääntäjiä, joista kolme tekee käännöksiä pelkästään Utsjoen kunnan tarpeisiin.

Saamelaiskäräjistä annetussa asetuksessa saamen kielenkääntäjältä edellytetään virkaan soveltuvaa korkeakoulututkintoa tai muuta koulutusta sekä virallisista kääntäjistä annetussa laissa tarkoitettua oikeutta toimia virallisena kääntäjänä suomen kielestä saamen kieleen tai päinvastoin.⁴⁸ Kielitutkintoa ei voi suorittaa inarin- tai koltansaamen kielillä.

Romanikieli

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa Kotuksessa toimii romanikielen lautakunta, joka koordinoi Suomen romanikielen huoltoa ja pyrkii edistämään romanikielen arvostusta. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa Suomen romanikielestä osana Euroopan romanimurteiden kokonaisuutta, kannustaa romanikielen käyttöä ja tukea sen elvytykseen tähtäävää toimintaa. Kotuksen tavoitteena on julkaista perusteos Suomessa puhutun nykykielen lauseopista ja kielikontaktien vaikutuksesta siihen.⁴⁹

Kotus on ainoa tutkimuslaitos, jolla on pysyvät voimavarat Suomessa romanikielen tutkimusta ja huoltoa varten. Se toimii yhteistyössä eri yliopistojen ja opetuksesta ja oppimateriaalista vastaavien tahojen kanssa sekä rakentaa yhteyksiä Ruotsin kielineuvostoon (*Språkrådet*), jonka ohjelmaan kuuluu myös romanikieli. Vuonna 2010 Kotus järjestää kansainvälisen romanikielen tutkimuskongressin.

Suomessa ei lähetetä romanikielistä tai romanien omaa televisio-ohjelmaa. Yleisradion *Radio Suomi* lähettää yhä viikoittain 14 minuutin mittaisen *Romanihelmiä - Romano Mirits* -uutis- ja ajankohtaisohjelman romanikielellä.

Säännöllisesti ilmestyviä romanien omia aikakauslehtiä on kolme.

Romaniasiaain neuvottelukunnan mukaan edellä mainitun lehdistötukea koskevan asetuksen sanomalehden määritelmä on ongelmallinen. Suomen noin 10 000 romanin hajallaan asuvalle väestöryhmälle ei tällä hetkellä ole mahdollista tuottaa julkaisutiheydensä perusteella sanomalehtenä pidettävää sanoma- tai verkkojulkaisua. Kysyntä romanikieliselä verkkojulkaisulle on romaniasiaain neuvottelukunnan mukaan ilmeinen.

⁴⁷ Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2010-2013. Kotus 2008, s. 11.

⁴⁸ Saamelaiskäräjistä annetun asetuksen 5 §; 1727/1995, laki virallisista kääntäjistä; 1148/88.

⁴⁹ Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Toiminta- ja taloussuunnitelma 2010-2013. Kotus 2008, s. 11-12.

Venäjän kieli

Radio Satellite Finland Oy harjoittaa analogista radiotoimintaa sille erikseen osoitetuilla paikkakunnilla ja taajuuksilla Helsingin ja Lappeenrannan välisellä alueella. Toimiluvan ehtojen mukaan ohjelmiston tulee olla pääasiallisesti venäjänkielistä ja sen tulee sisältää uutis- ja ajankohtaisohjelmia sekä edistää kansalaisten avointa keskustelua. Toimilupa on tällä erää voimassa vuoden 2011 loppuun. Vuoden 2008 alussa *Radio Satellite Finland Oy* on sopinut radio-ohjelmien osa-aikaisesta lähetyksestä venäläisen viihdemusiikkia tarjoavan radiokanavan, *Radio Majakin* kanssa. Uuden ohjelmaformaatin kohderyhmänä ovat erityisesti Suomessa asuvat venäjänkieliset.

Raportointikaudella opetusministeriö on myöntänyt tukea venäjänkielisen *Spektr*-lehden julkaisutoimintaan seuraavasti:

2006	13 000 euroa
2007	14 000 euroa
2008	14 000 euroa.

Edellä mainitut avustukset on myönnetty monikulttuurisuuden edistämiseen tarkoitettusta määrärahasta. Vuonna 2007 lehden julkaisija haki ja sai *Spektr*-lehdelle lisävastuksen kulttuurilehtien tukemiseen tarkoitettusta määrärahasta. Vuonna 2008 lehti ei hakenut lisävastusta. Ministeriö on tukenut muun muassa Suomessa ilmestyvän venäjänkielisen kirjallisuuslehden julkaisemista.

LiteraruS-kirjallisuuslehden venäjänkielinen versio ilmestyy neljä kertaa ja suomenkielinen versio kerran vuodessa. Kaupallinen suomalais-venäläinen ilmaisjakelulehti *Severnõi torgovõi put - Venäjän kauppatie* on ilmestynyt 15 vuoden ajan. Lehti ilmestyy 12 kertaa vuodessa ja sen painosmäärä on noin 65 000 kappaletta. Tampereen venäläinen klubi julkaisee pääasiallisesti Tampereen seudun venäläisille maahanmuuttajille ja heidän perheilleen suunnattua *Russkij Svet* -lehteä. Neljä kertaa vuodessa ilmestyvän lehden painosmäärä on noin 500 kappaletta.

Venäjän kielen käyttämisen helpottamisesta ja rohkaisemisesta on muilta osin kerrottu edellisessä määräraikaisraportissa.

Karjalan kieli

Karjalan Kielen Seuran mukaan karjalan kieli on raportointijakson aikana ollut runsaasti esillä mediassa, mistä johtuen ennakkoluulot karjalan kieltä kohtaan ovat nopeasti vähenemässä. Karjalan Kielen Seura on perustanut karjalankielisen internetradion. Opetusministeriö on tukenut 20.4.2009 toimintansa aloittanutta radiohanketta 2 000 euron avustuksella. YLE ei lähetä viikoittaista ohjelmaa karjalan kielellä.

1e) Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä käyttävien ryhmien yhteyksien tukeminen ja kehittäminen

FiBLuLin toiminta

Suomen perinteisten vähemmistökielten yhteistyöelin FiBLUL edistää vähemmistökieliä puhuvien välisiä suhteita. Yhteistyöelimessä ovat edustettuina ruotsi, saame, romani, venäjä, tataari ja jiddish, sekä nykyisin myös karjalan kieli.

Karjalan kieli

Karjalan sivistysseura tukee taloudellisesti Karjalan tasavallassa Venäjällä vuosittain järjestettäviä vienankarjalan kesäkursseja, joiden opettajat tulevat Petrozavodskin yliopistosta Venäjältä. Sivistysseura myös myöntää taloudellista tukea oppikirjojen painattamiselle Karjalan tasavallassa.

1f) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten asianmukainen opetus ja opiskelu

Romanikielen opetus

Romanikielen opetuksen tilanne ei ole raportointikaudella merkittävästi muuttunut.

Romanikielen aseman vahvistamiseksi vuosina 2004–2007 järjestettyä romanikielen elvytyshanketta on jatkettu. Vuosina 2005–2007 toteutetun jatkohankkeen tarkoituksena oli elvyttää romanikielen käyttöä nuorimmissa ikäpolvissa. Pienimmille romanilapsille perustettiin kielipesiä, missä lapset leikinomaisesti ja ohjatusti oppivat puhumaan romanikieltä. Varttuneemmille lapsille perustettiin kielikerhoja, joissa he omaksuivat ja syvensivät romanin kielen taitoja. Kunnissa pyrittiin hankkeen aikana lisäämään romanivanhempien tietoisuutta romanikielen kotikäytön merkityksestä. Elvytyshankkeen rahoittivat Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Opetushallitus, Suomen kulttuurirahasto ja Svenska litteratursällskapet i Finland.

Opetushallitus myöntää vuosittain valtionavustusta romanikielen esi- ja perusopetukseen sekä lukio-opetukseen. Koulutuksen järjestäjien on mahdollista hakea valtionavustusta 2,5 viikkotunnin mittaiseen romanikielen opetukseen, jos ryhmässä on opetuksen alkaessa vähintään 4 oppilasta. Tuntimäärä nousi vuoden 2007 alusta 2 viikkotunnista 2,5 viikkotuntiin. Romanikielen opetusta saa vuosittain noin 120 oppilasta. Romanikielen opetuksen järjestämiseen haetaan valtionavustusta melko vähän. Vuonna 2008 mainittua valtionavustusta myönnettiin yhteensä 300 000 euroa.

Opetusministeriö on vuosina 2007 ja 2008 jakanut myös erillistä määrärahaa kuntien kehittämistoimintaa varten. Kehittämistoiminta kohdistuu kansallisissa opetussuunnitelman perusteissa kuvatun opetuksen arvopohjan toteutukseen. Romanioppilaiden opetuksessa tulee Opetussuunnitelman perusteiden mukaan ottaa huomioon Suomen romanien asema etnisenä ja kulttuurisena vähemmistönä. Kehittämistoimintaan kuuluu toimenpiteitä muun muassa romanioppilaan kohtaamiseksi, suvaitsevaisuuden ja hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi sekä romanikulttuurin tuntemuksen lisäämiseksi, romanivähemmistön ja pääväestön yhteyksien edistämiseksi koulutilanteissa, romanioppilaiden identiteetin kehittymiseksi, romanikielen oppimisen edistämiseksi, romanioppilaiden

oppimismahdollisuuksien edistämiseksi, erityistä tukea tarvitsevien romanioppilaiden opetuksen kehittämiseksi ja romanioppilaiden erilaisen taustan huomioon ottavan pedagogiikan ja materiaalin kehittämiseksi. Lisäksi Opetushallitus on järjestänyt koulutustilaisuuksia ja tehnyt kuntiin ohjauskäyntejä.

Kehittämistoimintaan myönnetyn valtionavustuksen edellytyksenä on ollut, että kaupunki laatii romanilasten perusopetuksen tukemisen suunnitelman ja vakiinnuttaa suunnitelmassa mainitut toimenpiteet osaksi yksittäisen kunnan arkea. Toiminta voidaan järjestää yhden kunnan toimintana tai kuntien yhteistoimintana. Joidenkin kuntien kehittämistoimintaan kuuluvassa opetuksessa romanikielen opetus on ollut keskeistä. Useissa kunnissa kehittämistoimintaan on kuulunut romanioppilaiden identiteetin edistämistä, jonka on toivottu edesauttavan lasten kiinnostusta romanikieleen. Kehittämistoiminnan yhteydessä on järjestetty myös romanikielen täydennyskoulutuskokonaisuus.

Kehittämistoiminnassa on mukana yhteensä 24 kuntaa vuonna 2009. Lähes kaikkien toiminta jatkuu vuodelle 2010. Valtionavustuksen piirissä on yli 700 perusopetusikäistä romanioppilasta. Uusi koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman on hyväksytty vuosille 2007–2012.⁵⁰ Sen mukaan romanioppilaiden oman kulttuurin säilyttämistä, kielen kehittymistä ja koulutukseen osallistumista parannetaan.

Romanivangeille annettavaa romanikielen opetusta on tuettu rangaistuslaitoksille vuosittain jaettavilla määrärahoilla.

Vuosina 200–2002 tehdyn romanilasten perusopetuksen tilaa koskeneen kartoituksen ("*Romanien perusopetus 1*") pohjalta käynnistettiin vuonna 2007 "*Romanien perusopetus 2*" -projekti. Perusopetus 2 -projektissa kiinnitetään huomiota esiopetuksen sekä seitsemännelle vuosiluokalle siirtymiseen ja perusopetuksen päättövaiheeseen. Projektia hallinnoi Opetushallituksen romaniväestön koulutustiimi. Pääosa projektissa esitettävistä romanilasten ja nuorten koulutuksen kehittämistoimenpiteistä liittyy opettajankoulutuksen ja yleisen tiedottamisen ohella romanikielisen oppimateriaalin tuotantoon. Projektissa keskitytään muun muassa kodin ja koulun väliseen yhteistyöhön sekä oikeanlaisen tiedon jakamiseen opetusalan ammattilaisille ja romanivanhemmille. Useat romanivanhemmat kokevat lastensa koulunkäynnin kiinnostavana. Perusopetus 2 – projektin aikana on muun muassa tavattu romanivanhempia seminaareissa eri puolilla Suomea. Seminaareissa vanhemmille on kerrottu muun muassa romanikielen tärkeydestä romanilasten kulttuurisena voimana ja heidän identiteettinsä vahvistajana. Lisäksi projektin tavoitteena on luoda kasvatusalan ammattilaisista ja romanivanhemmista koostuvia tukiverkostoja. Erityistä huomiota on kiinnitetty oppilashuollon ja opinto-ohjauksen merkitykseen romanioppilaille.

Romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinnon ja romanikulttuurin ohjaajan erikoisammattitutkinnon perusteet on hyväksytty raportointikaudella. Tutkintojen yhtenä osiona on romanikieli. Lisäksi on kartoitettu mahdollisuutta löytää osallistujia suunnitteilla olevaan ammattikorkeakoulutasoiseen romanikielen opettajien koulutukseen. Koulutetut romanikielen opettajat voisivat toimia kielipesissä ja – kerhoissa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisen asteen koulutuksessa.

Pidempikestoista romanikielen opettajien täydennyskoulutusta on järjestetty Opetusalan koulutuskeskuksessa. Syksyllä 2009 aloitetun romanikielen opettajille suunnatun hankkeen tavoitteena on lisätä heidän tietouttaan muun muassa opetusmenetelmistä sekä romanikielen erityispiirteistä. Hankkeessa opettajille esitellään uusia opetusmenetelmiä ja romanioppilaille tarjottavaa opetusta tukevia välineitä.

⁵⁰ Koulutus ja tutkimus vuosina 2007-2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9, <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf?lang=fi>>.

Romaniväestön koulutustiimin järjestämässä romanikielen kesäkouluissa on annettu täydennyskoulutusta romanikielen opettajille sekä aktivoidaan romanikielen, erityisesti puhekielen, käyttöä romaneiden keskuudessa. Kesäkoulujen avulla on pyritty pitämään romanikielinen opettajakunta osaavana ja aktiivisena.

Koulun opetuskielenä voi olla myös romanikieli. Äidinkielenä voidaan huoltajan valinnan mukaan opettaa myös romanikieltä.⁵¹ Romanipoliittisen ohjelman mukaan romanikielen opetusta ei kuitenkaan suurimmassa osassa maata ole saatavilla edes perusopetustasolla. Tilanne voi olla tämä siitä huolimatta, että laki mahdollistaa opetuksen järjestämisen ja vaikka romanilapsia asuisi kunnassa riittävä määrä. Kunnat tarjoavat usein tilat romanikieliselle kielipesä- tai kielikerhotoiminnalle. Romanikielen merkitys on kuitenkin usein riippunut kunnassa asuvien romanien omasta aktiivisuudesta ja aloitteellisuudesta. Kehittämistoiminnan kautta romanilasten perusopetuksen tukemiseen myönnetty valtionavustus on lisännyt kuntien aktiivisuutta.

Opetushallituksen romaniväestön koulutusryhmä käynnisti syksyllä 2009 kolme romanikielen kielipesää, jotka toimivat eri puolilla Suomea. Kielipesissä pienille romanilapsille opetetaan kielikylvyn tavoin kieltä ja totutetaan heitä romanikulttuuriin. Kielipesiä ylläpidetään yhteistyössä alueellisten romaniasiaain neuvottelukuntien kanssa. Kielipesätoimintaa tarjotaan kaikenikäisille romaneille. Yli kuusivuotiailla lapsilla on mahdollisuus osallistua romanikielen kesäkouluun, jossa eri-ikäisille romanilapsille järjestetään romanikielen opetusta sekä romanikielistä viriketoimintaa. Kesällä 2009 kesäkouluja järjestettiin poikkeuksellisesti kaksi. Vuonna 2009 noin sata romanian opiskeli romanikieltä kesäkouluissa.

Hyvistä projektihankkeista huolimatta romanilasten asema on yhä huolestuttava päivähoitossa ja esikoulussa. Lisää huomiota tulisi kiinnittää erityisesti vakiintumattomissa asumisolosuhteissa elävien romaniperheiden lasten koulunkäyntimahdollisuuksiin.

Romanikielen oppimateriaali

Romanikielisen oppimateriaalituotanto pohjautuu valtakunnallisiin perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Opetushallitus tuottaa yhdessä romaniväestön kanssa romanikielen oppimateriaalia. Pitkän tähtäimen tavoitteena on tuottaa koko esi- ja perusopetuksen, lukion ja ammatillisen perusopetuksen kattava oppimateriaalisarja romanikieltä äidinkielenään tai puoliksi äidinkielenään opiskeleville romanilapsille. Lähtökohtana on ollut, että romanit kirjoittavat, kuvittavat ja taivuttavat oppimateriaalin itse, jotta sen uskottavuus romaniväestön keskuudessa olisi mahdollisimman suuri. Romanikielen oppimateriaali on laadukasta, vaikka oppikirjojen määrä on vähäistä. Painopiste oppimateriaalituotannossa on ollut esi- ja perusopetuksessa. Tähän mennessä ovat ilmestyneet tai on ilmestymässä:

- *Roma Tsimbako drom*; romanikielinen aapinen eri-ikäisille
- *Hohhosko liine 1 - Tinosko laave*; esikoulun materiaali
- *Hohhosko liine 1*; opettajan opas
- *Buttiako Liin 1*; romanikielisen aapisen työkirja ensimmäiselle luokalle
- *Sikjiboskiiresko Liin 1*; Buttiako Liin 1:n opettajan aineisto
- *Buttiako liin 2 syksy*; romanikielisen aapisen työkirja toiselle luokalle
- *Verbin subjunktiiv*; romanikielen oppimisaihio (tulossa)
- *Samuelin päivä*; video romanikulttuurista
- *Sar me sikjavaa romanes*; romanikielen kielioppi
- *Bahaven ta dzamben*; CD ja lauluvihko

⁵¹ Perusopetuslain (628/1998) 10 § (1288/1999).

- *Drom - Romanien tie*; suomenkielinen kirja romanikulttuurista koululaisille.

Materiaalin tuottamisessa ongelmana on ennen kaikkea tekijöiden vähäinen määrä, sillä oppimateriaalin laadintaan kykeneviä romanikielen hallitsevia tekijöitä on vähän. Kansainvälistä tuotantoyhteistyötä on pyritty kehittämään sekä saamaan kokeneita, valtaväestöön kuuluvia oppikirjantekijöitä tukemaan oppimateriaalityötä. Romanikielisen oppimateriaalin tekijöitä on myös koulutettu.

Venäjän kieli

Vähemmistövaltuutetun toimisto teki vuonna 2008 venäjänkielisten olosuhteita koskevan kartoituksen "Venäjänkielisenä Suomessa 2008".⁵² Osa aineistosta perustui haastatteluihin, joita toteuttamaan palkattiin venäjänkielinen henkilö. Selvitystä varten myös koottiin saatavilla olevia tilastoja venäjänkielisen väestön rakenteesta ja sijoittumisesta Suomessa. Kartoituksessa selvitettiin esimerkiksi venäjän kielen ja venäjänkielisen opetuksen tilannetta, venäjänkielisten asemaa työelämässä ja julkisten palvelujen käyttäjinä, sekä venäjänkielisten kokemuksia suomalaisesta asenneilmapiiristä heitä kohtaan. Kartoituksen tulokset raportoitiin suomeksi ja venäjäksi.

Sekä Vantaa että Helsinki järjestävät venäjänkielistä päivähoitoa. Kunnilla on velvollisuus järjestää esiopetusta joko itse tai yhteistyössä muun esiopetuksen järjestäjän kanssa. Kunta voi hankkia esiopetuksen ostopalveluna julkiselta tai yksityiseltä palvelun tuottajalta. Kunnat järjestävät venäjänkielistä esiopetusta ainakin Helsingissä, Vantaalla ja Kotkassa. Lappeenrannassa, Imatralla ja Joensuussa venäjänkielistä esiopetusta valmistellaan.

Vaikka venäjän kielen opettajien täydennyskoulutusmahdollisuuksia ei ole lisätty, on vuosittain järjestetty yksittäisiä koulutustilaisuuksia.

Karjalan kieli

Karjalaa voi opiskella koulussa vieraana kielenä, valinnaisaineena tai maahanmuuttajille tarjottavana äidinkielen opetuksena sekä erillisen valtionavustuksen turvin niin sanottuna kielitaidon ylläpito-opetuksena. Karjalaa ei toistaiseksi voi opiskella äidinkielenä.

Joensuun yliopistoon on perustettu vuonna 2008 karjalan kielen ja kulttuurin professori, johon nimitetty henkilö aloitti virassaan vuoden 2009 alusta. Myös karjalan kielen opetussuunnitelma on laadittu. Ensimmäinen aikuisille tarkoitettu karjalan kielen oppikirja ilmestyi vuonna 2006. Kirja sisältää karjalan kieliopin ja lukemisto-osan, jossa on karjalaisia sanalaskuja, lauluja, runoja ja tekstejä. Oppikirjan kustantajia ovat Karjalan Kielen Seura ja Ilias Oy.

Suomen ensimmäinen karjalankielinen kielipesä aloitti toimintansa Nurmeksessa Pohjois-Karjalassa syksyllä 2009. Kielipesä on saanut tukea Nurmeksen kaupungilta ja Suomen kulttuurirahastolta.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on laatinut kuusiosaisen karjalan kielen murresanakirjan, jossa esitellään Suomessa puhuttavia ja puhuttuja karjalan kielen murteita. Sanakirjan aineistona oleva noin 550 000 sanan murrekokoelma on kerätty 1800-luvun lopun ja 1970-luvun lopun välisenä aikana. Vuonna 1955 aloitetussa sanakirjaprojektissa ensimmäinen sanakirja ilmestyi vuonna 1968 ja sarjan viimeinen osa vuonna 2005. Vuoden 2006 alussa KOTUS aloitti murresanakirjan sähköistämiprojektin. Verkossa käytettävän sanakirjan odotetaan valmistuvan vuonna 2010.

⁵² Venäjänkielisenä Suomessa 2008. Selvitys vähemmistövaltuutetulle, <<http://www.vahemmistovaltuutettu.fi>>.

Karjalan kielen yhdistykset, kansalaisopistot ja ortodoksiset seurakunnat järjestävät karjalan kielen kursseja monilla paikkakunnilla. Karjalan Kielen Seura on käynnistänyt omin varoin ja lahjoitusten turvin karjalankielisten kirjojen ja äänikirjojen julkaisutoiminnan, luonut verkostot julkaisujen levitystä varten, sekä avannut internetsivujensa yhteyteen kaupan.

1g) Muiden kuin alueellista kieltä tai vähemmistökieltä puhuvan mahdollisuudet oppia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä

Karjalan kieli

Karjalan kielen opetuksen tarjonta on raportointijaksolla lisääntynyt kansalais- ja työväenopistoissa monilla paikkakunnilla. Karjalaisyhdistykset, ortodoksiset seurakunnat ja kansalaisopistot järjestävät opetusta ympäri vuoden. Kesäkurseilla kieltä voi opiskella loma-aikana.

Karjalaa voi opiskella myös omatoimisesti Karjalan Kielen Seuran julkaisemien livvinkielisten opintoaineistojen avulla. Lyydiläinen Seura on julkaissut lyydiksi aapisen, *ABC-kirdin*.

1h) Alueellisten kielten tai vähemmistökielten korkeakouluopiskelun ja tutkimuksen edistäminen

Romanikieli

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaiseman romanikielen kielipoliittisen ohjelman mukaan romanikielen riittävän laajan yliopisto-opetuksen käynnistäminen olisi romanikielisen oppimateriaalituotannon, opettajankoulutuksen, tutkimuksen sekä kielenhuollon kehittymisen ja jatkuvuuden ehto. Myös romanikielen aikuisopetusta tulisi kehittää. Toisen asteen koulutusta olisi kehitettävä muun muassa perustamalla koulutusohjelma romanikielen opettajille ja parantamalla epäpätevien opettajien mahdollisuuksia pätevöityä.

Romanikielen kielipoliittisessa ohjelmassa käsitellään myös romanikielen tutkimusta. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksella on 2000-luvulla tehty kaksi Suomen romanikieltä käsitellyttä lopputyötä. Helsingin yliopisto on mukana myös romanien puhuman suomen kielen tutkimuksessa. Kielipoliittisessa ohjelmassa suositellaan muun muassa tutkimukseen suunnattujen resurssien ja romanien oman osallistumisen lisäämistä sekä tutkimuksen kehittämistä siten, että se tuottaisi materiaalia kielenhuollon toimijoiden, oppimateriaalin laatijoiden ja opettajien tarpeisiin.

Kielipoliittisen ohjelman mukaan romanikielen tutkimusta tehdään vakinaisesti ainoastaan Kotimaisten kielten tutkimuskeskukseen vuosina 1998 ja 2002 perustetuissa *kahdessa tutkijantoimessa*. Tutkijat toimivat myös asiantuntijatehtävissä osallistumalla muun muassa romanikielen opetuksen suunnitteluun sekä oppikirjojen laatimiseen.

Venäjän kieli

Yliopistot voivat päättää itsenäisesti muun kielen kuin suomen ja ruotsin käyttämisestä opetus- ja tutkintokielenä.⁵³ Myös ammattikorkeakoulun opetuksessa sekä kuulusteluissa ja kokeissa saadaan ammattikorkeakoululain (351/2003) mukaan tarvittaessa käyttää muutakin kuin ammattikorkeakoulun opetuskieltä. Englanti on opiskelukieli *The Finnish-Russian Cross-Border University (CBU)* -projektiin kuuluvissa maisteriohjelmissa. *CBU*-projektissa suomalaiset ja venäläiset yliopistot tarjoavat yhteistyössä eri opintoalojen maisteriohjelmiä. Projektin tavoitteena on lisätä yhteistyötä suomalaisten ja venäläisten yliopistojen välillä. *CBU*:n maisteriohjelmiä järjestetään viiden suomalaisen yliopiston lisäksi neljässä venäläisessä yliopistossa.

1i) Eri valtioissa asuvien samaa kieltä puhuvien ryhmien välisen vaihdon edistäminen

Saamen kieli

Vuonna 1956 perustetun Saamelaisneuvoston (Sámi Council) tavoitteena on muun muassa edistää saamelaisten etuja alkuperäiskansana, lujittaa saamelaisten yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä säilyttää saamelaisten taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset oikeudet. Neuvoston korkein elin, Saamelaiskonferenssi, kokoaa yhteen neuvoston jäsenorganisaatiot joka neljäs vuosi. Saamelaiskonferenssi valitsee neuvoston viisitoista jäsentä, joista Ruotsia edustaa neljä, Norjaa viisi, Suomea neljä ja Venäjää kaksi jäsentä. Saamelaiskonferenssi järjestettiin edellisen kerran Rovaniemellä vuonna 2008.

Saamelaisten parlamentaarisen neuvoston alaisuudessa kokoontuva pohjoismainen saamen kielilautakunta jatkaa toimintaansa.

Romanikieli

Romaniasioita koskevaa yhteistyötä on jatkettu Euroopan neuvoston ja erityisesti sen yhteydessä toimivan uuden Euroopan romanien ja kiertävien kansojen foorumin puitteissa sekä ETYJ:n demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimiston ODIHR:n, EU:n ja eurooppalaisten romanikansalaisjärjestöjen kanssa. Romaniasioiden neuvottelukunta osallistuu myös Pohjoismaiseen yhteistyöhön järjestämällä yhteispohjoismaisen seminaarin tarvittaessa joka toinen vuosi.

Venäjän kieli

Suomen ja Venäjän välistä vuorovaikutusta, kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen yhteistyötä sekä kulttuuri-, ympäristö- ja taloudellisia suhteita edistävä *Suomi-Venäjä – Seura* on jatkanut toimintaansa.

Seura ylläpitää KuKa-tietokantaa, joka sisältää tietoa kulttuuri- ja kansalaisjärjestöjen Venäjään liittyvistä yhteistyöhankkeista sekä hankkeisiin osallistuneiden venäläisten tahojen yhteystietoja. Opetusministeriön rahoittamassa tietokannassa on julkaistu lähes 300 toteutettua hanketta.⁵⁴

⁵³ Yliopistolain (558/2009) 11 §.

⁵⁴ Kulttuuri- ja kansalaistoiminnan suomalaisten Venäjä-yhteyksien KuKa-tietokanta; <www.kukatietokanta.fi>.

Tietokanta on yksi Opetusministeriön Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelman seurantavälineistä.⁵⁵ Ohjelman tavoitteena on rohkaista suomalaisia ja venäläisiä toimijoita kehittämään kahden- ja monenvälistä kanssakäymistä taiteiden ja kulttuurin alalla.

Seura vastaa myös lukio-opiskelijoille suunnatusta oppilasvaihtohankkeesta Venäjälle. Opetushallituksen rahoittaman vaihto-ohjelman ensimmäiset suomalaiset vaihto-oppilaat lähtivät Venäjälle vuonna 2007.

2. Aiheettoman alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin liittyvän erottelun poistaminen

Oikeudesta käyttää vähemmistökieltä vankilaoiloissa

Vuonna 2006 eduskunnan oikeusasiamies selvitti yleisellä tasolla, miten lähiomaisten valvotut tapaamiset toteutetaan tilanteessa, jossa käytetään kieltä, jota viranomainen ei ymmärrä. Oikeusasiamies totesi, että tapaamisen valvontaa suunniteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota valvonnan järjestämiseen siten, ettei se aiheuta väärinkäsityksiä tai aiheettomia epäluuloja.⁵⁶

Vuoden 2006 jälkeen laaditussa vankeinhoitolaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelmassa todetaan, että moniarvoisuutta koskevan koulutuksen lisääminen vankilahenkilöstölle on ensiarvoisen tärkeää, jotta syrjivät menettelytavat voidaan tunnistaa ja toimintatapoja muuttaa. Opetushallituksen romaniväestön koulutustiimi myönsi vuonna 2008 romanivankien koulutuksen järjestämiseen yhteensä 30 000 euroa kuudelle eri vankilalle. Opetushallitus on käynnistänyt neuvottelut romanivankien koulutusvastuun siirtämisestä vankilaviranomaisille, mutta tukenee vastaisuudessaakin romanivangeille tarjottavaa romanikielen opetusta siinä välttämättömän osaamisensa ja henkilöstönsä vuoksi.

Romanivankien tilanteesta muilta osin on kerrottu Suomen kolmannessa raportissa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.⁵⁷

Romanikieli

Romanikulttuurin tunnetuksi tekemiseksi ja viranomaisten kanssa tehtävän yhteistyön parantamiseksi Opetushallitus on tuottanut julkaisuja sekä erityistä oppimateriaalia. Vuonna 2007 ilmestyi opas ”Romanin ja poliisin kohdatessa” ja vuonna 2008 ”Romanioppilaan kohtaaminen esi- ja perusopetuksessa”. Romaneja koskevien projektien yhteydessä on julkaistu oppaita romanikielestä ja -kulttuurista.

Romaniväestön koulutustiimi on järjestänyt eri alojen työntekijöille romanikulttuuria ja – kieltä käsitteleviä luentoja ja näyttelyitä. Lisäksi romaanikulttuuria on tehty tunnetuksi kouluissa pidettyjen luentojen avulla. Romanikulttuuria käsitteleviä koulutustilaisuuksia on järjestetty yhteistyössä muun muassa lääninhallitusten kanssa.

⁵⁵ Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelma. Opetusministeriön julkaisuja 2005:29; <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_307_opm29.pdf>.

⁵⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisuja d:nro 1600/4/05.

⁵⁷ <<http://formin.finland.fi/Public/default.aspx?contentid=67435>>.

Romanit ovat näkyneet televisio-ohjelmistossa jonkin verran aikaisempaa enemmän. Vuonna 2007 televisiossa esitetty viihdeohjelmasarja "*Manne-TV/Romano-TV*", sai aikaan vilkasta keskustelua romaneista sekä romanien keskuudessa että mediassa.

Euroopan Sosiaalirahaston *Equal*-ohjelman tukema *Mundo*-projekti oli Suomessa asuville maahanmuuttajille ja etnisille vähemmistöille suunnattu mediakoulutus- ja työssäoppimisprojekti. Yleisradiossa vuosina 2004–2007 järjestetyn *Mundo*-ohjelman puitteissa koulutettiin myös romanitaustaisia toimittajia ja media-ammattilaisia.

Romanit näkyvät lehdistössä aikaisempaa enemmän ja myönteisemmässä valossa.

3. Kunnioitus, suvaitsevaisuus ja kieliryhmien välinen keskinäinen yhteisymmärrys

Sisäasiainministeriö on antanut hallinnonalalleen linjaukset yhdenvertaisuuden edistämisestä, sekä vastaavat suositukset kunnalliselle pelastustoimelle. Yksi linjausten kuudesta syrjintäperusteesta on kieli. Valmisteilla oleva yhdenvertaisuussuunnitelma tulee myös velvoittamaan ministeriön eri toimialoja kielilain ja saamen kielilain mukaisen palvelun takaamisessa, siitä tiedottamisessa ja muussa toiminnassa.

Saamelaiskäräjät on kumppanina sisäasiainministeriön koordinoiman kansallisen syrjinnän vastaisen kampanjan "*YES - Yhdenvertaisuus etusijalle*" toteuttamisessa. Kampanjan yhteydessä tehdään tiivistä yhteistyötä myös saamelaisjärjestöjen kanssa. Osana kampanjatoimintoja on tänä vuonna valmistettu opetusmateriaali saamelaisista peruskouluille sekä luotu saamenkielinen nuorten nettilehti. Syyskuussa 2008 kampanjan osana järjestettiin Inarissa järjestyksessä neljäs *Arktinen seminaari*. Saamelaiskäräjien, saamelaisjärjestöjen ja Saamen koulutuskeskuksen kanssa järjestetyn seminaarin teemana oli kieli kansan identiteetin, historian ja perinteiden siirtämisen välineenä sekä vähemmistöjen kielelliset oikeudet.

Saamelaisneuvosto on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei suvaitsevuus saamelaisia kohtaan ole peruskoulujen opetussuunnitelman perusteisiin sisältyvistä lausumista huolimatta käytännössä lisääntynyt.

Edellä mainitun romanipoliittisen ohjelman tavoitteena on valtavirtaistaa romaniväestön yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen osaksi kaikkien hallinnonalojen toimintaa. Ohjelma tulee kattamaan myös romanikielen ja -kulttuurin edistämisen.

Euroopan yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuonna (European Year of Equal Opportunities for All) vuoden 2007 aikana toteutettiin laaja, eri vähemmistöjen kokemia syrjintätilanteita käsitellyt mediakampanja. Yleisradio valmisti sarjan minuutin pituisia TV-dokumentteja, joita lähetettiin erityisen teemaviikon aikana päivittäin valtakunnallisella TV 1 -kanavalla sekä teemaviikon loputtua väliohjelmina kolmen kuukauden ajan. Kaikkiaan pienoisdokumentit saivat noin 20 miljoonaa katsojaa. Pienoisdokumenteista on julkaistu 29 dokumenttia sisältävä DVD koulutustarkoituksiin. Yksi dokumenteista on saamelaismiehen kertomus siitä, kuinka saamen kieli oli hänen kouluaikanaan kielletty sekä koulussa että oppilasasuntolassa.

Vähemmistöjen kuvaamisesta joukkoviestimissä ja internetissä on kerrottu Suomen kolmannessa raportissa kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta.

4. Kieliryhmien tarpeet ja toivomukset määriteltäessä kielipolitiikkaa

Ruotsin kieli

Joulukuussa 2005 valtiovarainministeriö käynnisti kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelmaan liittyen, ruotsinkielisten kansalaisjärjestöjen aloitteesta, SAG- (*Samarbetsgruppen*) yhteistoimintaryhmän. Useat ruotsinkieliset kansalaisjärjestöt ja ministeriöt olivat edustettuina ryhmässä, jonka loppuraportti valmistui syyskuussa 2008. "*Parempaa vuorovaikutusta - parempaa valmistelua*" -loppuraportissa ehdotetaan malleja vuorovaikutuskäytännöiksi yhtäältä ministeriöiden ja kansalaisjärjestöjen välisessä yhteistyössä ja toisaalta erityisesti ruotsinkielisten järjestöjen kanssa tehtävän yhteistyön parantamiseksi.⁵⁸

Saamen kielet

Saamen kielilain 29 §:n 1 momentin (1086/20003) mukaisesti saamen kielen toimisto antaa yhdessä saamelaiskäräjien asettaman saamen kielineuvoston kanssa vaalikausittain saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä.⁵⁹ Saamen kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 4 §:n (108/2004) mukaan mainittu kertomus liitetään saamelaiskäräjistä annetun lain 7 §:ssä (974/1995) tarkoitettuun saamelaiskäräjien kertomukseen valtioneuvostolle. Ensimmäinen kielikertomus annettiin saamelaiskäräjille syksyllä 2007 ja toimitettiin valtioneuvostolle keväällä 2008. Kertomus pohjautuu laajempaan 400-sivuiseen selvitykseen, joka on kertomuksen liitteenä.

Kertomuksen mukaan kuntien ja valtion yksiköiden saamenkielen taitoisten henkilöiden määrässä ei ole tapahtunut todellista muutosta, eikä saamen kielilaki ei ole kasvattanut merkittävästi viranomaisten ja virkamiesten saamen kielen taitoa.⁶⁰ Toisaalta selvityksen mukaan kunnat korjaavat aiempien vuosien toimintaansa saamen kielilain perusteella.

Saamelaisneuvoston mukaan saamelaiskäräjien esiintuomia saamen kieltä koskevia tarpeita ja toiveita ei kuitenkaan ole riittävästi huomioitu käytännössä.

Saamelaiskäräjien ensimmäinen koulutusraportti julkistettiin Helsingissä marraskuussa 2008 saamelaiskäräjien, vähemmistövaltuutetun ja lapsiasiavaltuutetun yhteisessä seminaarissa.⁶¹ Koulutusraportti on tarkoitettu saamelaiskäräjien työvälineeksi opetukseen liittyvien kysymysten ratkaisemisessa.

Raportin koonnut työryhmä on tarkastellut saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella annettua saamen kielen opetusta muun muassa Helsingissä, Tampereella, Oulussa ja Rovaniemellä. Raportissa todetaan, että vaikka saamenkielisessä ja saamen kielen opetuksessa on paljon puutteita myös kotiseutualueella, sen ulkopuolella tilanne on erityisen hälyttävä. Kun saamea ei opeteta kouluissa, sen puhujat jäävät luku- ja kirjoitustaidottomiksi saamen kielessä. Kielen puhujien määrä vähenee eikä uusia kielen käyttäjiä tule.

⁵⁸ Parempaa vuorovaikutusta – Parempaa valmistelua. Valtiovarainministeriön julkaisu 35 a/2008; <http://www.vm.fi/vm/fi/04_julkaisut_ja_asiakirjat/01_julkaisut/04_hallinnon_kehittaminen/20081013Paremp/SAG-raportti__netti_SUOMI_%2b_kannet.pdf>.

⁵⁹ <http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=74&Itemid=60>.

⁶⁰ Ks. yllä saamen kielilaista esitetty.

⁶¹ Saamelaiskäräjien koulutusraportti n:o 1: Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella.

Saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella saamen kielten opetusta annetaan samoin perustein kuin maahanmuuttajakielten opetusta. Koulutusraportin mukaan saamen opetusta saa vain murto-osa kotiseutualueen ulkopuolella asuvista saamelaislapsista ja –nuorista. Saamelaisvanhempien ja paikallisten kouluviranomaisten pyrkimykset osallistua saamen kielen opetuksen kehittämiseen muutamilla paikkakunnilla eivät raportin mukaan ole tuottaneet riittävästi tulosta.

Romanikieli

Romanipoliittisessa ohjelmassa on kiinnitetty huomiota myös romanikielen aseman parantamiseen. Romanijärjestöt ovat olleet aktiivisesti mukana romanipoliittisen ohjelman valmistelussa.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen yhteydessä on vuodesta 1997 alkaen toiminut romanikielen lautakunta, joka päättää romanikielen käyttöä koskevista suosituksista. Osalla lautakunnan jäsenistä on romanitausta.

5. Peruskirjan 7 artiklan 1-4 kappaleiden sisältämien periaatteiden soveltaminen ei-alueellisiin kieliin

Suomi ilmoitti 30.11.2009 Euroopan neuvoston pääsihteerille täydentäneensä alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevaan eurooppalaiseen peruskirjaan liittyvää selitystään. Kieliperuskirjan hyväksymiskirjaan tehdyn täydennyksen mukaan Suomi sitoutuu soveltamaan sen 7 artiklan 1-4 kappaleessa lueteltuja periaatteita soveltuvin osin myös karjalan kieleen ei-alueellisena kielenä. Vastaava kieliperuskirjan voimaansaattamisasetuksen muutos astui kansallisesti voimaan 4.12.2009.

OSA III

III.1 RUOTSI: VÄHEMMÄN PUHUTTU KANSALLISKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

1. Koulutuksen osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja heikentämättä asianomaisen valtion virallisen kielen tai kielten opetusta

- a) (i) järjestämään esikouluasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- b) (i) järjestämään peruskouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- c) (i) järjestämään keskiasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- d) (i) järjestämään ammattiopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- e) (i) järjestämään korkeakouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- f) (i) järjestämään sellaisten aikuiskasvatus- ja täydennyskoulutuskurssien tarjontaa, joissa opetus tapahtuu kokonaan tai osaksi alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- g) varmistamaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetuksen;*
- h) järjestämään perustutkintoon tähtäävää koulutusta ja jatkokoulutusta opettajille, joita tarvitaan niiden määräysten toteuttamiseksi, jotka kukin sopimuspuoli on edellä a-g – kohdasta hyväksynyt;*
- i) asettamaan valvontaelimen tai elimiä, jotka seuraavat toimenpiteitä ja edistystä alueellisten kielten tai vähemmistökielten opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisessä ja jotka laativat julkistettavia kausikertomuksia huomioistaan.*

2. Koulutuksen osalta sekä muilla kuin niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta näillä kielillä tai näissä kielissä, mikäli asianomaisen kieliryhmän koko on riittävä.

Päivähoito

Kunnat ovat velvollisia järjestämään päivähoitoa ruotsiksi lapsille, joiden äidinkieli on ruotsi.⁶²

Ruotsinkielisen päivähoiton järjestämisen haasteet liittyvät ennen kaikkea ruotsia taitavan päivähoitohenkilökunnan saatavuuteen. Etelä-Suomeen suuntautuva muuttoliike on lisännyt ruotsinkielisen päivähoiton kysyntää erityisesti pääkaupunkiseudulla. Päivähoitohenkilökuntaa ei ole riittävästi saatavilla kuntien perustaessa uusia ruotsinkielisiä päiväkotia, eikä tilanteissa, joissa ruotsinkielinen päivähoito on järjestetty ostopalveluna. Myös pätevien viransijaisten löytäminen on ongelmallista ruotsinkielisillä alueilla.

⁶² Laki lasten päivähoidosta; 36/1973.

Palveluiden kilpailuttamista koskevat säännökset ja periaatteet soveltuvat myös päivähoitopalveluihin. Ostopalveluihin liittyvistä kielellisistä velvoitteista on kerrottu 9 artiklan yhteydessä.

Åbo Akademi kouluttaa ruotsinkielisiä lastentarhanopettajia Pietarsaassa, josta valmistuu vuosittain noin 30 henkilöä. Vuosina 2001–2006 toteutetun yliopistojen opettajankoulutuksen laajennusohjelman aikana ruotsinkielistä lastentarhanopettajakoulutusta laajennettiin. Vuoteen 2006 mennessä tästä opetusministeriön myöntämällä erillisrahoituksella järjestetystä lisäkoulutuksesta oli valmistunut noin 20 henkeä. Lisäkoulutusta oli saatavilla myös pääkaupunkiseudulla. Lastentarhanopettajakoulutuksen hajasijoittaminen pääkaupunkiseudulle vuonna 2011 on suunnitteilla. Ruotsinkielisissä ammattikorkeakouluissa lastentarhanopettajan pätevyyden antavan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaa vuosittain 40–50 henkilöä.

Svenska Finlands folkting on kiinnittänyt huomiota tarpeeseen tarkkailla ruotsinkielisten päivähoitopalveluiden tosiasiallista toteutumista uusien kuntaliitosten jälkeen.

Esiopetus

Ruotsinkielistä ja suomenkielistä esiopetusta annetaan joko kuntien opetustoimen tai sosiaalitoimen alaisuudessa. Eräät yhdistykset, kuten Folkhälsan, ovat lisäksi esiopetustoiminnan alihankkijoita.

Perusopetus

Suomessa oli vuonna 2007 yhteensä 3066 peruskoulua, joista 2778 oli suomenkielistä ja 286 ruotsinkielistä. Perus- ja lukio-opetusta annettiin samanaikaisesti yhteensä 37 koulussa, joista viisi oli ruotsinkielisiä. Lisäksi Suomessa toimi 145 erikoiskoulua, joista 135 järjesti opetusta suomeksi ja 10 ruotsiksi. Perusopetusta sai yhteensä 534 534 oppilasta, joista kuusi prosenttia ruotsinkielellä.

Kymmenien vuosien ajan huomattava osa ruotsinkielisten peruskoulujen oppilaista on rekisteröity väestökirjanpitoon suomenkielisiksi. Kaksikielisissä perheissä lapset laitetaan kuitenkin oletettavasti usein ruotsinkieliseen kouluun.⁶³

Ruotsinkielisissä peruskouluissa on pulaa erityisesti erityisopettajista ja luonnontieteellisten aineiden ruotsinkielisistä opettajista. Samantasaista opetusmateriaalia ei ole saatavilla ruotsin- ja suomen kielillä. Svenska kulturfonden on tämän vuoksi korostanut tarvetta ryhtyä erityistoimenpiteisiin ruotsinkielisen oppimateriaalin saatavuuden turvaamiseksi.

Kulturfonden on myös osallistunut ruotsinkielistä opetusta tarjoavien koulujen rakennuskustannuksiin paikkakunnilla, joilla ruotsinkielinen vähemmistö on pieni. Pääasiallisesti suomenkielisessä ympäristössä ruotsin kielellä toimivien koulutus- ja hoitopalveluyksikköjen ylläpitäminen on Kulturfondenin mukaan tärkeää, koska palvelukieleksi valikoituu käytännössä useimmiten suomi henkilöstön kaksikielisyyttä tukevista ratkaisuista huolimatta.

Perusopetusta koskevasta sääntelystä on kerrottu edellisessä määräaikaissäätöraportissa.

⁶³ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 59.

Lukio-opetus

Suomessa oli vuonna 2007 lukiokoulutusta antavia oppilaitoksia yhteensä 406 (440 vuonna 2004). Ruotsinkielistä lukio-opetusta annettiin kaikkiaan 32 lukiossa (36:ssa vuonna 2004). Suomenkielisissä lukioissa opiskeli 99 749 henkilöä ja ruotsinkielisissä 6 304 henkilöä. Ruotsinkielisten lukioiden opiskelijamäärä oli näin ollen noussut yhdeksällä prosentilla vuodesta 2004. Ruotsinkielisen lukio-opetuksen suosio on kasvanut ennen kaikkea Keski-Uudellamaalla ja Helsingissä ja vastaavasti laskenut Etelä-Pohjanmaalla. Lukio-opiskelijamäärien muutos kuvastaa yleistä pääkaupunkiseudulle suuntautuvaa muuttoliikettä. Lisäksi ruotsinkielisten lukioiden oppilasmääriin vaikuttaa kaksikielisten perheiden halukkuus laittaa lapsensa ruotsinkieliseen lukioon.⁶⁴

Ruotsin kieli on lukiossa pakollinen oppiaine. Ruotsin kielen ylioppilaskokeen suorittaminen muutettiin vapaaehtoiseksi vuonna 2004 tehdyllä lukiolain muutoksella.⁶⁵ Ruotsinkielen ylioppilaskokeen suorittaneiden oppilaiden lukumäärä on lainmuutoksen jälkeen pudonnut. Kun ruotsin ylioppilaskokeen suoritti keväällä 2005 vielä 90 prosenttia suomenkielisistä abiturienteista, syksyllä 2008 ruotsin ylioppilaskokeeseen osallistui enää 73 prosenttia suomenkielisistä oppilaista. Pojista vain noin puolet suorittaa ruotsin ylioppilaskokeen. Ruotsinkielisistä lukiolaisista suurin osa suoritti suomen kielen ylioppilaskokeen ja jopa 92 prosenttia suomen kokeen suorittaneista valitsi vaativamman A-tason kokeen.⁶⁶

Ruotsin pakollisesta ylioppilaskokeesta luopuminen on heikentänyt motivaatiota opiskella ruotsia myös lukiossa, yliopistossa ja ammattikorkeakoulussa. Oppilaiden ruotsin B-kielen oppimäärää vastaava taito on heikentynyt suomenkielisissä kouluissa, minkä vuoksi ruotsinopetuksessa on oppiainekohtaisen sanaston sijasta jouduttu keskittymään entistä enemmän ruotsin perusopetukseen. Svenska Finlands folkting on huomauttanut tarpeesta ryhtyä tarpeellisiin toimiin ruotsin opiskelun suosion säilyttämiseksi.

Lukiolain muutoksen yhteydessä hallitus sitoutui edistämään toisen kotimaisen kielen opintojen kehitystä. Se asetti päämääräkseen positiivisen kuvan antamisen kaksikielisyydestä ja korosti molempien kansalliskielten osaamisen merkitystä. Toisen kotimaisen kielen opintojen kehitystä on raportointijaksolla edistetty. Opetushallituksessa on meneillään kaksi suurta kehittämishanketta, joiden tarkoituksena on selvittää toisen kotimaisen kielen opetuksen riittävyys kouluissa kielilain näkökulmasta, sekä nostaa toisen kotimaisen kielen opiskelumotivaatiota ja parantaa siihen liittyviä asenteita erityisesti suomenkielisissä kouluissa. Hankkeet ovat nimeltään Kansalliskielihanke – Nationalspråksutredningen (2007–2009) ja TOKI-hanke – TOKI-projektet (2007–2010). Toisen kotimaisen kielen aseman kehittämiseen keskittyvän TOKI-hankkeen yhtenä painopistealueena on lisäksi suomen- ja ruotsinkielisten koulujen välisen yhteistyön parantaminen.

Kehittämishankkeiden lisäksi on tuettu muun muassa Hanasaaren kulttuurikeskuksessa järjestettävää ruotsinopetuksen tukiprojektia (Svenska nu), Folkhälsanin ylläpitämää kielikylpytoimintaa sekä yliopistojen tutkimushankkeita.⁶⁷ Hallituksen tukemia rinnakkaishankkeita on järjestetty myös esimerkiksi Helsingin yliopiston pohjoismaisten kielten ja Turun yliopiston ruotsin ja saksan kielen laitoksilla. Vaasan yliopistossa on tutkittu ja kehitetty kielikylpytoimintaa.

⁶⁴ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 61.

⁶⁵ Lukiolain 18 §; 766/2004.

⁶⁶ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 64.

⁶⁷ <<http://www.svenskanu.fi/>>.

Vuoden 2009 alussa voimaantulleen lukiolain muutoksen (1116/2008) mukaisesti lukioiden kielten opetuksen arviointiin sisältyy nykyään myös suullisen kielitaidon arviointi. Opetushallitus laatii kokeet suullisen kielitaidon arvioimiseksi. Lainmuutoksella pyrittiin lisäämään opiskelijoiden valmiuksia jatko-opintoihin sekä lisäämään vieraiden kielten opetuksen käytännönläheisyyttä.⁶⁸

Suomella ja Ruotsilla on noin kuusisataavuotinen yhteinen historia, jonka opiskelu on pakollista ainoastaan peruskoulussa. Finlands Svenska folktingetin mukaan ruotsin vallan aikaa koskevan historianopetuksen tulisi olla pakollista myös lukiossa. Svenska litteratursällskapet i Finland on julkaissut kirjan *Finskt krig, svenskt arv. Finlands historia genom nyckelhålet 1808–1809*.⁶⁹ Siinä käsitellään Suomen ruotsinaikaista historiaa sekä yhteisestä historiasta johtuvia, nyky-yhteiskunnassa yhä havaittavia vaikutuksia. Kirjaa jaettiin syksyllä 2008 muun muassa ruotsinkielisille lukiolaisille.

Lukiolaista (629/1998) on kerrottu edellisessä määräaikaisraportissa.

Ammatillinen koulutus

Ammatilliseen tutkintoon johtavaan koulutukseen osallistui vuonna 2007 noin 152 002 (134 000 vuonna 2004) opiskelijaa, joista ruotsinkielisessä koulutuksessa oli noin 6449 (5700 vuonna 2004) opiskelijaa ja kaksikielisessä 7826 opiskelijaa. Suomen 157 ammattioppilaitoksesta (200 vuonna 2004) 17 oli ruotsinkielistä ja kuusi kaksikielistä. Ruotsin- ja kaksikielisten ammattioppilaitosten määrä ei muuttunut vuosien 2004 ja 2007 välisenä aikana.⁷⁰

Vuonna 2009 ruotsinkielistä ammatillista peruskoulutusta on järjestetty viidessä maakunnassa. Yhteensä 15 ammatillisen koulutuksen järjestäjällä on lupa järjestää ruotsinkielistä ammatillista peruskoulutusta. Näistä kahdella on lupa järjestää joillakin koulutusaloilla ammatillista peruskoulutusta myös suomen kielellä. Kolme koulutuksen järjestäjistä järjestää kaikilla koulutusaloillaan ammatillista peruskoulutusta sekä suomen-, että ruotsin kielillä. Kaksi suomenkielistä koulutuksen järjestäjää järjestää lisäksi kahdella koulutusosalalla myös ruotsinkielistä koulutusta. Ruotsinkielistä ammatillista peruskoulutusta on tarjolla kahdeksalla koulutusosalalla. Vuosittain ruotsinkieliseen ammatilliseen peruskoulutukseen on yhteishaussa tarjolla enemmän aloituspaikkoja suhteessa ensisijaisiin hakijoihin kuin suomenkielisessä ammatillisessa peruskoulutuksessa.

Ammattioppilaitosten suomenkielisten opiskelijoiden on suoritettava yhden opintoviikon verran ruotsinkielen opintoja ja ruotsinkielisten opiskelijoiden kahden opintoviikon verran suomen opintoja.⁷¹ Suomenkielisten opiskelijoiden ruotsin taito on käytännössä heikko. Tätä voidaan pitää ongelmallisena erityisesti, koska ammatillisen koulutuksen saaneet henkilöt työskentelevät usein palvelualalla.⁷²

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

Suomessa on vuoden 2010 alusta alkaen yhteensä 16 yliopistoa, joista monitieteisiä yliopistoja on 10, teknillisiä yliopistoja 2, kauppakorkeakouluja 1 ja taidekorkeakouluja 2.⁷³ Lisäksi puolustusministeriön alaisuudessa toimii Maanpuolustuskorkeakoulu.

⁶⁸ HE 98/2008 vp.

⁶⁹ Tom Gullberg, Nils Erik Forsgård och Joachim Mickwitz, *Finskt krig – svenskt arv. Finlands historia genom nyckelhålet 1808-1809*; Svenska litteratursällskapet i Finland och Söderström & Co Förlags Ab 2008.

⁷⁰ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 62.

⁷¹ Laki ammatillisesta koulutuksesta 630/1998, 12 §.

⁷² Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 62.

⁷³ Yliopistolaki 558/2009, 1 §.

Ruotsinkielisen yliopisto-opetuksen täysipainoinen toteuttaminen edellyttää lisäresursseja. Muun muassa ruotsinkielisen tenttikirjallisuuden saatavuus on yhä puutteellista.

Vähintään neljäsosalla kaikista yliopistoon hyväksytyistä opiskelijoista oli vuonna 2008 yliopiston kielitaitovaatimuksiin nähden liian heikko ruotsinkielen taito. Koska kaikkea tarvittavaa ruotsin täydennysopetusta ei ole voitu järjestää, eivät virkamiehille asetetut kielitaitovaatimukset aina täyty.⁷⁴

Yliopistouudistus

Korkeakoulu-uudistuksen osana toteutetussa yliopisto-uudistuksessa yliopistoista tuli itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia. Yliopistolain voimaantulolaki tuli voimaan 1.8.2009, jonka jälkeen uudet yliopistot järjestäytyivät uuden yliopistolain (558/2009) mukaisiksi oikeushenkilöiksi.⁷⁵ Uudet yliopistot aloittivat toimintansa 1.1.2010. Yksityisten yliopistojen määrä kasvoi, sillä Teknillisen korkeakoulun, Helsingin kauppakorkeakoulun ja Taideteollisen korkeakoulun toiminnat yhdistettiin säätiölain mukaiseen Aalto-yliopistoon. Myös Tampereen teknillinen yliopisto muuttui säätiömuotoiseksi. Yliopistot hoitavat jatkossakin julkista tehtävää ja niiden tehtävistä ja koulutusvastuusta ja tutkinnonanto-oikeuksista säädetään laissa ja asetuksissa.

Yliopistojen autonomia vahvistuu niiden saadessa itsenäisen oikeushenkilön aseman, mutta yliopistojen päätehtävät, tutkimus ja opetus, säilyivät ennallaan. Valtio turvaa yliopistojen perusrahoituksen, joka on sidottu indeksiin. Lisäksi yliopistot voivat käyttää toimintaansa mahdollisesta yliopiston liiketoiminnasta, lahjoituksista ja pääomatuloista saatavaa varallisuutta.

Julkisoikeudellisen yliopiston hallituksen jäsenistä vähintään 40 prosenttia tulee olla yliopiston ulkopuolisia. Yliopistokollegio valitsee hallituksen jäsenet ja voi halutessaan valita hallitukseen myös ulkopuolisten enemmistön. Hallituksen puheenjohtaja ja varapuheenjohtaja valitaan yliopistoyhteisön ulkopuolelta.

Lakimuutoksen eduskuntakäsittelyn aikana merkittävimmäksi kysymykseksi nousi yliopistojen itsehallinto ja hallintomalli. Perustuslakivaliokunta korosti yliopistojen sisäisen päätöksenteko-oikeuden säilyttämistä yliopiston hallitusten kokoonpanosta päättämisen yhteydessä.

Hallitus seuraa yliopistouudistuksen toteutumista ja vaikutuksia ja antaa näitä koskevan selvityksen eduskunnan sivistysvaliokunnalle vuonna 2012. Yliopistolain mukaan Åbo Akademi, Svenska Handelshögskolan, Helsingin yliopisto, Kuvataideakatemia, Sibeliuksen Akatemia, Teatterikorkeakoulu ja Aalto-yliopisto vastaavat jatkossakin siitä, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä koulutetaan riittävä määrä maan tarpeisiin.⁷⁶ Svenska Kulturfonden on korostanut tarvetta seurata uudistuksen vaikutuksia ruotsinkielisten opiskelumahdollisuuksien toteutumisen osalta.

⁷⁴ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 60.

⁷⁵ Laki yliopistolain voimaantulosta (559/2009).

⁷⁶ Yliopistolaki 558/2009, 12 §.

Ulkomailla suoritettujen tutkintojen tunnustaminen

Opetushallitus päättää ulkomaisten tutkintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta Suomessa. Laki ammattipätevyiden tunnustamisesta (1093/2007) säätelee EU:n ja ETA:n jäsenvaltion kansalaisen toisessa jäsenvaltiossa hankkimien ammattipätevyiden tunnustamista. Muut päätökset ulkomaisten tutkintojen rinnastamisesta tehdään ulkomailla suoritettujen korkeakouluopintojen tuottamasta virkakelpoisuudesta annetun lain (531/1986) perusteella. Ruotsissa suoritettu tutkinto tunnustetaan tämän lain nojalla, jos hakemus koskee ammattipätevyiden tunnustamista. Ammatinharjoittamisoikeuden myöntämisestä Suomessa vastaavat alakohtaiset viranomaiset, esimerkiksi terveydenhuollon ammattien kohdalla Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto (Valvira).

Opetushallitus on vuosina 1997–2008 tehnyt yhteensä 370 päätöstä Ruotsissa suoritettujen tutkintojen tunnustamisesta tai rinnastamisesta Suomessa. Näistä 271 koski ammattipätevyiden tunnustamista ja 99 tutkintojen tason rinnastamista. Ammattipätevyiden tunnustamista koskevista päätöksistä 118 koski kelpoisuutta opetusalan tehtäviin, 80 kelpoisuutta virkaan tai tehtävään, johon vaaditaan oikeustieteen kandidaatin tai maisterin tutkinto, 45 kelpoisuutta sosiaalityöntekijän tehtäviin ja 20 kelpoisuutta pelastusalan tehtäviin. Yksittäiset päätökset ovat koskeneet kelpoisuutta muihin tehtäviin (esim. sosiaalihoitaja, lähihoitaja lasten päivähoito). Ammattipätevyiden tunnustamista koskevilla päätöksillä hakijalta on tarvittaessa edellytetty työkokemusta, sopeutumisaikaa tai kelpoisuuskoetta, jotta olennainen ero koulutuksen pituudessa tai koulutuksen tai ammattitoiminnan sisällössä tulisi korvattua.

Ruotsissa tutkinnon suorittanut henkilö ei aina tarvitse Opetushallituksen päätöstä tutkintonsa tunnustamisesta. Esimerkiksi vähintään kolmivuotisen luokanopettajan tutkinnon toisessa Pohjoismaassa suorittanut saa opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetun asetuksen nojalla suoraan kelpoisuuden luokanopettajan tehtäviin Suomessa.

Opetushallitus tekee hyvin toimivaa yhteistyötä Ruotsin viranomaisten kanssa. Yhteistyötä tehdään erityisesti tutkintojen tunnustamisen alalla toimivassa pohjoismaisessa NORRIC-verkostossa.⁷⁷ Lisäksi Ruotsin Högskoleverket antaa tarvittaessa Opetushallitukselle tutkintojen tunnustamisessa tarvittavaa tietoa.

Opettajankoulutus

Ruotsinkielisen opetushenkilöstön täydennyskoulutusta on rahoitettu vuosittain. Ruotsinkielisen täydennyskoulutuksen osuus on noin seitsemän prosenttia koko valtion budjettirahoitukseen perustuvasta täydennyskoulutuksesta.

Ruotsin aineenopettajapulaa on pyritty korjaamaan lisäämällä aineenopettajien koulutuspaikkoja. Åbo Akademin Vaasan yksikön lisäksi ruotsin kielen aineenopettajia koulutetaan nykyisin myös Helsingin yliopistossa, jossa annettava aineenopettajakoulutus on kaksikielistä.⁷⁸

⁷⁷ <www.norric.org>.

⁷⁸ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 60.

Kielten opetukseen liittyvä arviointi

Koulutuspoliittisesti keskeiset kehittämistavoitteet asetetaan valtioneuvoston koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa.⁷⁹ Valtioneuvosto hyväksyi uuden koulutuksen ja yliopistoissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelman joulukuussa 2007. Suunnitelman toteutumista arvioidaan ensimmäisen kerran vuonna 2010. Kehittämissuunnitelman painopisteitä ovat tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien toteutumisen, koulutuksen korkean laadun ja osaavan työvoiman saatavuuden varmistaminen, korkeakoulujen kehittäminen sekä osaavien opettajien saatavuuden turvaaminen. Edellinen tutkimus- ja kehittämissuunnitelma oli voimassa vuosina 2003–2008.

Ruotsinkielinen koulutus on ollut mukana kaikissa perusopetuksen oppimistulosten arvioinneissa sekä eräissä muissa arvioinnissa, kuten ammatillisen kieltenopetuksen tilan arvioinnissa vuonna 1998. Vuonna 2007 julkaistiin laaja ruotsin kielen lukio-opetusta koskeva selvitys. Lisäksi koulutustarpeen ennakoitihankkeissa on selvitetty ruotsinkielisten ammatillisen peruskoulutuksen tilaa. Perusopetuksen oppimistulosarvioinneissa arviointitehtävät on käännetty ruotsiksi ja keskeiset tulokset on esitetty erikseen ruotsinkielisten koulujen osalta. Lisäksi ruotsinkieliset koulut ovat saaneet ruotsinkielisen palauteraportin ja suomenkielisen loppuraportin, jossa on ruotsinkielinen tiivistelmä. Laajempi ruotsinkielinen yhteenveto oppimistulosarvioinneista on saatavilla internetistä. Erikseen on toteutettu arviointeja niissä oppiaineissa, joita opetetaan ainoastaan ruotsinkielisissä kouluissa. Arvioinneista on julkaistu ruotsinkieliset loppuraportit. Ammatillisen peruskoulutukseen on puolestaan kehitetty ammattiosaamisen näyttöihin perustuva oppimistulosten seurantajärjestelmä. Järjestelmässä ruotsinkieliset koulut saavat omakieliset aineistot ja ohjeet sekä ruotsinkielisen palauteraportin.

Yleisesti ottaen ruotsinkielisten oppimistulokset eivät sanottavasti poikkea suomenkielisistä. Matematiikassa ja joissakin luonnontieteellisissä aineissa tulokset ovat ajoittain olleet hiukan huonompia, mitä on selitetty muun muassa oppimateriaali- ja opettajapulalla. Toisessa kotimaisessa kielessä suomen- ja ruotsinkielisten oppilaiden oppimistulokset eroavat huomattavasti toisistaan ruotsinkielisten hyväksi. Tämä johtuu ennen kaikkea ruotsinkielisten oppilaiden lisääntyvästä kaksikielisyydestä sekä kielten eri asemasta opetussuunnitelmassa: suomen kieltä opiskellaan miltei yksinomaan A-kielenä, ruotsin kieltä pääasiallisesti B-kielenä.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

1. Tuomiopiireissä, joissa alueellisten kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sillä edellytyksellä, etteivät tämän kappaleen mukaiset helpotukset tuomarin mielestä vaikeuta oikeuden toteutumista

a) rikosoikeudellisissa oikeudenkäynneissä

i. määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä asianosaisen pyynnöstä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä; ja/tai

ii. takaamaan syytetylle oikeuden käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään; ja/tai

iii. määräämään, ettei kirjallisia tai suullisia todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä; ja/tai

⁷⁹ Koulutus ja tutkimus 2007–2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9, <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf>>.

iv. toimittamaan pyynnöstä oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla siten, ettei asianosaiselle aiheudu lisäkustannuksia;

b) riita-asiain oikeudenkäynnissä

i. määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä asianosaisen tätä pyytäessä; ja/tai

ii. sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai

iii. sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;

c) hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä:

i. määräämään, että tuomioistuimet käyttävät oikeudenkäynnissä alueellista kieltä tai vähemmistökieltä asianosaisen tätä pyytäessä; ja/tai

ii. sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai

iii. sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;

d) ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että edellä b ja c kohdan i) ja iii) alakohdan soveltaminen ja tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat siihen, että ne

a) eivät kiellä kotimaassa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyyttä vain sillä perusteella, että ne on laadittu alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti näiden kielten käyttäjiä koskevat tekstit, ellei tästä ole huolehdittu muulla tavalla.

Lainsäädäntö

Kielilain täytäntöönpanon seurannan yhteydessä on käynyt ilmi, ettei lainsäädännön valmisteluun liittyvää materiaalia aina käännetä ajoissa ruotsiksi. Joka kolmas ministeriö sisällyttää ruotsinkielisen tiivistelmän myös muihin julkaisuihinsa ja puolet ministeriöistä julkaisee enemmän ruotsinkielistä materiaalia kuin neljä vuotta sitten.⁸⁰

⁸⁰ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 20-21.

Oikeusasiamies on ottanut kantaa Ahvenanmaan maakunnan ja Manner-Suomen viranomaisten välisessä kirjeenvaihdossa ilmenneisiin ongelmiin. Manner-Suomen viranomaiset eivät aina olleet käyttäneet yhteydenpidossaan maakunnan kanssa ruotsia Ahvenanmaan itsehallintolaissa edellytetyllä tavalla. Oikeusasiamiehen mukaan ongelmia oli havaittu esimerkiksi erilaisissa lausuntopyyntöissä, EU-asioiden käsittelyyn osallistumisessa sekä tiedotteiden laadinnassa ruotsiksi.⁸¹

Tuomioistuinlaitos

Vireillä olevan käräjäoikeusuudistuksen seurauksena käräjäoikeuksien lukumäärä laski vuoden 2010 alussa 54:stä 27:ään. Hallitusohjelman mukaan molempien kieliryhmien oikeuksien turvaamiseen kiinnitetään huomiota tuomioistuinlaitosta uudistettaessa. Käräjäoikeusuudistuksen tavoitteena on saattaa käräjäoikeuksien määrä vastaamaan niiden tarvetta ja varmistaa oikeuspalveluiden turvaaminen tasaisesti koko maassa.

Uudistuksen yhteydessä muutetaan myös tuomareiden suomen- ja ruotsinkielen kelpoisuusvaatimuksia. Uudet, tarkastetut kelpoisuusvaatimukset tulevat voimaan vuoden 2010 alusta. Käräjäoikeusuudistuksen voimaan tullessa käräjätuomarin virkaan nimitettynä oleva tuomari on kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten osalta edelleen kelpoinen siihen virkaan, johon hänet on nimitetty, sekä käräjäoikeuden tuomarin virkaan käräjäoikeudessa, jonne hänen virkansa mahdollisesti siirretään. Vastaavasti määrääjäksi käräjätuomariksi nimitetty on kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten osalta kelpoinen virkasuhteeseen määräjän loppuun.⁸²

Käräjäoikeusuudistuksen yhteydessä kaksikielinen Paraisten käräjäoikeus, jonka enemmistön kieli oli ruotsi, liitettiin osaksi uutta kaksikielistä Varsinais-Suomen käräjäoikeutta. Tässä yhteydessä Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen perustettiin käräjäoikeuslaissa tarkoitettu osasto alueen ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi. Osastolle sijoitettuihin tuomareihin sovelletaan muita tuomareita korkeampia kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia.

Lähtökohtana on, että tuomioistuimet itse järjestävät henkilöstölleen tarvittavaa kielikoulutusta. Ruotsin kielen kurseja järjestetään jatkuvasti esimerkiksi Helsingin hovioikeudessa. Lisäksi oikeusministeriö järjestää asiakaspalvelutehtävissä olevalle kansliahenkilökunnalle ruotsin kielen kurseja. Kurssien osalta kysyntä on ylittänyt tarjonnan.

Yksityiskohtaista tietoa tuomareiden ruotsin kielen taidon kehittymisestä raportointikaudella ei ole. Oikeusministeriö on kuitenkin marraskuussa 2008 lähettänyt kaikkien käräjäoikeuksien laamaneille kyselyn, joka koskee kielellisten oikeuksien toteutumista käräjäoikeuksissa. Kyselyyn vastasivat kaikki kaksitoista kaksikielistä käräjäoikeutta ja suurin osa yksikielisistä käräjäoikeuksista. Sen tuloksia on analysoitu valtioneuvoston toisessa kielilainsäädännön soveltamista käsittelevässä kertomuksessa. Kyselyn mukaan käsittelykieli on kaksikielisissä käräjäoikeuksissa määräytynyt asianosaiselta kysymällä, asianosaisen esitutkinnassa käyttämän kielen perusteella tai tarkastamalla asianosaisen äidinkieli väestörekisteristä. Asianosaisen oikeus käyttää asiassaan omaa kieltään saattaa kuitenkin jäädä toteutumatta erityisesti kirjallisessa menettelyssä. Vain neljäsosa kaksikielisistä käräjäoikeuksista ilmoitti tällöin pyrkivänsä selvittämään asianosaisen kielen asiakirjoista, kysymällä tai väestörekisteristä.⁸³

⁸¹ Oikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro. 3433/2/06.

⁸² Laki käräjäoikeuslain muuttamisesta; 591/2009.

⁸³ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön toteutumisesta 2009, s. 50-52.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan käräjäoikeuden tulee selvittää asianosaisen kieli väestötietojärjestelmästä. Se, että asianosaisen äidinkieleksi oli väestötietojärjestelmään merkitty ruotsi, olisi apulaisoikeusasiamiehen mukaan ollut kohtuudella selvitettävissä.⁸⁴

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on yhtäläillä vahvistanut, ettei asian alkuperäinen käsittelykieli vaikuta asianosaisen kielellisiin oikeuksiin. Vastaaajan kielen tultua käräjäoikeuden tietoon tuomioistuimen olisi tullut oma-aloitteisesti huolehtia yksilön kielellisten oikeuksien toteuttamisesta. Asiaa ei siten olisi tullut käsitellä suomeksi vastoin vastaajan toivomusta ruotsinkielisestä käsittelystä.⁸⁵

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies otti vuonna 2006 kantaa ruotsinkielisten juttujen keskimääräisiin käsittelyaikoihin Vaasan hovioikeudessa ja tutki sen johdosta oma-aloitteisesti ruotsinkielisten juttujen käsittelyaikoja Helsingin ja Turun hovioikeuksissa.⁸⁶ Etenkin rikosjuttujen käsittelyajat olivat pidempiä ruotsinkielisissä jutuissa. Apulaisoikeusasiamies ei kuitenkaan pitänyt eroja sellaisina, että niiden syitä olisi tullut tarkemmin selvittää. Eräänä syynä ruotsinkielisten asioiden tilastollisesti tarkastellen hitaampaan käsittelyyn saattoi apulaisoikeusasiamiehen mukaan olla ruotsinkielisten asioiden pieni lukumäärä. Pienessä jutturyhmässä yksittäinen asia vaikuttaa keskimääräiseen käsittelyaikaan enemmän kuin suuremmassa jutturyhmässä.

Vaasan hovioikeutta koskevassa ratkaisussa apulaisoikeusasiamies katsoi ruotsinkielisten juttujen pidempien käsittelyaikojen johtuneen muun muassa resurssipulasta. Vaasan hovioikeus toimitti vuoden 2006 lopulla käsittelyaikoja koskevan selvityksen apulaisoikeusasiamiehelle tämän pyynnöstä. Selvityksen mukaan käsittelyaikojen erot olivat hieman lyhentyneet, vaikkakin niitä voitiin kuitenkin edelleen pitää huomattavina (vuonna 2005 lähes viisi kuukautta ja 12.12.2006 mennessä noin neljä ja puoli kuukautta). Käsittelyaikojen eroavuudet eivät toistaiseksi antaneet aihetta jatkotoimenpiteisiin.

Syyttäjälaitos

Vuoden 2007 huhtikuun alusta lukien Suomessa on ollut 15 paikallista syyttäjänvirastoa, joista viisi on kaksikielisiä. Ahvenanmaan maakunnan syyttäjänvirasto on ruotsinkielinen.

Syyttäjälaitoksessa ruotsin kielen osaamista on pyritty vahvistamaan muun muassa uusilla kielitaitoa koskevilla kelpoisuusvaatimuksilla. Osalta syyttäjiä edellytetään kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) vaatimuksia parempaa ruotsin kielen taitoa. Suomen kielen hyvän suullisen ja kirjallisen taidon lisäksi tiettyjen syyttäjänvirkojen kelpoisuusvaatimuksena on ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito.⁸⁷ Nämä ruotsin kielen asemaa korostavat kielitaitovaatimukset koskevat Helsingin, Länsi-Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastoissa kolmea syyttäjää kussakin virastossa, Varsinais-Suomen syyttäjänvirastossa kahta syyttäjä ja Pohjanmaan syyttäjänvirastossa viittä syyttäjä. Kaikki mainitut virat on täytetty.

Lisäksi valtakunnansyyttäjä voi yleisistä syyttäjistä annetun lain (199/1997) 10 §:n 2 momentin mukaan määrätä ruotsin kieltä hyvin osaavan syyttäjän hoitamaan ruotsinkielistä rikosasiaa myös syyttäjän normaalin toimialueen ulkopuolella. Tällä tavoin on varmistettu ruotsinkielisten syyttäjäpalveluiden saatavuus myös suomenkielisissä virastoissa silloin, kun niissä käsiteltävässä rikosasiassa poikkeuksellisesti on ruotsinkielisiä asianosaisia.

⁸⁴ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro 3547/4/06.

⁸⁵ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro 354/4/06.

⁸⁶ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro:t 1538/04 ja 883/2/05.

⁸⁷ Syyttäjänvirastoista annetun valtioneuvoston asetuksen 8 §; 88/2007.

Vuonna 2008 aloittaneiden 20 apulaissyöttäjän osalta ruotsin kielen asema on huomioitu siten, että harjoittelujaksolle on hyväksytty ainakin kaksi ruotsin kieltä hyvin taitavaa apulaissyöttäjää. Toinen heistä on sijoitettu Pohjanmaan syyttäjänvirastoon ja toinen Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastoon.

Huolimatta siitä, että uudet ruotsin kieltä koskevat kielitaitovaatimukset ovat lisänneet ruotsin kieltä erinomaisesti osaavien syyttäjien lukumäärää syyttäjälaitoksessa, eivät ruotsinkielisten asianosaisten kielelliset oikeudet käytännössä vielä täysimääräisesti toteudu, kun otetaan huomioon rikosprosessi kokonaisuudessaan. Oikeusministeriö on valtakunnansyyttäjänviraston avustuksella tehnyt kyselyn kaksikielisiin syyttäjänvirastoihin selvittääkseen, miten kielelliset oikeudet toteutuvat syyttäjien toiminnassa. Kyselyn alustavan analyysin perusteella kielelliset oikeuksien toteutumiseen vaikuttaa muun muassa se, että ruotsinkielisiä asianosaisia kuulustellaan esitutkinnassa ainakin osittain suomeksi, ruotsinkielisten asianosaisten juttuja ei järjestelmällisesti jaeta ruotsin kieltä taitavalle syyttäjälle, ja että ruotsinkielistä asianosaista ei tuomioistuimessa automaattisesti puhutella ruotsiksi.

Poliisihallinto

Poliisin hallintorakenteen uudistaminen on aloitettu. Uudistuksen ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin paikallispoliisin hallintorakennemuutos. Vuoden 2009 alusta paikallispoliisitoiminta siirtyi 24:lle uudelle kihlakunnan poliisilaitokselle, jotka korvasivat entiset 90 kihlakunnan poliisilaitosta. Kihlakuntien poliisilaitosten toimialueet on määritelty valtioneuvoston asetuksella (1031/2007). Etelä-Suomen ja Länsi-Suomen lääneihin on perustettu kumpaankin seitsemän poliisilaitosta, Oulun lääniin neljä, Itä-Suomen lääniin kolme ja Lapin lääniin kaksi poliisilaitosta. Helsingin kihlakunnan poliisilaitos on säilynyt itsenäisenä virastona.

Entisistä kaksikielisistä kihlakunnista, jotka olivat enemmistöltään ruotsinkielisiä, on ruotsinkielisten poliisipalvelujen saatavuuden turvaamiseksi muodostettu poliisilaitosten alueellisia yksiköitä.⁸⁸ Tällaisia alueellisia yksiköitä muodostettiin Etelä-Suomen läänissä Raaseporin kihlakunnan alueesta sekä Länsi-Suomen läänissä Pietarsaaren, Mustasaaren, Närpiön ja Turunmaan kihlakuntien alueista. Mainittujen poliisilaitosten kielellinen asema (kaksikielinen ruotsinkielisen enemmistöinen) ja työkieli (ruotsi) ovat säilyneet ennallaan.

Alueellisen yksikön henkilöstön kielitaitovaatimuksia on täsmennetty vuoden 2009 alusta voimaan tulleella muutoksella. Poliisin hallinnosta annetun asetuksen (158/1996) 16 a §:n (1032/2007) mukaan kielitaitovaatimukset alueellisissa yksiköissä määräytyvät yksikön virka-alueen kielellisen aseman mukaan, eli noudattavat ruotsinkielisen virka-alueen kielitaitovaatimuksia.

Poliisimiehen virassa vaadittava toisen kotimaisen kielen taito on joulukuusta 2006 alkaen voitu osoittaa poliisin perustutkintoon sisältyvällä kielikokeella. Uudistuksen jälkeen nykyisessä Poliisiammattikorkeakoulussa poliisin perustutkintoa suorittava voi toisen kotimaisen kielen kokeella osoittaa täyttävänsä poliisimiehen virassa vaaditut kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset. Poliisin perustutkinnosta annettavaan todistukseen merkitään koulusivistyksen kieli sekä kieli, jolla opiskelija on suorittanut perustutkintoon sisältyvänä toisen kotimaisen kielen taitoa osoittavan kielikokeen, sekä kielikokeen arvosana. Sisäasiainministeriö vahvisti lokakuussa 2006 perustutkintokoulutuksen opetus suunnitelman muutoksen, jolla tehostettiin toisen kotimaisen kielen ja erityisesti ruotsin kielen opiskelua kielikoetta varten. Poliisin viran kielitaitovaatimukset voi osoittaa myös muilla erikseen säädetyillä tavoilla, kuten esimerkiksi valtionhallinnon kielitutkinnolla, yleisillä kielitutkinnoilla tai korkeakoulututkintoon kuuluvilla kieliopinnoilla.

⁸⁸ Kielilain 6 §:n 2 momentti

Valtioneuvoston toisesta kielilainsäädännön soveltamista käsittelevästä kertomuksesta käy ilmi, ettei ruotsinkielentaitoisia poliiseja ole riittävästi eikä ruotsinkielistä poliisin perustutkintokoulutusta järjestetä yhtä usein kuin suomenkielistä.⁸⁹

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan kielelliset perusoikeudet eivät toteutuneet tilanteessa, jossa ruotsinkielinen yksityishenkilö oli liikennevalvontaan osallistuneen poliisipartion puutteellisesta kielitaidosta johtuen joutunut ajamaan asiansa selvittämiseksi poliisilaitokselle, jossa ei kuitenkaan ollut paikalla ruotsinkielentaitoisia poliisia. Poliiseilla tulisi apulaisoikeusasiamiehen mukaan kaksikielisissä kihlakunnissa olla valmiudet hoitaa yksinkertaisia liikennevalvontatilanteita molemmilla kansalliskielillä. Kielellisten oikeuksien täysimääräinen toteutuminen on erityisen tärkeää tilanteissa, joissa on kyse siitä, onko henkilö syyllistynyt rangaistavaan tekoon.⁹⁰

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on katsonut myös, ettei poliisien rekrytoinnissa oltu yksittäistapauksessa asiaan kuuluvalla tavalla otettu huomioon lakisääteisiä poliisimiesten kielitaitoa ja sen osoittamista koskevia vaatimuksia. Poliisien kielitaito ei tämän vuoksi käytännössä ollut edellytetyn mukaista.⁹¹

Svenska Finlands Folkting on ottanut vastaan useita valituksia, jotka ovat koskeneet poliisiviranomaisten ruotsinkielisen palvelun puutteellisuutta.

Rajavartiolaitos

Uusittu rajavartiolaki tuli voimaan syyskuun alussa vuonna 2005.⁹² Vuodesta 2004 voimassa olleet kielitaitovaatimukset sisällytettiin sellaisenaan rajavartiolaitosta koskevaan erityislainsäädäntöön ilman kielitaitovaatimuksia koskevia erivapaussäännöksiä.

Kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista rajavartiolaitoksessa on säädetty valtioneuvoston rajavartiolaitoksesta annetun asetuksen (651/2005) 50 §:ssä. Niiden rajavartiomiesten, joiden virkojen kelpoisuusvaatimuksena ei ole korkeakoulututkintoa, kielitaitoa koskevana kelpoisuusvaatimuksena on säännöksen mukaan 1) kaksikielisessä viranomaisessa viranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kielen hyvä suullinen ja kirjallinen taito sekä toisen kielen tyydyttävä suullinen ja kirjallinen taito ja 2) yksikielisessä viranomaisessa viranomaisen kielen hyvä suullinen ja kirjallinen taito sekä toisen kielen tyydyttävä ymmärtämisen taito. Lisäksi rajavartiolaitoksessa noudatetaan soveltuvin osin mitä upseerien suomen ja ruotsin kielen taitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista annetussa valtioneuvoston asetuksessa (9/2004) säädetään.

Kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista niiden virkojen osalta, joissa säädettyinä kelpoisuusvaatimuksena on korkeakoulututkinto, säädetään julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 6 §:ssä (424/2003).

Kun rajavartiolaitoksen kaksikielisessä viranomaisessa täytetään virkaa, kiinnitetään huomiota siihen, että suomen ja ruotsin kielen käyttämisestä edellyttävät virkatehtävät voidaan jakaa asianomaista kieltä taitavien henkilöiden suoritettaviksi. Suomen ja ruotsin kielen käyttämisestä edellyttävät virkatehtävät otetaan huomioon Rajavartiolaitoksen omassa sisäisessä koulutuksessa ja rekrytoinnissa. Ahvenanmaalla toimivan valtion henkilöstön kielitaitovaatimuksista säädetään erikseen.⁹³

⁸⁹ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön toteutumisesta 2009, s. 46-50.

⁹⁰ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro. 2710/4/06.

⁹¹ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, d:nro:t 2318/4/04, 2436/4/04, 2647/4/04 ja 3107/4/04.

⁹² Rajavartiolaki 578/2005.

⁹³ Valtioneuvoston asetus Ahvenanmaan maakunnassa valtion palveluksessa olevilta vaadittavasta kielitaidosta, 1218/2007.

Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta

Eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnassa kieliasioiksi luokitellaan asiat, joissa on kysymys perustuslain 17 §:ssä turvatusta oikeudesta käyttää omaa kieltään, julkisen vallan velvollisuudesta huolehtia maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista yhtäläisten perusteiden mukaan, tai yleisemminkin kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnasta on kerrottu tarkemmin edellisessä määräaikaisraportissa.

Laillisuusvalvonta kieliasioissa perustuu pääasiallisesti yksittäisten kanteluiden tutkintaan. Kielellisten oikeuksien toteutumista on mahdollista arvioida myös tarkastuskäynneillä. Pelkästään kielellisten oikeuksien toteutumista koskevia tarkastuksia ei ole toimitettu, vaan oikeuteen käyttää ja saada palveluja omalla kielellä on kiinnitetty huomiota osana muuta tarkastustoimintaa.

Oikeusasiamiehen toiminnassa kenties näkyvin kielellisiin oikeuksiin liittyvä osa-alue on ollut ruotsin kielen asema kielilain soveltamisen kannalta. Kantelut ovat pääosin koskeneet ruotsinkielisen palvelun väitetyjä puutteita (asiakaspalvelu, tiedusteluihin vastaaminen, lomakkeet sekä muu informaatio, kuten ilmoitukset, esitteet, ohjeet, verkkosivut), sekä ruotsin kielen käyttöä viranomaisessa. Tilanne ei siten ole muuttunut raportointikaudella. Myös kielikanteluiden lukumäärä on pysynyt verraten samana (noin 20–30 kantelua vuosittain).

Vuonna 2006 käsitellyt kielikantelut koskivat muun muassa kirjeenvaihtokieltä, haasteen tiedoksiannon kieltä, ruotsinkielisten juttujen käsittelyaikoja hovioikeudessa, sairaalan ruotsinkielistä asiakaspalvelua, poliisien ruotsin kielen taidon vaatimuksia koskeneen asetuksen valmistelua, nuorisorangeistuksen toimeenpanosuunnitelman ja ulosottoilmoitusten kieltä, yliopistojen ruotsinkieliseen opetukseen pyrkiville asetettuja kielitaitovaatimuksia, Kelan Sanomien jakelua, eurokolikoiden kieltä sekä englanninkielisten televisio-ohjelmien tekstitystä ja ruotsinkielisten aamu-uutislähetysten lopettamista.

10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

1. Hallintopiireissä, joissa alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, että

a) (i) hallinnolliset viranomaiset käyttävät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä,

b) yleisölle tarkoitetut laajalti käytetyt hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavissa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai kaksikielisinä;

c) hallintoviranomaisten sallitaan laatia asiakirjoja alueellisilla kielellä tai vähemmistökielillä.

2. Niissä alue- tai paikallisviranomaisissa, joiden toiminta-alueella alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan ja/tai rohkaisemaan

a) alueellisten kielten tai vähemmistökielen käyttöä alue- ja paikallisviranomaisissa;

b) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien mahdollisuutta jättää suullisia ja kirjallisia hakemuksia näillä kielillä;

c) alueviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

d) paikallisviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

e) sitä, että alueviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;

f) sitä, että paikallisviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;

g) perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä tai käyttöönottoa alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa rinnakkain virallisen kielen tai virallisten kielten kanssa.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, varmistamaan

a) että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käytetään palveluja tarjottaessa.

4. Saattaakseen voimaan hyväksymänsä 1, 2 ja 3 kappaleen määräykset, sopimuspuoli sitoutuu ryhtymään vähintään yhteen seuraavista toimenpiteistä:

a) käännös ja tulkkaus tarpeen mukaan;

b) virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaaminen ja tarvittaessa tarvittava kouluttaminen.

5. Sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.

Julkista tehtävää hoitavien henkilöiden kielitaito

Lähtökohtana on, että viranomaiset huolehtivat henkilöstönsä kielitaidon ylläpidosta esimerkiksi järjestämällä tarvittaessa kielikoulutusta. Useat viranomaiset järjestävät henkilökunnalleen ruotsin kielen kursseja. Osallistuminen on usein kuitenkin vapaaehtoista eikä näin ollen takaa, että kursseille osallistuvat ne virkamiehet, jotka eniten tarvitsisivat ruotsin kielen taitojensa kohentamista virkatehtäviensä suorittamiseksi. Eräissä viranomaisissa on ryhdytty toimenpiteisiin kielilainsäädännön toteuttamiseksi, esimerkiksi kartoittamalla palvelutarpeita ja henkilöstön kielitaitoa. Toiminta ei kuitenkaan ole järjestelmällistä.

Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain (424/2003) noudattamisessa ilmenee edelleen puutteita. Tämä koskee varsinkin kielitaitovaatimusten riittävää huomioimista viranomaisten työhönottomenettelyssä: kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia tai tehtävän edellyttämää ja eduksi luettavaa kielitaitoa ei aina ilmoiteta hakuilmoituksissa, eikä todellista kielitaitoa aina selvitetä ennen työhönottoa. Kielitaitoa pidetään käytännössä usein erillisenä lisänä, jolle ei suhteessa asiaosaamiseen aina anneta suurta arvoa.

Kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia käsittelevä lainsäädäntö on osin osoittautunut vaikeasti ymmärrettäväksi. Oikeusministeriö on tästä johtuen vuonna 2005 antanut suosituksen kielitaidon huomioon ottamisesta työhönotossa valtion viranomaisissa ja tuomioistuimissa.⁹⁴ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan viranomaisen on järjestettävä toimintansa siten, että henkilöstöstä löytyy aina joku ruotsia taitava henkilö.⁹⁵

Puolustushallinto

Maanpuolustuskorkeakoulu järjestää ruotsinkielen opetusta upseerin tutkintoon ja virkakursseihin liittyvän koulutuksen yhteydessä. Kadetin on ennen maisteriksi valmistumistaan suoritettava valtion virkamiehiltä vaadittava ruotsin kielen tutkinto. Tutkinnossa kerran epäonnistuneille tai vapaaehtoisille järjestetään tutkintoon valmistava neljän opintopisteen suuruinen opintokokonaisuus. Lisäksi maanpuolustuskorkeakoulun opiskelijoille järjestetään lukukauden aikana vapaaehtoista ruotsin opetusta kolmen opintopisteen verran.

Maanpuolustuskorkeakoulu järjestää myös vapaaehtoista ruotsinkielen koulutusta puolustusvoimien henkilökunnalle yhden tunnin viikossa sekä korkeakoululla että pääesikunnassa. Lisäksi maanpuolustuskorkeakoulu järjestää puolustusvoimien henkilökunnalle vuosittain yhdestä kahteen kolmipäiväistä ruotsinkielen jatko-opetustilaisuutta, sekä tuottaa ja hankkii ruotsinkielen itseopiskeluaineistoa opiskelijoiden ja henkilökunnan käyttöön.

Kielilain mukaisesti maanpuolustuskorkeakoulun opiskelija voi laatia opinnäytteensä myös ruotsiksi. Ruotsinkielisiä opinnäytteitä on laadittu esimerkiksi johtamisen laitokselle.

Maanpuolustuskorkeakoulun kieliasiatuntija kääntää opetuksen ohella muun muassa Uudenmaan prikaatiin lähteviä asiakirjoja ja dokumentteja ruotsiksi, sekä toimii tarvittaessa tulkkina viranomaisten ja Uudenmaan prikaatin varusmiesten välillä, jos varusmiehen oikeusturva sitä edellyttää. Näitä tehtäviä varten on maanpuolustuskorkeakouluun perustettu kaksi uutta kieliasiatuntija virkaa. Virkojen hoitajat on sijoitettu merivoimien esikuntaan ja heidän tehtävänsä on ensisijaisesti kääntää ruotsiksi Uudenmaan prikaatiin lähteviä asiakirjoja. Virkoihin sisältyy myös velvollisuus suunnitella ja toteuttaa ruotsinkielen opetusta koko puolustusvoimien henkilökunnalle.

Uusi asevelvollisuuslaki (1438/2007) on tullut voimaan vuoden 2008 alusta. Lain 55 §:än sisältyy aiemman asevelvollisuuslain sääntelyä vastaava säännös, jonka mukaan asevelvollisten opetuskieli on suomi tai ruotsi ja suomen- ja ruotsinkielisellä asevelvollisella on oikeus tulla määrätyksi joukko-osastoon, jonka opetuskieli on hänen äidinkieltensä. Puolustusvoimissa on yksi ruotsinkielinen joukko-osasto, Uudenmaan prikaati. Opetuskielenä voidaan säännöksen mukaan käyttää muuta kuin suomea tai ruotsia, kun opetus liittyy kansainväliseen sotilaalliseen kriisinhallintaan taikka kun siihen on muu erityinen syy. Puolustusvoimien komentokieli määräytyy kielilain mukaisesti.

Työhallinto

Työ- ja elinkeinoministeriö muodostettiin vuoden 2008 alussa kauppa- ja teollisuusministeriöstä, työministeriöstä ja sisäasiainministeriön alueiden kehittämistehtävien yksiköstä.

⁹⁴ <<http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Kielilaki/Suosituksia>>.

⁹⁵ Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, d.nro. 24/4/06.

Laki valtion aluehallinnon uudistamista koskevan lainsäädännön voimaantulosta (903/2009) tuli voimaan tammikuussa 2010, kumoten aiemman lain työ- ja elinkeinokeskuksista sekä työ- ja elinkeinotoimistoista. Lain tarkoituksena oli toteuttaa työvoima- ja elinkeinokeskuksia ja niiden alaisia työvoimatoimistoja koskeva kokonaisuudistus siten, että aluehallinto saatetaan vastaamaan uuden työ- ja elinkeinoministeriön organisaatiomallia. Lisäksi keskusten ja toimistojen ohjaus järjestettiin uudelleen siten, että työ- ja elinkeinoministeriö sovittaa yhteen eri hallinnonaloilta tulevan ohjauksen.

Kunnallishallinto

Suomessa oli vuoden 2009 alussa 348 kuntaa, joista 19 oli ruotsinkielistä ja 34 kaksikielistä. Kunnista 332 sijaitsi Manner-suomessa ja 16 Ahvenanmaalla. Vuoden 2009 alussa toteutetuissa 32 kuntaliitoksessa kuntien määrä väheni 67:llä. Puolet liitoksista oli useamman kunnan liitoksia.

Kaksikielisistä kunnista vuoden 2009 alussa 14 oli enemmistöltään ruotsinkielisiä ja 20 suomenkielisiä. Kaksikielisissä kunnissa asui yhteensä 1,5 miljoonaa suomalaista. Ruotsinkielisistä noin 140 000 asui enemmistökieliltään suomenkielisessä kunnassa. Kuntien kielellinen asema on vahvistettu valtioneuvoston päätöksellä vuoteen 2012 saakka. Kuntien kielellinen asema määritetään kymmeneksi vuodeksi kerrallaan väestötilastojen perusteella. Kunta on kaksikielinen, jos vähintään kahdeksan prosenttia sen väestöstä tai kolmetuhatta asukasta puhuu vähemmistökieltä äidinkielenään.

Kielibarometri 2008

Kielibarometri 2008 -tutkimuksen avulla selvitettiin ruotsinkielisten näkemyksiä ruotsinkielisten palveluiden tasosta kaksikielisissä kunnissa eri toimialoilla.⁹⁶ Selvitykseen osallistui 43 kuntaa, joista 21:ssä vähemmistökielenä oli ruotsi ja 22:ssa suomi. Vuonna 2006 toteutettiin vastaava, ainoastaan pääkaupunkiseutua koskenut kysely ”*Service på svenska i huvudstadsregionen*”.⁹⁷

Kielibarometrin mukaan 39 prosenttia ruotsinkielisistä vastaajista koki saavansa ruotsinkielistä palvelua lähes aina tai useimmiten, 39 prosenttia ilmoitti ruotsinkielisen palvelun saatavuuden vaihtelevan ja 22 prosenttia koki saavansa ruotsinkielistä palvelua harvoin tai ei koskaan. Suomenkielistä vähemmistöä edustaneiden vastaajien osalta suomenkielistä palvelua pääosin ruotsinkielisissä kunnissa koskeneet tulokset olivat vastaavasti 84, 13 ja 3 prosenttia.

Ruotsinkielellä tarjottua palvelua pidettiin kaikilla kyselyn osa-alueilla suomenkielistä huonompana. Suomen- ja ruotsinkielisten vähemmistöryhmien vastaukset erosivat toisistaan eniten hätäkeskuspalveluiden, pelastustoimen, lähipoliisitoiminnan, jätteenkäsittelyn ja työvoimatoimistoissa tarjottavan palvelun osalta. Kaksikieliset kunnat onnistuivat ruotsinkielisten palveluiden tarjoamisessa paremmin kuin ne suomenkieliset kunnat, joissa ruotsinkieli on vähemmistökielenä.

Suomen Kuntaliitto on pyrkinyt kehittämään ruotsinkielisten palveluiden saatavuutta muun muassa julkaisemalla ruotsinkielisen palvelun arvioinnin käsikirjan. Käsikirja kuuluu pääkaupunkiseudun ruotsinkielisten palveluiden kehittämisprojektiin.⁹⁸ Sen tarkoituksena on auttaa kuntia arvioimaan ruotsinkielisiä palveluitaan sekä kehittämään niitä. Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunnan, Suomen Kuntaliiton, Sydkustens landskapsförbundin ja Åbo Akademin käynnistämässä hankkeessa ovat mukana pääkaupunkiseudun neljä kuntaa.

⁹⁶ Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv. Språkbarometern 2008.

⁹⁷ < http://www.kunnat.net/k_peruslistasivu.asp?path=1;29;352;30555;101819>.

⁹⁸ Toiminnan kehittäminen. Ruotsinkielisen palvelun arvioinnin käsikirja. Suomen Kuntaliitto 2007.

Kuntien ja kuntayhtymien työvoiman tarve tulee kasvamaan lähivuosina. Svenska Finlands folkting on tässä yhteydessä kiinnittänyt huomiota kasvavaan ruotsinkielentaitoisten virkamiesten tarpeeseen. Erityisen paljon ruotsinkielentaitoista työvoimaa tullaan tarvitsemaan päivähoitoalalla Etelä-Suomessa sekä sosiaali- ja terveystaloudella koko maassa. Tällöin äidinkieltään suomenkielisten työntekijöiden ruotsinkielentaidosta tulee entistä merkityksellisempää.

Kuntien ostopalvelut

Kunnat ostavat palveluja myös yksityiseltä sektorilta. Kielellisten oikeuksien toteutuminen on julkisia hankintoja tehtäessä turvattava tarjouskilpailussa ja varsinaisessa palvelutuotannossa. Jos julkisen hallintotehtävän toteuttamisesta vastaa yksityinen taho, on hallintotehtävän yksityisen toteuttajan noudatettava samoja kielivaatimuksia kuin viranomaisen.⁹⁹ Tarjouskilpailussa tehdyistä tarjouksista on puolestaan hyväksyttävä se, joka on hankintayksikön kannalta kokonaistaloudellisesti edullisin tai hinnaltaan halvin. Kokonaistaloudellisesti edullisimman tarjouksen vertailuperusteina voidaan käyttää esimerkiksi tarjotun palvelun laatua ja kieltä, jolla palvelua tarjotaan.¹⁰⁰

Useimmat kunnat eivät kuitenkaan julkisten hankintojen yhteydessä varmista sitä, huolehtivatko yksityiset palveluntuottajat käytännössä kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Vain kuudesosa kielilain täytäntöönpanon tarkastelun yhteydessä arvioiduista kaksikielisistä kunnista oli asettanut kaksikielisten palveluiden toimivuuden hankintasopimuksen ehdoksi.¹⁰¹ Palvelu ruotsin kielellä ei näin ollen aina ollut ostopalvelusopimuksissa mainittu kriteeri, minkä vuoksi oli mahdollista, että yksityinen palveluntuottaja palvelua tarjosi palvelua vain suomeksi silloinkin, kun kunnan lain mukaan oli tarjottava sitä myös ruotsiksi.

Valtiovarainministeriö julkaisi vuonna 2009 uudet julkisten hankintojen yleiset sopimusehdot, joilla korvattiin vuonna 1994 käyttöön otetut yleiset sopimusehdot. Palvelu- ja tavarahankinnoille on laadittu erilliset sopimusehdot.¹⁰² Uusiin ehtoihin ei sisälly erillismainintaa vähemmistökielten huomioonottamisesta.

Suomen Kuntaliitto ja työ – ja elinkeinoministeriö ylläpitävät ja rahoittavat julkisten hankintojen neuvontayksikköä, joka toimii Kuntaliiton organisaatiossa. Neuvontayksikkö antaa julkisiin hankintoihin liittyvää neuvontaa. Yksikön palveluksessa työskentelee neljä lakimiestä, jotka tarjoavat neuvontaa myös ruotsin kielellä. Palvelun tarve on suurta ruotsin – ja kaksikielisissä kunnissa, minkä vuoksi on tärkeää ylläpitää neuvontayksikön toiminnan rahoitusta ja jatkuvuutta. Yksikölle on myönnetty rahoitusta vuodeksi kerrallaan.

Kunnat voivat omilla hankintaohjeistuksillaan vaikuttaa siihen, miten kielelliset oikeudet toteutetaan käytännön hankintatoiminnassa. Svenska Finlands folkting on tuonut esiin, että kuntien hankintaohjeistuksessa esiintyy yhä puutteita. Tämän vuoksi hankintakysymyksistä vastaavien viranomaisten tulisi Folktingetin mukaan täsmentää kunnille suunnattuja ohjeitaan ja nostaa niissä esiin tarve taata kielellisten oikeuksien toteutuminen. Folktinget on päättänyt julkaista oman julkisia hankintoja koskevan ohjeistuksensa, jossa kunnanvaltuutettuja neuvotaan kielellisten oikeuksien huomioonottamisesta ostopalvelutilanteissa.

⁹⁹ Kielilain (423/2003) 25 §.

¹⁰⁰ Laki julkisista hankinnoista (348/2007).

¹⁰¹ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 20.

¹⁰² <http://www.kunnat.net/k_perussivu.asp?path=1;161;120419;120423;120802;157049>.

Valtiovarainministeriö seuraa julkisen hallinnon asiakastyytyväisyyttä vuosittaisten laatubarometrien avulla. Barometreihin on sisällytetty kysymyksiä eri kieliryhmiä edustavien kansalaisten tyytyväisyydestä julkisiin palveluihin. Laatubarometrien odotetaan lähivuosina antavan systemaattista tietoa palvelutyytyväisyyden kehittämisestä eri kieliryhmissä.

Laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta

Laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta (niin kutsuttu puitelaki) tuli voimaan helmikuussa 2007.¹⁰³ Sen mukaan puitelain piiriin kuuluvia järjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa on otettava huomioon muun muassa suomen- ja ruotsinkielisen väestön oikeudet käyttää omaa kieltään ja saada palveluja tällä kielellä. Lain tarkoittamista yhteistoiminnalle asetetuista vaatimuksista voidaan lisäksi poiketa muun muassa silloin, kun poikkeaminen se on tarpeen suomen- tai ruotsinkielisten asukkaiden kielellisten oikeuksien turvaamiseksi.

Laajaa väestöpohjaa edellyttävien palvelujen turvaamiseksi maa jaetaan erikoissairaanhoitolain 7 §:ssä lueteltuihin kuntayhtymiin. Jokaisen kunnan on kuuluttava yhteen kuntayhtymään. Kaksikieliset ja yksikieliset ruotsinkieliset kunnat ovat jäseninä kuntayhtymässä, jonka tehtävänä on turvata jäsenkuntiansa ruotsinkielisten palvelujen järjestäminen.

Hallitusohjelman mukaan suurimpien valtiollisten ja kunnallisten uudistamishankkeiden kielellisten vaikutusten arviointi yhtenäistetään. Oikeusministeriö on tässä tarkoituksessa verkkosivuillaan antanut säädösvalmistelijoille ohjeita siitä, mitä näkökohtia kielellisten vaikutusten arvioinnissa tulisi ottaa huomioon.¹⁰⁴

Kuntaliitto on tutkinut aluehallinnon uudistamishankkeen vaikutuksia kuntien ruotsinkieliseen palveluun osana aluehallinnon uudistamishankkeen arviointiohjelmaa. Arviointiohjelmalla pyritään tuottamaan vertailukelpoista tietoa puitelain voimassaoloaikana kunnissa tapahtuvista muutoksista kunnan toiminnan eri osa-alueiden näkökulmasta. Hankkeen toivotaan myös vahvistavan kuntien itsehallintoa ja edunvalvontaa. Ruotsinkielisten palveluiden tasoa koskevan seuranta tutkimuksen (SpråKon) toteuttavat Helsingin yliopiston ruotsinkielinen Social- och kommunalhögskolan, Åbo Akademin julkishallinnon instituutti sekä Åbo Akademin Vaasan toimipiste. Ruotsinkielisten palveluiden tasoa seurataan yhteistyössä niiden keskeisten tahojen kanssa, jotka vastaavat palvelukieltä koskevista järjestelyistä.

Kuntaliitto tekee yhteistyötä Svenska Finlands folktingetin kanssa kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi kuntatasolla. Ruotsinkielisen väestönosan oikeuksia tarkastelee erityisesti Suomen Kuntaliiton ruotsinkielinen valtuuskunta (den svenska delegationen i Finlands Kommunförbund).

Aluehallinnon uudistamishanke

Valtion aluehallinnon uudistamishanke (ALKU) tuli voimaan 1.1.2010.

Kesällä 2007 käynnistetyn hankkeen tavoitteena oli selkeyttää valtion aluehallinnon viranomaisten rooleja, tehtäviä, ohjausta ja aluejakoja. Hallitusohjelman linjauksiin pohjautuvan uudistuksen tavoitteena on parantaa aluehallinnon kansalais- ja asiakaslähtöisyyttä, tuloksellisuutta ja tehokkuutta. Eduskunta hyväksyi uudistamishanketta koskevan lakipaketin marraskuussa 2009.¹⁰⁵

¹⁰³ Laki kunta- ja palvelurakennemuutuksesta, 169/2007.

¹⁰⁴

<<http://www.om.fi/Etusivu/Perussaannoksia/Kielilaki/Kielisaannoksetsaadosvalmistelussa/Kielellistenvaikutustenarviointi>>.

¹⁰⁵ HE 59/2009 vp; HE 161/2009 vp.

Uudistuksen yhteydessä muutettiin yhteensä noin 1200 säännöstä, jotka sisältyvät 215 lakiin. Valtioneuvoston on vuoden 2012 loppuun mennessä annettava eduskunnalle selonteko uudistamishankkeen toimeenpanosta ja toteutumisesta.

Aluehallinnon uudistamishankkeessa lääninhallitukset, työ- ja elinkeinokeskukset, alueelliset ympäristökeskukset, ympäristölupavirastot, tiepiirit ja työsuojelupiirien työsuojelutoimistot lakkautetaan. Niiden tehtävät siirtyivät vuoden 2010 alussa kahdelle uudelle viranomaiselle, aluehallintovirastoille (AVI) ja elinkeino, liikenne- ja ympäristökeskuksille (ELY). Aluehallintovirastoja on uudistuksen jälkeen kuusi ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksia 15.

Uudistamishankkeen yhteydessä toiminut työryhmä selvitti kaksikielisten palveluiden järjestämistä yksikielisistä kaksikieliseksi muuttuvissa virastoissa. Työryhmän tarkoituksena oli selvittää kaksikieliseksi muuttuvien virastojen kykyä tarjota palveluita suomeksi ja ruotsiksi. Työryhmän selvitystyön tulokset huomioitiin uusia virastoja koskevien valtioneuvoston asetusten antamisessa.

Aluehallinnon uudistamishankkeen yhteydessä aluehallinnon kuudesta kaksikielisestä viranomaisesta muodostetaan kaksi kaksikielistä hallintoviranomaista. Hankkeen aikana ruotsin- ja kaksikielisten kuntien lukumäärä laskee 62:sta viiteenkymmeneen vuoden 2010 alkuun mennessä. Svenska Finlands folkting on tuonut esiin, että hankkeen aikana toteutettujen kuntaliitosten yhteydessä ruotsinkielinen Finbyn kunta on liitetty osaksi kokonaan suomenkielistä kuntaa, mikä vaikuttaa suoraan kuntalaisten kielellisiin oikeuksiin. Folktingetin mukaan uudistuksen kielellisiä vaikutuksia ei voida näin pian uudistuksen jälkeen luotettavasti arvioida.

Folktinget on ilmaissut huolensa myös siitä, että toinen Suomen kahdesta ruotsinkielisestä käräjäoikeudesta lakkautettiin käräjäoikeus uudistuksen yhteydessä, kun Paraisten käräjäoikeus liitettiin osaksi uutta Turun käräjäoikeutta. Samoin poliisihallintoa uudistettaessa kaikki viisi enemmistökieliltään ruotsinkielistä poliisiviranomaista korvattiin vuoden 2009 alusta alkaen neljällä poliisin ruotsinkielisellä alueellisella yksiköllä.

Keski-Pohjanmaan maakunta, johon kaksikielinen Kokkolan kunta kuuluu, liitettiin marraskuussa 2009 sen eteläpuolella sijaitsevaan Vaasan kaksikieliseen hallintoalueeseen. Tämän seurauksena Kokkolan ruotsinkielisen väestöosan kielelliset oikeudet säilyivät muuttumattomina.

11 ARTIKLA: JOUKKOViestimet

1. Sopimuspuolet sitoutuvat alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien osalta alueilla, joilla näitä kieliä puhutaan, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin julkisilla viranomaisilla on välillisesti tai välittömästi toimivaltaa, valtuudet tai muutoin mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla, ja kunnioittaen joukkoviestimien itsenäisyyden ja itsehallinnon periaatetta

a) sikäli kuin radiolla ja televisiolla on julkinen palvelutehtävä

iii. huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät ohjelmaa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

b) i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä toimivan radioaseman perustamista;

c) ii) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan televisio-ohjelmien lähettämistä säännöllisesti alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

d) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan auditiivisten ja audiovisuaalisten teosten luomista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

e) i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä ilmestyvän sanomalehden perustamista ja/tai ylläpitämistä; tai

f) ii) soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja audiovisuaalisiin ohjelmiin.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vapauden vastaanottaa suoraan naapurimaiden radio- ja televisio-ohjelmia, jos ohjelmat on tuotettu samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli, sekä olemaan estämättä näillä kielillä naapurimaista lähetettyjen radio- ja televisio-ohjelmien jälleenlähetyksiä.

Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat takamaan, ettei lehdistön sananvapautta ja vapaata tiedonkulkua millään tavoin rajoiteta samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli ilmestyvissä lehdissä. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai alueellisen koskemattomuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvonvallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien edut ovat edustettuna tai otetaan huomioon sellaisissa elimissä, joita lain nojalla saatetaan perustaa valvomaan joukkoviestimien vapautta ja tasapuolisuutta.

Ruotsinkieliset radio- ja televisiopalvelut

Televisiotoiminnan digitalisoitumisen myötä Suomen Yleisradio on vahvistanut merkittävästi ruotsinkielisen yleisön ohjelmistotarjontaa. Syyskuusta 2007 alkaen koko maassa on ollut vastaanotettavissa Yleisradion ruotsinkielinen kanava FST. Lisäyksen myötä Suomessa toimii kaksi ruotsinkielistä radiokanavaa ja yksi ruotsinkielinen digitaalisen täyden palvelun televisiokanava.

Hallitus myönsi vuonna 2007 verkko- ja ohjelmistoluvat digitaalisten televisiolähetysten lähettämiseksi Vaasan seudulla. Toimilupien myöntämisen tarkoituksena oli turvata ruotsinkielisten televisiolähetysten alueellinen jatkuminen siirryttäessä kokonaan digitaaliseen televisiotoimintaan. Internetissä välitetään lisäksi useita ruotsinkielisiä ohjelmistoja sekä paikallislähetyksiä.

Suomessa ei toistaiseksi ole yksityisiä ruotsinkielisiä radio- tai televisiokanavia, joiden lähetykset kattaisivat koko maan. Sen sijaan useat paikalliset kaapelitelevisiokanavat lähettävät ruotsinkielistä ohjelmaa, jota rahoittavat yksityiset tahot. Näiden paikallis- ja alueuutisia ja – ohjelmia lähettävien kanavien lähetysaika on muutamia tunteja viikossa. Valtio ei tue kanavien toimintaa taloudellisesti. Toimilupaprosessien yhteydessä valtioneuvostolle ei ole jätetty hakemuksia uuden, yksityisen ruotsinkielisen radio- tai televisiokanavan perustamiseksi.

Suomalaisten kaapelitelevisioverkkojen kautta on mahdollista seurata useita ruotsinkielisiä televisiokanavia. Valtioneuvosto on myöntänyt toimiluvan Yleisradio Oy:lle Ruotsin julkisen palvelun yleisradioyhtiön (*Sveriges Television Ab*) koostekanavan SVT Europa lähettämiseen digitaalisessa televisioverkossa lähes koko maan kattavasti. Vaikka toiminnanharjoittaja onkin Yleisradio, kyseessä ei ole Yleisradion julkiseen palveluun kuuluva ohjelmatoiminta, vaan erillinen toimiluvanvarainen ohjelmalähetyks.

Svenska Finlands folkting on korostanut valtion rahoittamien radio- ja televisiokanavien toiminnan takaamisen merkitystä maan ruotsinkielisen väestönosan laillisten oikeuksien toteuttamisen kannalta.

Ruotsinkielinen lehdistö

Suomessa ilmestyy kymmenen ruotsinkielistä päivälehteä, joiden ohella toimii suuri määrä ruotsinkielisiä aikakauslehtiä ja muita säännöllisesti ilmestyviä ruotsinkielisiä julkaisuja.

Suomen Kuntaliitto julkaisee omaa lehteään, Kuntalehteä, myös ruotsin kielellä (*Finlands Kommuntidning*). Lehdessä raportoidaan säännöllisesti myös ruotsinkielisen väestönosan kielellisistä olosuhteista kunta- ja aluetasolla.

Svenska Finlands folkting on pitänyt ruotsinkielisen päivälehdistön toimintaa ensiarvoisen tärkeänä ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisen edistämisen kannalta.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT

1. Kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta erityisesti kirjastojen, videolainajien, kulttuurikeskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin kirjallisuus- ja elokuvatuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta, mukaan lukien muun muassa uusien teknologia sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla ja sikäli kuin viranomaisilla on toimivaltaa, valtuudet tai mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla,

a) rohkaisemaan alueellisille kielille tai vähemmistökielille ominaista ilmaisua ja aloitteellisuutta sekä huolehtimaan näillä kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri tavoin;

b) huolehtimaan alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri muodoissa muilla kielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;

c) huolehtimaan muilla kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;

d) varmistamaan, että erilaiset kulttuuritoimintojen järjestämisestä vastaavat elimet soveltuvalla tavalla sisällyttävät alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja kulttuurin tuntemuksen ja osaamisen aloittamiinsa tai tukemiinsa hankkeisiin;

e) edistämään toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa, että kulttuuritoiminnasta vastuussa olevilla elimillä on palveluksessaan henkilöstöä, joka hallitsee sekä asianomaisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen että muun väestön käyttämän kielen tai kielet;

f) rohkaisemaan alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden edustajien välitöntä osallistumista kulttuuripalvelujen tarjontaan ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun;

g) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan sellaisen elimen tai sellaisten elinten perustamista, joiden tehtävänä olisi kerätä, tallentaa ja esitellä tai julkaista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja teoksia;

h) tarvittaessa perustamaan ja/tai edistämään ja rahoittamaan käännöksiä ja terminologista tutkimuspalvelua erityisesti silmällä pitäen asianmukaisen hallinnollisen, kaupallisen, taloudellisen, yhteiskunnallisen, teknisen ja oikeudellisen sanaston ylläpitämistä ja kehittämistä kullakin alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.

2. Jos alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä muilla kuin sellaisilla alueilla, joilla asianomaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan ja/tai järjestämään asianmukaista kulttuuritoimintaa ja palveluja edellisen kappaleen mukaisesti.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat ulkomailla harjoitetun kulttuuripolitiikkansa osalta kiinnittämään asianmukaista huomiota myös alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin sekä kulttuureihin, joita ne heijastavat.

Taiteen edistäminen ja muu kulttuuritoiminta

Taiteen edistämiseksi toimii yhdeksän valtion taidetoimikuntaa sekä 13 alueellista taidetoimikuntaa. Taidetoimikuntia asetettaessa tulee huolehtia, että taiteen eri lajit tulevat toimikunnissa edustetuiksi ja että alueelliset ja kielelliset näkökohdat otetaan huomioon. Toimikuntien yhteiselimenä toimii taiteen keskustoimikunta. Lisäksi taiteen keskustoimikunnan yhteydessä toimii lautakunta, joka jakaa apurahoja ja avustuksia kirjailijoille ja kääntäjille (kirjastoapurahalautakunta) sekä lautakunta, joka jakaa apurahoja kuvataiteen tekijöille (kuvataiteen näyttöapurahalautakunta).

Valtion talousarvioon otetaan vuosittain määräraha, josta jaetaan valtion taiteilija-apurahoja taiteenharjoittajien työskentelyyn ja opintojen tukemiseen taiteen eri aloilla. Lisäksi taidetoimikunnat myöntävät määrärahojensa puitteissa taiteilijoille, työryhmille ja yhteisöille kohdeapurahoja ja hankekohtaisia avustuksia. Apurahoja koskevan asetuksen 5 §:n mukaan taiteilija-apurahoja myönnettäessä on huolehdittava siitä, että myös kielelliset ja alueelliset näkökohdat otetaan huomioon.¹⁰⁶

Ruotsinkielisten osuus valtion taidetoimikunnilta haettavien apurahojen hakijoista oli seitsemän prosenttia vuonna 2009 ja heidän osuutensa apurahojen saajista oli niin ikään seitsemän prosenttia. Kirjallisuuden osalta hakijoiden osuus oli kahdeksan prosenttia ja saajien osuus kymmenen prosenttia.

Harkinnanvaraisia kirjastoapurahoja ja avustuksia jaetaan vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa. Apurahoja ja avustuksia voivat saada kirjailijat ja kääntäjät, jotka asuvat tai ovat asuneet pysyvästi Suomessa ja joiden kirjallinen työ rikastuttaa kulttuurielämää Suomessa. Tarkoitukseen vuosittain käytettävissä oleva määräraha vastaa kymmentä prosenttia edellisenä kalenterivuonna kuntien ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin hankittuun kirjallisuuteen käytetystä

¹⁰⁶ Asetus taiteilijaprofessorin viroista ja valtion taiteilija-apurahoista (30.12.1969/845).

rahamäärästä. Vuonna 2009 määrärahan suuruus oli 2 662 891 euroa, ja apurahoja ja avustuksia myönnettiin kaikkiaan 929 kirjailijalle ja kääntäjälle.

Vuonna 2010 taiteen ja kulttuurin osuus valtionbudjetissa oli noin 385 miljoonaa euroa, josta 198 miljoonaa euroa rahoitettiin veikkausvoittovaroilla. Suomenkielistä ja ruotsinkielistä kulttuuria tuetaan yhtäläisin perustein. Raportointikauden aikana on lisäksi jatkettu suomenruotsalaisten kotiseutujärjestön Finlands svenska hembygdsförbundin tukemista, jolle myönnetty toiminta-avustus oli 65 000 euroa vuonna 2010. Ruotsinkielistä kulttuuritoimintaa tukevat myös lukuisat erityiset säätiöt ja rahastot.

Taiteen keskustoimikunnan lastenkulttuurijaosto myöntää vuosittain apurahoja ja avustuksia lastenkulttuuria edistäviin hankkeisiin. Vuonna 2009 apurahoja ja avustuksia myönnettiin kaikkiaan 480 000 euroa, josta kymmenen prosenttia (48 000 euroa, 14 hanketta) kohdistui ruotsinkielisiin hankkeisiin.

Lastenkulttuurikeskusten verkosto Taikalampun kolmas toimikausi alkoi vuonna 2009 ja jatkuu vuoden 2013 loppuun saakka.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

1. Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat koko maassa

a) poistamaan lainsäädännöstään kaikki määräykset, jotka perusteettomasti kieltävät tai rajoittavat alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä talous- ja yhteiskuntaelämään liittyvissä asiakirjoissa, erityisesti työ sopimuksissa ja teknisissä asiakirjoissa kuten tuotteiden tai laitteiden käyttöohjeissa;

c) vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on alueellisten kielten tai vähemmistökielten käytön rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä;

d) helpottamaan ja/tai rohkaisemaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä muillakin kuin edellä olevissa kohdissa mainituilla keinoilla.

2. Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla sikäli kuin julkiset viranomaiset ovat alalla toimivaltaisia ja siinä määrin kuin kohtuudella voidaan katsoa mahdolliseksi,

a) sisällyttämään rahoitus- ja pankkisääntöihinsä määräykset, joilla sallitaan kaupallisen käytännön edellyttämällä tavalla laatia maksumääräyksiä (shekkejä, maksuosoituksia jne.) ja muita rahatalouteen liittyviä asiakirjoja alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai tarvittaessa varmistamaan tällaisten määräysten toteutumisen;

b) järjestämään välittömästi alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla (julkisella sektorilla) toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä;

c) varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syystä hoitoa tarvitsevia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään;

d) varmistamaan soveltuvin keinoin, että turvallisuusohjeita on saatavana myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

e) järjestämään kuluttajasuojasta vastuussa olevien viranomaisten antamat tiedot saataville myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä.

Omakieliset sosiaali- ja terveystalvelut

Henkilön äidinkielellä tarjottavien sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuutta molemmilla kansalliskielillä, suomeksi ja ruotsiksi, on tarkasteltu valtioneuvoston toisessa kielilainsäädännön soveltamisesta koskevassa kertomuksessa.¹⁰⁷ Kertomuksesta ilmenee muun muassa, että sosiaali- ja terveydenhuoltotalveluiden saatavuudessa on yhä suuria eroja kuntien välillä. Monet pienet kaksikieliset kunnat ovat vähäisen kysynnän vuoksi luopuneet erityistalveluiden järjestämisestä molemmilla kielillä. Useat kaksikieliset kunnat ilmoittivat kuitenkin, ettei niillä ole pysyviä sosiaali- ja terveydenhuoltotalveluita ruotsiksi, mutta näitä voidaan tarvittaessa järjestää.

Sairaanhoitopiirin kieliohjelma

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) hallitus hyväksyi kesäkuussa 2007 kieliohjelman ”*God vård på svenska och finska*”, joka on tarkoitettu noudatettavaksi sairaanhoitopiirin strategiatyössä. Ohjelma sisältää käytännönläheisiä suosituksia sairaanhoitopiirin kielellisen talvelun parantamiseksi. Ohjelman tavoitteena on pyrkiä turvaamaan entistä paremmin potilaiden lakisäänteinen oikeus saada talvelua yhtäläisin perustein heidän äidinkielestään riippumatta. HUS:n hallitus päätti myös perustaa ohjausryhmän valvomaan kieliohjelman toteuttamista. Ohjausryhmän perustaminen on organisaatiomuutosten vuoksi kuitenkin viivästynyt.

Kielilisiä

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin hallitus otti kesäkuussa 2007 käyttöön kielilisen. Lisän tarkoitus on rohkaista sairaanhoitopiirin henkilökuntaa käyttämään työssään toista kotimaista kieltä tai viittomakieltä. Kielilisiä saavien työntekijöiden määrä on noussut huomattavasti vanhaan järjestelmään verrattuna. Myös Kokkolan kaupunki on ottanut käyttöön uuden, porrastetun kielilisen. Lisä koskee kaupungin koko henkilökuntaa.

Svenska Finlands folkting on pyrkinyt edistämään terveydenhuoltoalalla esiintyneiden kielellisten ongelmien ratkaisemista julkaisemalla lyhyen suomenkieliselle sairaanhoitohenkilökunnalle suunnatun ruotsinkielen sanaston ”*Jag är här för dig*”. Sanaston tavoitteena on helpottaa viestintää ruotsinkielisten potilaiden ja heidän suomenkielisen hoitohenkilökuntansa välillä, sekä rohkaista sairaanhoitajia ruotsin puhumisessa. Folktinget on lisäksi järjestänyt vuosina 2006-2008 eri puolilla maata yhteensä viisi sairaanhoitohenkilökunnalle suunnattua seminaaria, jotka käsittelivät oikeutta omakieliseen sairaanhoitoon.

¹⁰⁷ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009.

Selvitys omakielisistä sosiaali- ja terveystalvueluista

Vuonna 2008 sosiaali- ja terveysministeriö teetti selvityksen omakielisistä sosiaali- ja terveystalvueluista kaksikielisissä kunnissa.¹⁰⁸ Ruotsinkielisistä ja kaksikielisistä kunnista 42 ilmoitti, että suomen- ja ruotsinkielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja on kunnassa saatavilla. Ruotsinkielisen enemmistön kunnissa omakielisten sosiaali- ja terveystalvuelujen saaminen oli helpompaa kuin suomenkielisen enemmistön kunnissa. Pohjanmaan suomenkielisen enemmistön kunnissa ruotsinkielisen väestön kielellisiin oikeuksiin oli kiinnitetty erityistä huomiota. Kaksikielisten palvelujen saatavuuteen kiinnitettiin huomiota myös Etelä-Suomen maaseutumaisissa ja taajaan asutuissa kunnissa, joissa ruotsinkielisten asukkaiden prosentuaalinen osuus oli merkittävä. Sen sijaan niissä suurissa Etelä-Suomen kaupunkimaisissa kunnissa, joissa ruotsinkielisten prosentuaalinen osuus on pieni, mutta ruotsinkielisen väestön määrä kuitenkin suuri, oli ongelmia ruotsinkielisten palvelujen saatavuudessa. Tilanne oli tämä siitä huolimatta, että erilaisia ratkaisumalleja on kehitetty ja toteutettu. Monet äidinkieltään ruotsinkieliset joutuivat usein tyytymään suomenkielisiin palveluihin sosiaali- ja terveystalvueluhenkilökunnan puutteellisen kielitaidon vuoksi.

Omakielisiä palveluita käsitelleessä selvityksessä kielellisten oikeuksien toteutumista tarkasteltiin erityisesti lastensuojelun, vanhustenhuollon ja mielenterveystalvueluiden osalta. Lastensuojelussa kuntien tilanne oli hyvin erilainen riippumatta siitä, oliko kunnan asukkaiden enemmistö suomen- vai ruotsinkielinen. Kunnan koko ja lastensuojelutapausten lukumäärä ratkaisivat pitkälti sen, millaisia tukitoimia kunnassa tarvittiin. Kuntien välinen yhteistyö auttoi harvemmin ilmenevien ongelmien ratkaisemisessa. Vanhustenhuollon palveluita oli paremmin saatavilla molemmilla kielillä ruotsinkielisen enemmistön kunnissa kuin suomenkielisen enemmistön kunnissa.

Vaikka suomenkielisen enemmistön kunnissa tilanteen katsottiin olevan kohtuullinen, ongelmia palvelun tuottamisessa oli erityisesti henkilökunnan vaihtuvuuden ja puutteellisen kielitaidon takia. Haasteellisinta oli järjestää kotipalvelu- ja – sairaanhoitokäyntejä omalla kielellä asukkaalle kotiin. Omakielisiä mielenterveystalvueluja oli helpompi saada ruotsinkielisen enemmistön kunnissa. Näissä kunnissa niin lapset, nuoret kuin aikuisetkin saivat palveluja samalla tavalla molemmilla kielillä. Suomenkielisen enemmistön kunnissa lapsille tarkoitettuja avopalveluja oli nuorten ja aikuisten palveluja hieman helpommin saatavilla myös ruotsin kielellä. Potilasasiakirjojen ja lausuntojen laatimisessa potilaan omalla kielellä todettiin puutteita. Ruotsinkielisen enemmistön kunnissa ostopalvelusopimukseen sisällytettiin vaatimus hoidon toteuttamisesta potilaan kielellä. Suomenkielisissä kunnissa tilanne oli kirjavampi.

Svenska Finlands folkting on huomionnut, että omakielisiä palveluita koskeva selvitys on laadittu terveystalvueluita tarjoavien kuntien näkökulmasta, eikä siksi tuo riittävästi esiin potilaiden mielipiteitä.

Erityisesti pääkaupunkiseudulla ongelmat ruotsinkielisten palvelujen saatavuudessa on tiedostettu ja tilanteen parantamiseksi tehdään työtä. Pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan ruotsinkielisten palveluiden tarjoamista pohtinut työryhmä teki vuonna 2007 palveluiden järjestämistä koskevia ehdotuksia. Työryhmä ehdotti, että alueen kunnat perustaisivat yhteisen ruotsinkielisen neuvontapalvelun. Osa kunnista tai kuntayhtymistä on laatinut kielipalvelusitoumuksia¹⁰⁹ ja kieliohjelmia¹¹⁰, joiden tavoitteena on asiakkaiden kielellisten oikeuksien parempi toteutuminen.

¹⁰⁸ Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Stakes raportteja 4/2008, <<http://www.stakes.fi/verkkajulkaisut/raportit/R4-2008-VERKKO.pdf>>.

¹⁰⁹ Esim. Lohjan ja Tammisaaren kaupungit.

¹¹⁰ Esim. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri.

Päivystyspalvelut ja kieli

Valtioneuvoston toisessa kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessa todetaan ruotsinkielisten päivystyspalveluiden järjestämisen olevan ongelmallista erityisesti monissa pienissä kunnissa sekä suurissa, enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa. Enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat ilmoittivat tarjoavansa päivystyspalveluja sekä suomeksi että ruotsiksi.¹¹¹

Oikeusasiamiehen mukaan kielellisten oikeuksien toteutuminen terveydenhuollon piirissä ei kanteluiden lukumäärän perusteella näyttäisi olleen raportointikaudella korostuneesti esillä. Oikeusasiamies on kuitenkin antanut muutamia potilasasiakirjojen kieltä koskeneita ratkaisuja.

Oikeusasiamiehen mukaan potilaan kielellisten oikeuksien toteutuminen edellyttää, että hän saa kopion potilaskertomuksestaan äidinkielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi. Kaksikielisen sairaanhoitopiirin potilaalla on oikeus perehtyä hoidosta laadittuihin asiakirjoihin omalla kielellään. Jos asiakirjoja ei ole alkujaan laadittu potilaan käyttämällä kielellä, ne tulee kääntää, jos potilas näin pyytää.¹¹² Oikeusasiamies on pitänyt ongelmallisena menettelyä, jossa Potilasvakuutuskeskus käytti ruotsinkielisiin potilasvahinkokanteisiin vastatessaan ulkopuolista asiamiestä, mutta käsitteli suomenkieliset jutut omin lakimiesvoimin. Menettelystä aiheutui ruotsin kieltä käyttäneelle, jutun hävinneelle osapuolelle suuremmat oikeudenkäyntikulut kuin vastaavassa tilanteessa olevalle suomenkieliselle.¹¹³

Potilaiden ja asiakkaiden kielellisten oikeuksien huomioiminen erityisesti psykiatrisen erikoissairaanhoidon, sosiaalihuollon laitosten ja viranomaisten sekä vankeinhoidon yhteydessä on osa laillisuusvalvontaa. Esimerkiksi vuoden 2006 lopulla Espoon kaupungin edunvalvontatoimistoon tehdyn tarkastuksen jälkeen apulaisoikeusasiamies otti omana aloitteena tutkittavaksi holhoustilien laadinnassa käytettävän kielen. Asiassa 14.10.2008 antamassaan päätöksessä dnro 423/4/07 apulaisoikeusasiamies päätyi siihen, että holhoustilit tulisi laatia edunvalvonnassa olevan päämiehen äidinkielellä, joko suomeksi tai ruotsiksi.

Potilasasiakirjojen kielen merkitys korostui myös kanteluasiassa, jossa kantelija katsoi yksityissairaalan ruotsinkielisen asiakaspalvelun olleen puutteellista. Koska kantelija oli ollut po. sairaalassa julkisen sektorin terveydenhuollon yksikön lähettämänä ostopalveluasiakkaana, sairaala hoiti julkista tehtävää ja sen tuli siksi turvata asiakkaan kielellisten oikeuksien toteutuminen.¹¹⁴

Svenska Finlands folktingetin mukaan omakielisten päivystyspalveluiden puutteellisuus lisää hoitoa koskevien väärinkäsitysten riskiä ja heikentää kielellisten oikeuksien toteutumista. Omakielinen hoito on oleellista ennen kaikkea lapsille, vanhuksille ja psykiatrisille potilaille.

Hätäkeskukset

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies teki vuonna 2006 tarkastuksen hätäkeskuslaitokseen. Vaasan ja Helsingin hätäkeskusten katsottiin tarkastuksessa kykenevän tarvittaessa toimimaan hyvin kahdella kielellä. Ongelmia havaittiin etenkin Varsinais-Suomessa, vaikka myös siellä jokaisessa päivystysvuorossa oli yksi ruotsinkielentaitoinen päivystäjä. Omakielisen palvelun tarjoaminen oli ongelmallista pitkälti siksi, ettei ruotsin kieltä taitavia päivystäjiä ole helposti rekrytoitavissa. Hätäkeskuspäivystäjille ei ole säädetty kielitaitovaatimuksia.

¹¹¹ Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009, s. 43.

¹¹² Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu d:nro 3086/4/06.

¹¹³ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu d:nro 2938/4/04.

¹¹⁴ Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu d:nro 3882/4/05.

Raportointijaksolla on annettu valtioneuvoston selonteko hätäkeskusuudistuksesta.¹¹⁵ Selonteossa asetettiin hätäkeskustoiminnan kehittämistavoitteet, joita ovat muun muassa palveluiden saatavuuden turvaaminen tavalla, joka ottaa paikalliset olosuhteet huomioon, sekä palveluiden laadusta huolehtiminen koko maassa. Hätäkeskuspalvelut turvataan suomen ja ruotsin kielillä. Myös monikulttuurisen Suomen ja maahanmuuttajien kielellisiin vaatimuksiin vastataan. Ruotsinkielisen palvelun edistämiseksi pääkaupunkiseudulle organisoidaan ylimääräinen kaksikielinen hätäkeskuspäivystäjäkursssi. Hätäkeskuslaitoksen on henkilöstöä palkatessaan kiinnitettävä huomiota työtehtävien edellyttämään kielitaitoon yksittäisten hätäkeskusten tilanne huomioonottaen.

Hätäkeskuslaitoksessa on raportointikaudella aloitettu tietojärjestelmähanke. Uuden tietojärjestelmiä koskevan toimintamallin arvioidaan olevan käyttöön otettavissa vuosien 2012 - 2015 välillä. Tähän mennessä pyritään käyttämään valtakunnallista tietojärjestelmää ja yhteistä hätäkeskustietokantaa. Erikieliset puhelut voitaisiin uudessa järjestelmässä ohjata asianomaista kieltä puhuvalle henkilölle.

Sisäasiainministeriössä valmistelee hätäkeskuslainsäädännön uudistamista. Hankkeen yhteydessä arvioidaan henkilöstölle säädettäviä kelpoisuusvaatimuksia.

Kielibarometri 2008 –tutkimuksen mukaan ruotsinkielisten kaksikielisissä kunnissa asuvien vastaajien hätäkeskustoiminnalle antama kouluarvosana (7,45) oli merkittävästi matalampi, kuin äidinkieltään suomenkielisten, kaksikielisissä kunnissa asuvien vastaajien (8,98). Hätäkeskuspalveluiden laatua koskeneet arvioinnit vaihtelivat huomattavasti alueellisesti, vaikka hätäkeskusten tulisi tarjota palveluita samanlaatuisesti koko maassa.

Svenska Finlands folkting on pitänyt ongelmallisena sitä, että hätäkeskuspäivystäjiä koulutetaan ainoastaan Kuopiossa suomen kielellä. Suomenkielisille hätäkeskuspäivystäjille tarjottu ruotsin kielen opetus ei ole parantanut ruotsinkielisten hätäkeskuspalveluiden saatavuutta.

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Sopimuspuolet sitoutuvat

a) soveltamaan voimassaolevia kahden- ja monenvälisiä sopimuksia, jotka ovat niitä sitovia sellaisiin muihin valtioihin nähden, joissa käytetään samaa tai samankaltaista kieltä, tai tarvittaessa pyrkii tekemään mainitunlaisia sopimuksia siten, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen, tiedotustoiminnan, ammattikoulutuksen ja jatkuvan koulutuksen alalla edistetään;

b) helpottamaan ja/tai edistämään alueellisten kielten tai vähemmistökielten eduksi yhteistyötä valtakunnan rajojen yli erityisesti niiden alueellisten tai paikallisten viranomaisten välillä, joiden alueella käytetään samaa tai samankaltaista kieltä.

Artiklan osalta ei ole raportoitavaa.

¹¹⁵ <[http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/44B3AAC9D8341258C22573B50031B3A2/\\$file/542007.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/biblio.nsf/44B3AAC9D8341258C22573B50031B3A2/$file/542007.pdf)>.

III.2 SAAMEN KIELI: ALUEELLINEN VÄHEMMISTÖKIELI

8 ARTIKLA: KOULUTUS

1. Koulutuksen osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja heikentämättä asianomaisen valtion virallisen kielen tai kielten opetusta

- a) (i) järjestämään esikouluasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä*
- b) (i) järjestämään peruskouluopetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä, tai*
- c) (i) järjestämään keskiasteen opetusta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä, tai*
- d)(ii) järjestämään huomattavan osan ammattiopetuksesta asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;*
- e) (ii) järjestämään mahdollisuus opiskella näitä kieliä korkeakoulujen opetusaineena, tai*
- f) (ii) tarjoamaan näitä kieliä oppiaineina aikuiskasvatuksessa ja täydennyskoulutuksessa;*
- g) varmistamaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten taustalla olevan historian ja kulttuurin opetuksen;*
- h) järjestämään perustutkintoon tähtäävää koulutusta ja jatkokoulutusta opettajille, joita tarvitaan niiden määräysten toteuttamiseksi, jotka kukin sopimuspuoli on edellä a-g – kohdasta hyväksynyt;*
- i) asettamaan valvontaelimen tai elimiä, jotka seuraavat toimenpiteitä ja edistystä alueellisten kielten tai vähemmistökielten opetuksen vakiinnuttamisessa tai kehittämisessä ja jotka laativat julkistettavia kausikertomuksia huomioistaan.*

2. Koulutuksen osalta sekä muilla kuin niillä alueilla, joilla alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan tai järjestämään soveltuvan asteista opetusta näillä kielillä tai näissä kielissä, mikäli asianomaisen kieliryhmän koko on riittävä.

Päivähoito

Saamelaiskulttuurin ja -kielten säilymisen kannalta on tärkeää tarjota saamenkielisille lapsille mahdollisuus saada päivähoitopalveluja saamen kielellä.

Vähemmistövaltuutettu on raportointikaudella pyytänyt syrjäntälautakuntaa tutkimaan, oliko Rovaniemen kaupunki lasten päivähoitoa järjestäessään toiminut saamelaisväestöä syrjivästi. Syrjäntälautakunta katsoi, että saamelaislapsilla oli lakisääteinen oikeus päivähoitoon omalla äidinkielellään yhtäläisesti suomenkielisten lasten kanssa. Rovaniemen kaupunki ei ollut osoittanut, että se olisi ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin velvoitteensa täyttämiseksi. Kaupungin toteuttamat päivähoitojärjestelyt ovat syrjineet saamenkielisiä lapsia heidän etnisen taustansa perusteella. Syrjäntälautakunta kielsi kaupunkia jatkamasta tai uusimasta saamenkieliseen väestöön kohdistuvaa yhdenvertaisuuslain vastaista etnistä syrjintää päivähoiton järjestämisessä. Syrjäntäkiellon välittömäksi

noudattamiseksi kaupungille asetettiin uhkasakko.¹¹⁶ Ratkaisu on merkittävä yhdenvertaisuuslain soveltamista koskeva linjaus. Sen mukaan menettelytapa itsessään voi olla syrjivä, vaikka syrjinnän uhria ei olisi identifioitu.

Utsjoen kunta on kiinnittänyt huomiota siihen, ettei saamelaislapsille, joiden vanhemmat tai toinen vanhemmista ei puhu saamen kieltä, ole mahdollista järjestää omaa, osittain erillistä päivähoitoryhmää. Heikosti tai ei ollenkaan saamea puhuvien lasten pitäminen samassa päivähoitoryhmässä äidinkieleltään saamenkielisten lasten kanssa vaikuttaa äidinkieleltään saamenkielisten lasten mahdollisuuksiin kehittää omaa kielitaitoaan. Työntekijöiden aika kuluu aloittelijoiden opastamisessa, josta kylläkin on hyviä tuloksia. Äidinkieleltään saamenkielisten lasten tulisi saada mahdollisuudet äidinkielen täydellisen hallinnan kehittämiseen. Myös niin kutsuttujen kielensä menettäneiden saamelaislasten oikeus esivanhempiansa kieleen ja kulttuuriin on saamenkielisen päivähoiton puuttuessa uhattu. Alun perin saamenkielisten vanhempien saamen kielitaidon häviäminen johtuu monista syistä.

Inarin kunnassa on raportointikaudella aloitettu koltansaamenkielinen päivähoito, joka järjestetään Ivalon kylässä. Toiminta voidaan rinnastaa kielipesätoimintaan ja sitä rahoitetaan osittain saamenkielisiin sosiaali- ja terveyspalveluihin tarkoitetulla avustuksella. Saamelaiskäräjät ja kunnat päättävät avustuksen jaosta. Huoltajat maksavat lapsesta normaalin päivähoitomaksun. Myös Sevettijärven kylässä järjestettävää päivähoitopalvelua varten on varattu rahoitus, mutta hanke ei ole toistaiseksi toteutunut lasten vähäisen määrän vuoksi.

Päteviä saamenkielisiä lastentarhanopettajia on tarpeeseen nähden liian vähän. Myös saamelaiskulttuurin ja -kieleen perustuvat kasvatusoppaat puuttuvat kokonaan.

Saamenkielisen päivähoiton osalta viitataan muilta osin edelliseen määräaikaishavaintoon.

Esiopetus

Kunnat saavat koulutuksen järjestäjänä valtionavustusta saamen kielen ja saamenkielisestä opetuksesta aiheutuviin palkkausmenoihin. Tämä koskee myös esiopetusta. Kaikissa saamelaisalueen kunnissa järjestetään esiopetusta saamen kielillä. Saamenkielistä esiopetusta annetaan pääosin yhdysluokissa, joissa tarjotaan samanaikaisesti perusopetusta koulun kahdelle ensimmäiselle vuosiluokalle.

Koltansaamenkielistä esiopetusta annetaan Sevettijärven koulussa.

Opetushallituksen myöntämää saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen tarkoitettua määrärahaa voidaan käyttää myös esiopetuksen oppimateriaaleihin. Saamelaiskäräjät tuottavat oppimateriaaleja kaikilla kolmella saamen kielellä myös esiopetusta varten. Erityisesti koltansaamenkielisen oppimateriaalin saatavuus on ollut ongelmallista, sillä koltansaamentaitoisia oppimateriaalin tekijöitä ei ole riittävästi, eikä ammattitaitoisia tekijää ole löytynyt.

Saamenkielisen esiopetuksen osalta viitataan muilta osin edelliseen määräaikaishavaintoon.

Perus- ja lukio-opetus

Valtioneuvoston vuosille 2007–2012 hyväksymän koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman mukaan valtioneuvosto tukee saamenkielisten oppilaiden mahdollisuuksia osallistua esi- ja perusopetukseen sekä lukiokoulutukseen omalla äidinkielellään.

¹¹⁶ Syrjintälautakunnan ratkaisu d:nro 2008–25/Pe-2.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa inarinsaamenkielisessä perusopetuksessa on ollut 11 oppilasta ja koltansaamenkielistä perusopetusta on annettu neljälle oppilaalle. Inarin kunta on palkannut henkilökuntaa inarinsaamenkielistä perusopetusta varten. Inarinsaamen kielellä opettajina toimivilla ei kuitenkaan tällä hetkellä ole opettajan tutkintoa. Ivalon lukiossa annettava inarinsaamen opetus järjestetään etäopetuksena. Koltansaamen opetusta annetaan Sevettijärvellä ja Ivalossa.

Utsjoen kunnan erityispiirteisiin kuuluu suuri suomea taitamattomien saamenkielisten lasten ja vanhusten määrä. Suuri osa kunnan alle kahdeksanvuotiaista lapsista ei osaa suomea tai osaa sitä erittäin huonosti. Kunnan saamenkielisten luokanopettajien virat on täytetty, mutta aineenopettajista on pula. Saamenkieliset opetusryhmät toteutuvat vain peruskoulussa, erityisesti sen alaluokilla. Utsjoen kunta on osin ottanut hoitaakseen Utsjokisuun koulun ja norjalaisen Sirman koulun välistä yhteistyötä, jonka aloittivat saamelaisvanhemmat ja jota myöhemmin ylläpiti paikallinen saamelaisyhdistys.

Saamelaisalueen koulutuskeskuksesta annettu laki ja asetus ovat tulleet voimaan elokuussa 1993. Saamelaisalueen koulutuskeskus voi opetusministeriön myöntämän järjestämisluvan (491/530/2006) mukaan järjestää ammatillista peruskoulutusta Inarin kunnassa, jolloin opetuskielinä ovat suomi ja saame. Erillisellä päätöksellä opetusministeriö on myöntänyt oppilaitokselle luvan järjestää ammatillista lisäkoulutusta.

Vaikka muun muassa perusopetuslaki ja lasten päivähoitoa koskeva laki sisältävät saamelaisen kulttuuriin ja Suomessa puhuttaviin kolmeen saamen kieleen liittyviä oikeuksia, jopa saamelaisten kotiseutualueen kunnallisilta viranomaisilta saattaa yhä puuttua tietoa lakisäätteisistä oikeuksista ja velvollisuuksista.¹¹⁷

Saamelaiskäräjien mukaan saamen kieltä osaamattomat saamelaislapset tarvitsisivat kielipesätoimintaa ja että lukiossa erillisten saamenkielisten opetusryhmien määrä on vähentynyt. Saamelaiskäräjien ensimmäisestä koulutusraportista on kerrottu edellä sivulla 35.¹¹⁸

Saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen järjestämisestä on kerrottu muilta osin edellisessä määräaikaissäraportissa.

Saamenkielinen ja saamen kielen opetus saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella

Yhä suurempi osa Suomen saamelaisista asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Vuoden 2007 saamelaiskäräjävaalien yhteydessä koottujen tilastojen mukaan kotiseutualueella asui 38 prosenttia saamelaisista. Kotiseutualueen ulkopuolella asuu paljon lapsia ja nuoria, sillä 59 prosenttia 11–17-vuotiaista saamelaisnuorista asui vuonna 2007 kotiseutualueen ulkopuolella ja 18–24-vuotiaista reilut 60 prosenttia. Alle kymmenenvuotiaista saamelaislapsista jo noin 70 prosenttia asui kotiseutualueen ulkopuolella.

Perustuslaissa säädetty oikeus saamelaisten omaan kieleen ja kulttuuriin koskee myös kotiseutualueen ulkopuolella asuvia saamelaisia. Toisin kuin lasten päivähoidon osalta, saamen kielilaki ei velvoita kuntia järjestämään saamen kielen opetusta muualla kuin kotiseutualueella. Kotiseutualueen ulkopuolella annettavasta saamen kielen opetuksesta ei ole säännöksiä opetuslaeissa.

¹¹⁷ Perusopetuslain 10 § (1288/1999), 12 ja 15 §; 628/1998, lasten päivähoidosta annetun lain 11 §; 875/1981.

¹¹⁸ Saamelaiskäräjien koulutusraportti N:o 1: Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella.

Opetusta voidaan antaa kotiseutualueen ulkopuolella opetusministeriön erillisen päätöksen perusteella. Voimassa oleva asetus on vuodelta 2007.¹¹⁹ Sen 3 pykälän mukaan oppilaitoksissa, joissa ei järjestetä perusopetuslain 12 §:ssä ja lukiolain 8 §:ssä tarkoitettua äidinkielen opetusta saamenkielisille, romanikielisille ja vieraskielisille oppilaille, mainittuun opetukseen voidaan myöntää valtionavustusta enintään 2,5 opetustunnista viikossa opetusryhmää kohti. Avustuksen saamisen ehtona on, että asianomaisen kielen opetusryhmään on kuulunut lukukauden alussa vähintään neljä oppilasta tai kurssimuotoisessa opetuksessa kurssin alkaessa siihen osallistuu vähintään neljä oppilasta tai opiskelijaa. Saamen kielen opetus kotiseutualueen kuntien ulkopuolella on muuta opetusta täydentävää, ylimääräistä aineopetusta.

Lukuvuonna 2007–2008 yhteensä 36 oppilasta, joista 29 oli perusopetuksessa ja 7 lukiossa, sai saamen kielen aineopetusta saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Yhdelle inarinsaamenkieliselle oppilaalle annettua opetusta lukuun ottamatta opetettava kieli oli pohjoissaame. Opetusta annetaan lähiopetuksena Oulussa, Rovaniemellä ja Tampereella, missä kaupunki on palkannut saamen kielen tuntiopettajan. Muilla paikkakunnilla opetusta on tarjottu verkossa, jossa sitä antavat etäopetuksena Inarin kunnan opettajat. Saamelaiskäräjät julkaisi vuoden 2008 lopussa raportin saamelaisopetuksesta kotiseutualueen ulkopuolella.¹²⁰

Vuonna 2008 vähemmistövaltuutettu selvitti saamelaisten oikeuksien toteutumista pääkaupunkiseudulla. Hankkeen tulokset raportoitiin julkaisussa "Saamen kieli pääkaupunkiseudulla".¹²¹ Tilastotietojen mukaan pääkaupunkiseudulla asui tuolloin vajaa tuhat saamelaista, minkä vuoksi saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen on tärkeää myös pääkaupunkiseudulla. Suomeksi ja pohjoissaameksi julkaistun selvityksen mukaan palvelut toteutuvat kuitenkin puutteellisesti.

Saamenkielisen opetuksen opetussuunnitelmasta

Opetushallituksen vuonna 2004 antamien valtakunnallisen opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksen perustana on suomalainen kulttuuri, joka on kehittynyt vuorovaikutuksessa muun muassa alkuperäiskansan kulttuurin kanssa.¹²² Opetuksessa on otettava huomioon muun muassa kansalliskielet, saamelaisten asema alkuperäiskansana ja kansalliset vähemmistöt.

Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet ovat voimassa toistaiseksi ja velvoittavat koulutuksen järjestäjän sisällyttämään koulu- tai järjestäjäkohtaiseen opetussuunnitelmaansa niissä määritellyt opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Perusteiden tavoitteena on varmistaa koulutuksellisten perusoikeuksien, tasa-arvon, opetuksellisen yhtenäisyyden, laadun, sekä oikeusturvan toteutuminen. Opetushallitus seuraa opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden vaikutuksia pääasiassa koulutuksen arvioinnin yhteydessä.

Jokaisen saamenkielistä opetusta järjestävän kunnan on laadittava ja hyväksyttävä saamenkielistä opetusta varten opetussuunnitelma, joka pohjautuu valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin. Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet antavat mahdollisuuden saamelaiskulttuurin ja paikallisen oppiaineen esiintuomiselle opetuksessa. Vuoteen 2007 mennessä jokainen saamelaisalueella opetusta järjestävä kunta oli laatinut ja hyväksynyt saamenkielistä opetusta varten opetussuunnitelman.

¹¹⁹ Opetusministeriön asetus 392/2007 vieraskielisten sekä saamenkielisten ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista.

¹²⁰ Saamelaiskäräjien koulutusraportti n:o 1. Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella.

¹²¹ Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 5/2008.

¹²² <http://www.oph.fi/koulutuksen_jarjestaminen/opetussuunnitelmien_ja_tutkintojen_perusteet/perusopetus>.

Valtakunnallisten opetussuunnitelman perusteiden mukaan saamenkielistä opetusta annetaan pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielillä. Saamenkielisen opetuksen keskeisenä tavoitteena on tukea oppilaiden kasvua aktiiviseen kaksikielisyyteen ja monikulttuurisuuteen. Saamenkielisessä opetuksessa kaikki oppiaineet tukevat oppilaan äidinkielen taitojen kehittymistä. Opetuksen tulee lisäksi tukea oppilaiden samastumista kulttuuriperintönsä sekä lisätä yhteenkuuluvuutta eri maissa asuvien saamelaiden kesken. Opetuksessa noudatetaan opetussuunnitelman perusteiden mukaisia tavoitteita ja oppisisältöjä – kuitenkin siten, että saamelaisen kulttuurin ja saamen kielitilanteen erityispiirteet otetaan huomioon. Opetuksessa painotetaan erityisesti omaa historiaa sekä saamelaisen nyky-yhteisön, perinteisten elinkeinojen sekä musiikki- (*luohti, leu'dd*), kertoma- (*máinnas*) ja käsityöperinteen (*duodji*) tuntemusta. Saamenkielisen opetuksen voimavarana käytetään lähiympäristöä, sukuyhteisöä, saamenkielistä mediaa sekä aktiivisia yhteyksiä saamelaisalueille. Koulun tulee oppimisympäristönä tukea saamen kielellä annettavaa opetusta sekä toimia yhdessä kodin ja huoltajien kanssa niin, että saamelaiden kasvatus- ja opetusperinteet tulevat otetuksi huomioon.

Opetushallituksen mukaan saamenkielisen opetuksen opetussuunnitelman laatiminen olisi järkevää. Saamelaiden kotiseutualueen kuntien yhteistyön tulos toimisi alueellisena saamenkielisen opetuksen opetussuunnitelmana.

Saamelaiden kotiseutualueen kouluissa on opetussuunnitelman mukaan opetettava saamelaishistoriaa. Saamelaiset ja saamelaiskulttuuri on kuitenkin esitetty jopa saamenkielisissä historian oppikirjoissa suppeasti. Suomessa ei ole varsinaista saamelaishistorian oppikirjaa.

Saamenkielinen verkko-opetus

Perusopetuslain mukaan perusopetus annetaan kontaktiopetuksena, minkä vuoksi verkko- ja etäopetuksen tarjoamista on pidetty käytännössä mahdottomana. Verkossa annettavan saamen kielen opetuksen osalta olisi kartoitettava kuntien mahdollisuuksia järjestää saamen kielen opetusta, koska juuri kunnilla on lakiin perustuva oikeus perusopetuksen järjestämiseen.

Opetushallitus on vuosina 2004–2007 tukenut saamen kielen ja saamenkielisen verkko-opetuksen kehittämistä Virtuaalisaaime -hankkeellaan. Virtuaalikouluhankkeessa ja ennen sitä toteutetuissa yksittäisissä kokeiluissa saamelaisalueen ulkopuolella asuville oppilaille on annettu saamen kielen etäopetusta saamelaisalueelta. Hankkeen tavoitteena oli kehittää etä- ja monimuoto-opetukseen perustuvia järjestelyjä sekä koota opettajien ja koulujen käyttöön resurssipankki, joka sisältää tietoa saamelaisista ja saamelaiskulttuurista ja toimii virikeopetuksen ja saamenkielisen opetuksen oppimateriaaliympäristönä. Virtuaalikouluhankkeissa on eri puolilla maata kehitetty harvinaisten kielten etäopetusmalleja, joita myös saamenkielen etäopetukseen koulutuksen järjestäjät voivat hyödyntää. Myös Inarissa kehitetään saamen etäopiskelumahdollisuuksia.

Saamelaisalueen koulutuskeskus on eri yhteyksissä korostanut mahdollisuutta tarjota perusopetusta etäopetuksena. Koulutuskeskus on ehdottanut, että siitä annetussa laissa säädetty 1200 opiskelijaviikon lukuvuosittainen kiintiö saamelaiskulttuurin kehittämiseen ja edistämiseen tarkoitettuun opetukseen poistettaisiin ja asiasta sovittaisiin vuosittain tulosneuvottelujen yhteydessä. Koulutuskeskuksen tavoitteena on kyseiseen opetukseen tarkoitettujen resurssien kaksinkertaistaminen, jotta se voisi antaa saamelaiskulttuurin ja – kielen opetusta myös saamelaisalueen ulkopuolella.

Saamelaiskulttuurin kehittämiseen ja edistämiseen tarkoitettu koulutus on sellaista koulutusta, josta säädetään vapaasta sivistystyöstä annetussa laissa (632/1998). Laki ei kuitenkaan mahdollista sitä, että kyseistä koulutusta ylläpitävänä oppilaitoksena olisi valtion oppilaitos. Tämän vuoksi saamelaisalueen koulutuskeskusta koskevaan lainsäädäntöön tarvitaan edelleen säännös tämän koulutuksen järjestämisestä. Opetushallituksen näkemyksen mukaan opetuksen lukuvuosittaisen kiintiön

vähimmäismäärästä voidaan edelleen määrätä lainsäädännössä. Lähiopetus järjestettäisiin edelleen saamelaisalueella, mutta sitä voitaisiin laajentaa virtuaaliopetuksena myös muualle maahan.

Saamen kielen etäopetusta varten ei ole erikseen laadittu digitaalista oppimateriaalia. Saamen kielen lukio-opiskeluun ja aikuisopiskeluun on kuitenkin valmistettu verkko-opetuskokonaisuus Euroopan unionin rajat ylittävää yhteistyötä ja taloudellista kehitystä tukevan *Interreg*-ohjelman rahoituksella. Materiaali kattaa lukion lyhyen kielen kurssivaatimukset.

Yliopisto- ja ammattikorkeakouluopetus

Opettajankoulutus

Saamenkielen ja saamenkieliset opettajat rekrytoi paikallinen koulutuksen järjestäjä. Oulun yliopiston Giellagas-instituutti vastaa valtakunnallisesti saamen kielen ja kulttuurin opetuksesta ja saamenkielisestä opettajankoulutuksesta. Pohjoissaamenkielistä opetusta antavat luokanopettajat ovat pääsääntöisesti saaneet opettajankoulutuksen. Opettajankoulutukseen on hakeutunut myös inarin- ja koltansaamenkielisiä opiskelijoita. Opettajankoulutus kestää kuitenkin vähintään neljä vuotta, eikä opiskelijatilanne ole toistaiseksi lisännyt opettajien saatavuutta näiden perusopetuksen osalta.

Myöskään aineopetuksen osalta opettajatilanne ei ole parantunut, koska aineopettajakoulutukseen ei ole hakeutunut saamenkielentaitoisia opiskelijoita. Tämä koskee myös pohjoissaamenkielisiä aineenopettajia.

Tukeakseen inarinsaamen taidon siirtymistä uusille saamelaissukupolville Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Inarinsaamen seura ovat kehittäneet inarinsaamen koulutusohjelman. Ohjelma kestää vuoden ja se on suunnattu ammattiin valmistuneille opettajille, viranomaisille ja inarinsaamenkielisel medialle. Kielikoulutuksen tavoitteena on nopeuttaa inarinsaamentaitoisten ammattilaisten saatavuutta opettamalla kieltä suoraan päteville ammattilaisille.

Saamelaiskäräjät on pyrkinyt lisäämään saamenkieliseen opettajankoulutukseen hakeutuvien opiskelijoiden määrää, mutta mahdollisille hakijoille ei ole löydetty sopivaa tukimuotoa. Äidinkielenään saamea puhuvia ei ole koulutettu riittävästi.

Myös Saamelaisneuvosto on kiinnittänyt huomiota saamenkielisten aineenopettajien puuttumiseen. Inarin- ja koltansaamenkielisiä aineenopettajien kouluttamisen ei saamelaisneuvoston näkemyksen mukaan tulisi olla riippuvaista näitä kieliä taitavien professoreiden saatavuudesta.

Aikuiskasvatus ja täydennyskoulutus

Opettajien täydennyskoulutus

Lapin aluehallintovirasto järjestää saamenkielisille opettajille yhteistä täydennyskoulutusta. Opetushallitus voi tukea saamen kielen tai saamenkielistä opetusta antavien opettajien täydennyskoulutusta opetushenkilöstön täydennyskoulutuksen määrärahoista. Täydennyskoulutuksella pyritään tukemaan opetussuunnitelmien toimeenpanoa. 2000-luvulla rahoitetun täydennyskoulutuksen tavoitteena on ollut lisätä opettajien verkkotyöskentelytaitoja sekä antaa valmiuksia verkkokurssien tekoon ja verkossa opettamiseen.

Saamen kielen ja saamenkielisten opettajien täydennyskoulutusta varten on tehty vain vähän määräraahakemuksia. Myös tältä osin ongelmana on erityisesti saamenkielisten kouluttajien saatavuus.

Määrärahan hakuohjeet ja sitä koskevat tiedotteet on annettu suomen- ja ruotsin kielillä. Erityistä koltan- tai inarinsaamenkielistä opettajien täydennyskoulutusta ei ole järjestetty, koska osallistujamäärät olisivat hyvin pieniä.

Saamelaisalueen koulutuskeskus

Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa opetetaan pakollisena oppiaineena saamen kieltä ja kulttuuria. Koulutuskeskus antaa ammatillisen perustutkintoon johtavaa koulutusta käsi- ja taideteollisella, luonto- ja ympäristö-, hotelli- ja ravintola-, sosiaali- ja terveys- ja matkailualoilla sekä liiketalouden ja tietojenkäsittelyn aloilla. Koulutuskeskuksen saamen kielen ja kulttuurin opetustarjonta on laaja. Siihen kuuluvaa opetusta annetaan kurssimuotoisesti enintään 1200 opiskelijaviikkoa vuodessa. Osa opetuksesta annetaan saamen kielellä myös ammatilliseen perustutkintoon johtavassa koulutuksessa (lähinnä käsi- ja taideteollisella alalla, sekä luonto- ja ympäristöalan koulutuksessa (porotalous)).

	<u>2005</u>	<u>2006</u>	<u>2007</u>
Toteutunut			
ammattillinen peruskoulutus			
- opiskelijoita	129	127	128
Aikuisten yleissivistävä koulutus			
- opiskelijoita	22	15	14
Saamen kielen ja kulttuurin koulutus			
- opiskelijoita	643	701	705
Jatko- ja täydennyskoulutus			
- opiskelijatyöpäiviä	4543	2823	3564
Työvoimapolitiittinen koulutus			
- koulutettavapäiviä	1409	3593	7895

Saamenkielinen opetus rinnastetaan suomenkieliseen opetukseen, mistä johtuen jatko-opintokelpoisuus taataan missä tahansa oppilaitoksessa Suomessa.

Oppimateriaalin tuotanto

Saamelaiskäräjille osoitettu oppimateriaalituki ei ole noussut raportointikauden aikana. Määräraha saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen on ollut 258 000 euroa vuodessa. Saamenkielistä oppimateriaalia on kehitetty saamelaiskäräjien käyttöön osoitetuilla vähälevikkisen oppimateriaalin määrärahoilla. Opetushallitus saa määrärahan vuosittain budjetissaan ja myöntää sen saamelaiskäräjille, joka vastaa oppimateriaalituotannosta.

Määrärahaa voi käyttää kaikkien koulutusasteiden opetussuunnitelmien mukaiseen käyttöön laadittavien saamenkielisten perusoppimateriaalien ja niihin liittyvien oheismateriaalien tuottamiseen. Sillä ei voi tuottaa muunlaista saamenkielistä materiaalia. Määrärahalla on tuotettu perusoppikirjoja ja erilaisia lukemistoja. Tuotetut saamenkieliset oppikirjat ovat kouluille ilmaisia. Opetushallituksen vähälevikkisen momentin määrärahoilla tuotetut oppimateriaalit, esimerkiksi ruotsinkieliset oppikirjat, ovat puolestaan kouluille tai koulutuksen järjestäjille maksullisia.

Oppimateriaalien tuottamisessa huomioidaan opetussuunnitelmien perusteet ja niiden kehittämisen vaatimukset. Materiaalia on tuotettu pohjoissaamen-, inarinsaamen- ja koltansaamenkielisenä kaikille koulutusasteille esiopetuksesta aikuiskoulutukseen. Saamelaiskäräjät tekee pohjoismaista yhteistyötä, osallistuu pohjoismaisen saamen terminologian kehittämiseen ja toimii äänikirjojen ja –laitteiden osalta yhteistyössä YLE Sámiradion kanssa. Saamelaiskäräjät tuottaa lisäksi kirjallista materiaalia, audiovisuaalista materiaalia, DVD-materiaalia ja verkkomateriaalia: aapisia, eri oppiaineiden kirjoja ja työkirjoja, kartta- ja sanakirjoja, kieli- ja musiikkiäänitteitä ja oheismateriaalia. Oppimateriaalituotannon pitkän aikavälin suunnitelma on tekeillä. Vaikka myös digitaalista materiaalia on tuotettu, tarjolla oleva oppimateriaali on pääsääntöisesti kirjallista.

Saamelaisneuvoston mukaan saamelaiskulttuuri näkyy saamenkielisessä oppimateriaalissa heikosti, sillä saamelaiskäräjien koulutus- ja oppimateriaalitoimisto ei riittämättömien resurssien vuoksi kykene laatimaan kaikkea oppimateriaalia suoraan saamen kielellä. Suomenkielistä oppimateriaalia käännetään saamen kielelle, mikä ei edistä saamelaisoppilaiden tietoisuutta omasta kulttuuristaan. Saamelaisneuvoston näkemyksen mukaan valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet sallisivat oppimateriaalin tuottamisen suoraan saamen kielellä.

Saamelaiskäräjät antoi vuonna 2008 väliraportin saamenkielisen oppimateriaalin tuottamiseen osoitetun valtionavustuksen käytöstä elokuun loppuun 2008 mennessä. Saamelaiskäräjät on asettanut asiantuntijatyöryhmiä kartoittamaan oppimateriaalitulannetta ja -tarvetta. Omat työryhmät käsittelevät vuosiluokille 1–6 ja 7–9 laadittavaa oppimateriaalia, sekä lukion ja ammatillisen koulutuksen materiaalia. Työryhmät ovat laatineet uudistettavaa ja tuotettavaa oppimateriaalia koskevat esitykset, joissa oppimateriaalituotantoa tarkastellaan kuntien opetussuunnitelmien näkökulmasta.

Saamelaiskäräjien internetsivusto uudistettiin keväällä 2008, minkä jälkeen opettajien ja oppilaiden käyttöön tarkoitetut oppimateriaalit siirrettiin internetiin. Saamelaiskäräjien mukaan erityisesti verkossa käytettävän oppimateriaalin tuotantoa tulisi edistää yhteistyössä saamelaisten kotiseutualueella toimivien tieto- ja viestintätekniikan asiantuntijoiden kanssa. Materiaalien tuottamisessa olisi pyrittävä tehokkaisiin ja taloudellisiin ratkaisuihin yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Saamelaiskäräjien mukaan oppimateriaalien käyttökelpoisuutta tulisi lisätä yhdessä kansainvälisestä yhteistyöstä vastaavien viranomaisten kanssa.

Oppimateriaalista on pulaa erityisesti lukiossa ja aikuiskoulutuksessa. Koltankielisen opetuksen edistämiseen tarvitaan lähivuosina erityisiä tukitoimia. Vähäisten resurssien lisäksi saamenkielisen oppimateriaalin tuotantoa ovat haitanneet vaikeudet löytää kääntäjiä ja käsikirjoittajia koltankielisen materiaalin valmistamiseen. Oppimateriaalien laatimisen näkökulmasta tarvitaan esimerkiksi kielen elvyttämistä tukevia oppimateriaaleja, jotka soveltuvat kielipesätoiminnassa käytettäviksi.

Tutkimus pohjoismaiden saamelaislasten ja -nuorten mielipiteistä

Suomen, Ruotsin ja Norjan lapsiasiavaltuutetut ovat vuosien 2007 – 2008 aikana tehneet tiivistä yhteistyötä saamelaislasten oikeuksien edistämiseksi. Jokaisessa maassa selvitettiin saamelaisalueella asuvien saamelaislasten ja – nuorten mielipiteitä ja kokemuksia niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat heidän hyvinvointiinsa. Selvityshankkeen tuloksista on kerrottu sekä ruotsiksi sekä pohjoissaameksi julkaistussa loppuraportissa.¹²³ Tutkimuksen Suomea koskevasta osuudesta on raportoitu myös erikseen.¹²⁴

¹²³ Rätten till delaktighet och inflytande för samiska barn och ungdomar. Sámi mánaid ja nuoraid oassálastinvuoigatvuohta jváikkuhanvuoigatvuohta, < http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8157.pdf>.

¹²⁴ Sápmelašvuohta lea dego skeaŋka - Saamelaisuus on kuin lahja. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1/2008, < http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8153.pdf>.

Tutkimuksen mukaan saamelaisnuoret arvostivat sekä Suomessa, Ruotsissa että Norjassa suuresti saamen kielen ja saamenkielistä opetusta ja olivat siihen tyytyväisiä. Saamelaislapsilla oli pääosin vahva ja myönteinen saamelaisidentiteetti, jonka luojina saamen kielellä ja peronhoidolla oli merkittävä osuus. Vanhempien rooli kielen ja identiteetin tukemisessa vaihteli kuitenkin huomattavasti, koska saamelaisvanhemmillä oli itsellään voinut olla vähän mahdollisuuksia opiskella saamen kieltä tai heidän kokemuksensa saamelaisuudesta saattoivat olla kielteisiä esimerkiksi heidän omassa lapsuudessaan asuntolassa viettämänsä ajan vuoksi.

Tutkimuksen mukaan lapset ja nuoret olivat saamen kielen ja saamenkielisen opetuksen suhteen eriarvoisessa asemassa keskenään. Saamenkielisen opetuksen perusongelmana pidettiin jatkuvuuden puutetta, sillä saamenkielisistä pätevistä aineenopettajista on yhä pulaa. Ongelmallisena koettiin myös oppimateriaalin puuttuminen sekä Suomessa se, ettei saamen kielellä koulussa opiskeltua oppiainetta, esimerkiksi biologiaa, voinut kirjoittaa saameksi ylioppilaskirjoituksissa. Ylioppilastutkinnossa on Suomessa mahdollista suorittaa saamen kielessä ainoastaan äidinkielen ja vieraan kielen kokeet.

Merkittävänä puutteena pidettiin Suomen osalta sitä, etteivät lapset ja nuoret saa opetuksessa tietoa saamelaisten omasta kulttuurista ja historiasta. Saamelaislapset ja nuoret katsoivat lisäksi, ettei joukkoviestinnän antama kuva saamelaisista pääosin vastannut heidän käsitystään nykyajan saamelaisuudesta. Media antaa edelleen hyvin stereotyyppisen kuvan saamelaisuudesta. Lapset ja nuoret toivoivat, että radiosta, televisiosta ja internetistä olisi saatavilla enemmän saamenkielisiä palveluita. Etenkin Suomessa ja Ruotsissa erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella valtaväestöön kuuluvat lapset tiesivät hyvin vähän tai tuskin mitään saamelaisista tai saamelaiskulttuurista eikä saamelaiskulttuuria huomioitu heidän opinnoissaan.

Saamelaislapset olivat hyvin kiinnittyneitä kotiseutuunsa ja halusivat pitää enemmän yhteyttä eri puolilla maata tai pohjoista aluetta asuvien saamelaisten kesken. Lapset ja nuoret kokivat, että heillä oli vähän yhteyksiä saamelaiseen kulttuuri-itsehallintoon. Lapsiasiavaltuutettujen yhteisissä johtopäätöksissä suositeltiin, että saamelaiskäräjät edistäisivät vuorovaikutusta lasten ja nuorten kanssa esimerkiksi perustamalla nuorisovaltuustoja tai vastaavia, alle 18-vuotiaille saamelaislapsille ja nuorille suunnattuja elimiä.

Selvityksen tulokset olivat hyvin samanlaisia eri Pohjoismaissa. Johtopäätöksissä suositeltiin, että Suomen, Ruotsin ja Norjan hallitukset tekisivät tiiviimpää yhteistyötä saamelaislasten kielellisten oikeuksien ja koulutuksellisen tasa-arvon varmistamiseksi. Yhteistyön lisäämistä suositeltiin etenkin saamenkielisen oppimateriaalituotannon, opettajankoulutuksen ja täydennyskoulutuksen, saamelaisen kulttuurin ja historian opetuksen opetussuunnitelmien laadinnan sekä saamelaisalueen koulujen (sekä lasten ja nuorten) välisen yhteydenpidon mahdollistamiseksi. Lisäksi yleisradioyhtiöiden tulisi tehdä enemmän yhteistyötä lasten ja nuorten ohjelmien tarjoamiseksi saamen kielillä.

Selvityksen tuloksista tiedotettiin hallituksille sekä saamelaisten parlamentaariselle neuvostolle, joka on huomionnut ne myönteisesti marraskuussa 2008 järjestetyn kokouksensa johtopäätöksissä.

9 ARTIKLA: OIKEUSVIRANOMAISET

1. Tuomiopiireissä, joissa alueellisten kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sillä edellytyksellä, etteivät tämän kappaleen mukaiset helpotukset tuomarin mielestä vaikeuta oikeuden toteutumista

a) rikosoikeudellisissa oikeudenkäynneissä

ii. takaamaan syytetylle oikeuden käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään; ja/tai

iii. määräämään, ettei kirjallisia tai suullisia todisteita ja vaateita saa jättää tutkimatta yksinomaan sillä perusteella, että ne esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä; ja/tai

iv. toimittamaan pyynnöstä oikeudenkäyntiin liittyvät asiakirjat alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla siten, ettei asianosaiselle aiheudu lisäkustannuksia;

b) riita-asiain oikeudenkäynnissä

ii. sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai

iii. sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;

c) hallinto-oikeuksissa käytävissä oikeudenkäynneissä:

ii. sallimaan sen, että asianosainen voi käyttää omaa alueellista kieltään tai vähemmistökieltään oikeudessa esiintyessään, silloin kun hänen on esiinnyttävä oikeudessa henkilökohtaisesti, ilman, että tästä aiheutuu hänelle lisäkustannuksia; ja/tai

iii. sallimaan, että asiakirjat ja todisteet esitetään alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa tulkin ja käännösten avulla;

d) ryhtymään toimenpiteisiin varmistaakseen, että edellä b ja c kohdan i) ja iii) alakohdan soveltaminen ja tarvittavat tulkit ja käännökset eivät aiheuta asianosaisille lisäkustannuksia.

2. Sopimuspuolet sitoutuvat siihen, että ne

a) eivät kiellä kotimaassa laadittujen oikeudellisten asiakirjojen pätevyyttä vain sillä perusteella, että ne on laadittu alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä;

3. Sopimuspuolet sitoutuvat pitämään saatavilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tärkeimmät lakitekstit ja erityisesti näiden kielten käyttäjiä koskevat tekstit, ellei tästä ole huolehdittu muulla tavalla.

Tuomioistuineläitos

Saamelaisten oikeudesta käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa sekä julkisen vallan velvollisuuksista toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia säädetään 1.1.2004 voimaan tulleella saamen kielilailla (1086/2003). Saamen kielilain 24 §:n mukaan viranomaisen tulee toiminnassaan oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että kyseisellä lailla turvatut kielelliset oikeudet toteutuvat käytännössä. Viranomaisen tulee osoittaa yleisölle palvelevansa myös saameksi ja se voi antaa parempaakin kielellistä palvelua kuin laissa edellytetään.

Saamelaisten kotiseutualueella sovellettavat erityissäännökset sisältyvät saamen kielilain 3 lukuun. Lain 14 §:n mukaan viranomaisen on henkilöstöä palvelukseen ottaessaan huolehdittava siitä, että sen henkilöstö kussakin saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevassa virastossa tai muussa toimipaikassa pystyy palvelemaan asiakkaita myös saameksi. Viranomaisen on lisäksi koulutusta järjestämällä tai

muilla toimenpiteillä huolehdittava siitä, että henkilöstöllä on viranomaisen tehtävien edellyttämä saamen kielen taito. Ainakin Enontekiön kunnan henkilöstöä on osallistunut saamen kielen koulutukseen.

Saamen kielilain toteutumisesta vuosina 2004–2006 annetun kertomuksen mukaan saamen kielilain soveltamisalaan kuuluvat tuomioistuimen turvasivat saamenkielisten palveluiden riittävyyden käyttämällä tulkki- ja käännöspalveluja. Kaikki kertomuksen perustana toimineeseen kyselyyn vastanneet tuomioistuimet suhtautuivat saamen kielilakiin myönteisesti ja enemmistö saamen kielilain soveltamisalaan kuuluvista tuomioistuimista tiedotti saamenkielistä palveluistaan. Saamen kielilain toteutumista ei kuitenkaan seurattu tuomioistuimissa.¹²⁵

Useita oikeudenhoitoon liittyviä lomakkeita on käännetty kaikille kolmelle saamen kielelle. Inarin- ja koltansaamenkielisiä lomakkeita on näin ollen saatavilla, mutta niiden käyttäjät eivät aina tunne saamenkielistä terminologiaa ja erityisesti koltansaamen oikeinkirjoitus on usein puutteellista. Tämä johtaa usein suomenkielisten lomakkeiden käyttöön saamenkielisten sijasta.

Saamelaisneuvoston mukaan laajalti käytettyjä hallinnollisia tekstejä ja lomakkeita ei toistaiseksi ole riittävästi saatettu yleisön saataville saamen kielillä tai kaksikielisinä.

Syyttäjälaitos

Vuoden 2007 huhtikuun alusta lukien Lapin syyttäjänviraston toimialue on käsittänyt koko Lapin läänin. Syyteasiat hoidetaan alueperiaatteen mukaan pääosin Lapin syyttäjänviraston päätoimipaikasta Rovaniemeltä ja sen viidestä eri palvelutoimistosta, jotka sijaitsevat Kemissä, Kemijärvellä, Torniossa, Ivalossa ja Sodankylässä. Sodankylän palvelutoimistossa on yksi syyttäjä ja sihteeri. Inari-Utsjoen alueen rikosasioiden vähäisen määrän johdosta Ivalon palvelutoimiston syyttäjä ei ole paikalla päivittäin, vaan tiettyinä ennalta ilmoitettuina palveluaikoina sekä tarpeen mukaan.

Esitutkintaviranomaisten, syyttäjän ja käräjäoikeuden välisessä yhteistyössä esitutkintaviranomainen selvittää rikosasian asianosaisen äidinkielen sekä kannan siihen, haluaako henkilö käyttää asian hoidossa ja mahdollisessa oikeudenkäynnissä saamen kieltä. Tällöin pystytään jo esitutkintavaiheessa varautumaan asiakirjojen käännättämiseen sekä saamenkielisen palvelun tarjoamiseen.

Rikosasioita, joissa on saamea äidinkielenään puhuvia asianosaisia, on suhteellisen vähän ja tällaisissakin tilanteissa asianosaiset puhuvat myös suomea. Tulkkia ja käännöspalveluja tarvitaan harvoin siitäkkin syystä, että useat saamea puhuvat eivät osaa riittävän hyvin lukea tai kirjoittaa saamea. Lapin syyttäjänvirastossa on saamen kieltä ja kulttuuria opiskeleva syyttäjä. Lisäksi yksi Lapin käräjäoikeuden käräjätuomareista, muutama lautamies, Ivalon haastemies, kuusi rajavartioista sekä yksi Utsjoen poliiseista on saamenkielentaitoisia. Lapin johtavan kihlakunnansyyttäjän käsityksen mukaan rikosoikeuden hoitoon liittyvien saamenkielisten palvelujen tarjonta alueella on tyydyttävää. Saamelaiskäräjien yhteydessä toimiva tulkki- ja käännöspalvelu on käytettävissä myös rikosasioissa.

Syyttäjälaitos järjesti keväällä 2008 Inarissa keskustelutilaisuuden, jossa käsiteltiin saamelaisten kotiseutualueella tarjottavia syyttäjäpalveluja. Tilaisuudessa eri yhteistyötahot keskustelivat saamenkielisten palvelujen tarpeesta ja tarjonnasta alueen rikosoikeudenhoidossa. Tilaisuudessa olivat valtakunnansyyttäjän ja muiden syyttäjälaitoksen edustajien lisäksi edustettuina Saamelaiskäräjät, Lapin poliisilaitos, rajavartiolaitos, tullipiiri, oikeusaputoimi, sovittelutoimi, saamen kielilain asiantuntijat, asianajajat, Lapin käräjäoikeus ja tietyt kunnat. Keskusteluiden johtopäätös oli, että saamenkielisiä palveluita pyritään tarjoamaan mahdollisuuksien mukaan kaikissa rikosoikeudenhoidon tilanteissa.

¹²⁵ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 229–236.

Poliisihallinto

Joitakin poliisin lupalomakkeita on mahdollista tulostaa poliisin internetsivuilta suomen- ja ruotsinkielisinä. Lisäksi tiettyjä lomakkeita on saatavilla sähköisinä lomakkeina, joihin asiakas voi kirjoittaa tiedot omalla päätelaitteellaan ja toimittaa lomakkeen poliisille. Tällä hetkellä käytössä on vain sähköinen rikosilmoitus. Ongelmat saamenkielisten sähköisten lomakkeiden tuottamisessa ovat olleet teknisiä. Järjestelmä ei mahdollista laajennetun kirjaimiston käyttöä, jolloin saamenkielen erikoismerkkejä ei voi järjestelmässä käyttää.

Vuonna 2008 sisäasiainministeriön poliisiosasto on vastauksena eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen saamenkielisten lomakkeiden puuttumista koskevaan kirjeeseen todennut, että pyrkimyksenä on käännättää keskeiset poliisin lomakkeet saamenkielisten asiakkaiden saataville mahdollisimman pian. Poliisiosasto on kartoittanut myös, mistä lomakkeista olisi tarkoituksenmukaista laatia saamenkieliset käännökset. Mikäli poliisi ei kohtuullisessa ajassa löydä sähköisten lomakkeiden tarjoamisen mahdollistavaa teknistä ratkaisua, jo olemassa olevien lomakkeiden kääntäminen saameksi on mahdollista toteuttaa Word-muodossa.

Rajavartiolaitos

Koska saamen kielilaisia tarkoitettujen saamen kielten taitajia on vain vähän, rajavartiolaitos ei ole saanut rekrytoitua riittävästi saamenkielentaitoista henkilökuntaa. Tämän vuoksi rajavartiolaitos joutuu usein turvautumaan tulkkipalveluihin saamen kielellisten oikeuksien takaamiseksi. Rajavartiolaitos myös tukee tarvittaessa niitä virkamiehiään, jotka opiskelevat vapaaehtoisesti saamen kieltä.

Suomen ja Venäjän vastaisen rajan rajavyöhykkeellä liikkuminen ja muu toiminta edellyttää rajavyöhykelupaa. Rajavartiolaitos on julkaissut rajavyöhykelupaa ja sen hakemista selventäviä esitteitä muun muassa ruotsin ja saamen kielellä. Saamen kielialueella rajavyöhykkeen takarajan kulkua osoittavissa opastauluissa on lisäksi saamenkielinen tekstitys ja rajavartiolaitoksen toimipaikat on merkitty saameksi.

Rajavartiolaitoksen ja tullin toimintaa on tarkasteltu saamea koskevien kielellisten oikeuksien näkökulmasta saamen kielilain toteutumisesta annetussa kertomuksessa vuosilta 2004–2006.¹²⁶ Kertomuksen mukaan saamelaisen kotiseutualueella toimivassa rajajääkärikomppaniassa palvelevia saamenkielisiä tulisi kannustaa käyttämään saamea palvelusaikanaan, ja saamen kielilakia koskevaa tiedottamista tulisi lisätä. Kertomuksessa huomioidaan myös, että saamenkielisiä palveluita tulisi oikeusturvaväyistä olla saatavilla erityisesti tilanteissa, joissa rajavartiolaitoksen toiminnalla puututaan yksityishenkilön oikeuksiin.¹²⁷

Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnasta

Saamen kielen asemaa koskeneita kanteluita tai omasta aloitteesta tutkittavaksi otettuja asioita on raportointijaksolla ollut Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaistavina hyvin vähän.

Vuonna 2007 oikeusasiamies antoi viisi ratkaisua, jotka koskivat saamenkielen asemaa. Asioista kaksi käsitteli saamenkielisen päivähoitopaikan saamista, yksi kunnanhallituksen lausuntoehdotuksen kieltä ja kaksi saamenkielisten lomakkeiden puuttumista rangaistusmääräyksen antamiseen liittyvistä

¹²⁶ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 189–202.

¹²⁷ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 201.

asiakirjoista. Rangaistusmääräysasiassa oikeusasiamies saattoi havaitsemansa puutteet sisäasiainministeriön ja oikeusministeriön tietoon sekä pyysi ministeriöitä ilmoittamaan toimenpiteistä, joihin asiassa oli ryhdytty. Oikeusministeriön ilmoituksen mukaan toimenpiteisiin lomakkeiden kääntämiseksi kaikille Suomessa käytetyille saamen kielille oli ryhdytty.

10 ARTIKLA: HALLINTOVIRANOMAISET JA JULKISET PALVELUT

1. Hallintopiireissä, joissa alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, kunkin kielen tilanne huomioon ottaen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, että

a) (iii) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävät henkilöt voivat jättää kirjallisia ja suullisia hakemuksia viranomaisille ja saada niihin vastauksia näillä kielillä

b) yleisölle tarkoitetut laajalti käytetyt hallinnolliset tekstit ja lomakkeet ovat saatavissa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tai kaksikielisinä;

c) hallintoviranomaisten sallitaan laatia asiakirjoja alueellisilla kielellä tai vähemmistökielillä.

2. Niissä alue- tai paikallisviranomaisissa, joiden toiminta-alueella alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien asukkaiden lukumäärä on riittävä oikeuttaakseen seuraavat toimenpiteet, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan ja/tai rohkaisemaan

a) alueellisten kielten tai vähemmistökielellä käyttöä alue- ja paikallisviranomaisissa;

b) alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien mahdollisuutta jättää suullisia ja kirjallisia hakemuksia näillä kielillä;

c) alueviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

d) paikallisviranomaisten virallisten asiakirjojen julkaisemista myös asianomaisilla alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

e) sitä, että alueviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;

f) sitä, että paikallisviranomaiset käyttäisivät alueellista kieltä tai vähemmistökieltä valtuustojen kokouksissa, sulkematta kuitenkaan pois valtion virallisen kielen tai virallisten kielten käyttöä;

g) perinteisten ja oikeiden paikannimien käyttöä tai käyttöönottoa alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä, tarvittaessa rinnakkain virallisen kielen tai virallisten kielten kanssa.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla hallintoviranomaisten ja niiden puolesta toimivien henkilöiden tarjoamien julkisten palvelujen osalta, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin voidaan kohtuudella katsoa mahdolliseksi, varmistamaan

b) että vähemmistökieltä käyttävät henkilöt voivat jättää hakemuksia ja saada niihin vastauksia näillä kielillä, tai

4. Saattaakseen voimaan hyväksymänsä 1, 2 ja 3 kappaleen määräykset, sopimuspuoli sitoutuu ryhtymään vähintään yhteen seuraavista toimenpiteistä:

a) käännös ja tulkkauksen tarpeen mukaan;

b) virkamiesten ja muiden julkisella sektorilla työskentelevien henkilöiden palkkaaminen ja tarvittaessa tarvittava kouluttaminen;

5. Sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan sukunimien käytön tai käyttöönoton alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä asianosaisten pyynnöstä.

Yleistä

Saamen kielilain 31 §:n mukaan valtion talousarvioon tulee sisällyttää määräraha valtionavustuksiin saamelaisten kotiseutualueen kunnille, seurakunnille ja paliskunnille sekä lain 18 §:ssä tarkoitetuille, julkista hallintotehtävää hoitaville yksityisille tahoille (kuten kalastusalueille, metsänhoito- ja riistanhoitoyhdistyksille) kyseisen lain soveltamisesta aiheutuvien lisäkustannusten kattamiseksi. Oikeusministeriön hallinnonalan talousarvioon sisältyy tällainen määräraha, joka saamen kielilain voimaantulon jälkeen on ollut suuruudeltaan 130 000 euroa vuodessa. Määrärahasta on myönnetty avustuksia pääsääntöisesti käännös-, ilmoitus- ja tulkkauksekustannuksiin sekä henkilöstön saamen kielen koulutautumisesta aiheutuviin lisäkustannuksiin (sijaisten palkkamenoihin).

Kunnallishallinto

Lapin maistraatti tarjoaa asiakkailleen palvelua pohjoissaamen kielellä sekä suullisesti että kirjallisesti. Sen toimialueeseen kuuluvat kaikki Lapin läänin kunnat.

Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta (niin kutsuttu puitelaki) tuli voimaan helmikuussa 2007.¹²⁸ Edellä 10 artiklan alla ruotsinkielisen vähemmistön oikeuksien yhteydessä mainitut kunnallishallinnon uudistukset koskevat myös saamelaisia. Puitelain mukaisia järjestelyjä suunniteltaessa ja toteutettaessa on lain 1 §:n mukaan otettava huomioon saamelaisten kielelliset oikeudet ja saamelaisten oikeus alkuperäiskansana ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan, sekä saamelaisten kieltä ja kulttuuria koskeva itsehallinto heidän kotiseutualueellaan. Puitelain mukaisista kuntien yhteistoiminnalle asetetuista vaatimuksista voidaan lisäksi poiketa muun muassa, mikäli se on tarpeen saamelaisten kieltä tai kulttuuria koskevien oikeuksien turvaamiseksi.

Puolustushallinto

Vuoden 2007 loppuun saakka Lapin sotilasläänin vastuualue käsitti koko Lapin läänin ja siten myös saamelaisten kotiseutualueen.

Vuoden 2008 alusta käyttöön otetussa puolustusvoimien uudessa johtamis- ja hallintojärjestelmässä Lapin sotilasläänin vastuualueita muutettiin siten, että saamenkieliset kunnat siirtyivät Ylä-Lapin aluetoimiston alueelle. Ylä-Lapin aluetoimisto vastaa Ylä-Lapin asevelvollisuusasioista Pohjois-Suomen sotilasläänin alaisena. Sen vastuualueeseen kuuluvat Suomen yhdeksän pohjoisinta kuntaa; Enontekiö, Inari, Kittilä, Kolari, Muonio, Pelkosenniemi, Savukoski, Sodankylä ja Utsjoki.

¹²⁸ Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta, 169/2007.

Jääkäriprikaati on puolustusvoimien pohjoisin joukko-osasto, jossa koulutettavista varusmiehistä noin 60 prosenttia tulee Oulun läänin ja 40 prosenttia Lapin läänin alueelta. Kaksi kertaa vuodessa palvelukseen tulevan saapumiserän tavoitevahvuus on 730 asevelvollista. Heistä keskimäärin 3 – 5 henkilöä puhuu äidinkielenään saamea.

Saamen kieliä käyttävät henkilöt voivat kaikissa asevelvollisuuden vaiheissa jättää kirjallisia ja suullisia hakemuksia saamen kielellä Ylä-Lapin aluetoimistolle ja palveluksessa ollessaan myös jääkäriprikaatiin. Vuoden 2007 loppuun saakka Lapin sotilaslänin esikunnassa meneteltiin samoin sen vastuulle kuuluneissa asioissa. Kirjalliset hakemukset voidaan jättää saameksi vapaamuotoisina, sillä puolustusvoimien lomakkeita ei ole vielä käännetty saamen kielille. Suullisten hakemusten osalta Ylä-Lapin aluetoimisto ja jääkäriprikaati pystyvät normaalitilanteessa järjestämään muutamassa tunnissa saamea äidinkielenään puhuvan, sotilasvirassa palvelevan henkilön tulkiksi. Jääkäriprikaatissa palvelee tällä hetkellä yksi saamea äidinkielenään puhuva opistoupseeri.

Myös kutsuntakuulutukset ovat Ylä-Lapin aluetoimistossa saatavissa saamen kielillä. Vuoden 2007 loppuun saakka kuulutukset olivat nähtävissä Lapin sotilasläninissä myös saameksi. Kutsuntakuulutukset käännetään vuosittain Saamelaiskäräjillä ja ne lähetetään saamelaisten kotiseutualueen kuntiin, joissa ne ovat nähtävissä kunnan ilmoitustaululla. Saamen kielille käännetyt kutsuntakuulutukset lähetetään myös kutsuntapostin mukana henkilöille, jotka väestötietojärjestelmän tietojen mukaan käyttävät kotikielensä saamea.

Mahdollisuus käyttää saamen kieltä tuodaan lisäksi esiin varsinaisessa kutsuntatilaisuudessa. Kutsuntalautakuntaan pyritään saamelaisten kotiseutualueella saamaan kunnan edustajaksi henkilö, joka puhuu saamen kieltä. Mikäli saamen kielen taitoista henkilöä ei ole saatavilla, tulkkaukspalvelujen järjestämiseen on varauduttu Saamelaiskäräjien tuella.

Saamenkielille käännetyt kutsuntakuulutukset ovat nykyisin nähtävissä Ylä-Lapin aluetoimiston kotisivuilla. Tavoitteena on aluetoimiston kotisivujen kääntäminen saamen kielille. Aluetoimiston opastus Sodankylässä on laadittu saamen eri kielille.

Ylä-Lapin aluetoimiston virkoja täytettäessä saamen kielten osaaminen lasketaan hakijalle eduksi. Henkilökunnalle on järjestetty koulutusta saamen kielilain ja Euroopan neuvoston alueellisia tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta.

Työhallinto

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista työhallinnossa on Pohjois-Lapin ja Tunturi-Lapin työvoimatoimistojen osalta arvioitu saamen kielilain toteutumisesta annetussa kertomuksessa vuosilta 2004–2006.¹²⁹ Kertomuksesta ilmenee, että saamenkielistä asiakaspalvelua sai saamelaisten kotiseutualueella tuolloin vain Kaaresuvannon työvoimatoimistosta Enontekiön kunnassa. Muissa alueen työvoimatoimistoissa saamenkielistä asiakaspalvelua annettiin tulkkauksen avulla. Vastaavasti vain Kaaresuvannon työvoimatoimistossa pystyttiin neuvomaan asiakkaita saameksi saamenkielisten lomakkeiden täytössä. Kertomuksen loppupäätelmissä suositellaan saamenkielisen henkilökunnan määrän lisäämistä alueen työvoimatoimistojen yksiköissä sekä saamenkielisten palveluiden parempaa resursoimista.¹³⁰

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta työhallinnossa on muilta osin kerrottu edellisessä määräaikaissäraportissa.

¹²⁹ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 162–170.

¹³⁰ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 170.

Viranomaisten kielitaitovaatimukset

Viranomaisten saamen kielitaitovaatimusten toteutumista on vuosien 2004–2006 osalta arvioitu saamen kielilain toteutumista käsittelevässä kertomuksessa. Kertomuksesta ilmenee, ettei saamen kielilaki ollut vuoteen 2006 mennessä oleellisesti vaikuttanut saamen kielen käyttöön ja saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Kielellisten oikeuksien toteutumista haittasi kertomuksen mukaan ennen kaikkea pätevän saamentaitoisen henkilökunnan puute.¹³¹

Kertomuksessa on sen pohjaksi tehdyn kyselytutkimuksen perusteella analysoitu virkamiesten ja vastaavissa tehtävissä toimivien työntekijöiden saamenkielentaitoa saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ja niissä valtion yksiköissä, joihin saamen kielestä annettua lakia sovelletaan.¹³² Noin 40 prosenttia kyselyn saaneista kuntien ja valtion viranhaltijoista vastasi kyselyyn. Vastaajista 7,1 prosenttia oli äidinkieltään saamenkielisiä. Saamea vieraana kielenä puhuvista vastaajista 2,7 prosenttia piti omaa saamenkielentaitoaan hyvänä ja 5,1 prosenttia tyydyttävänä. Niiden vastaajien osuus, jotka pystyivät oman arvionsa mukaan käyttämään saamen kieltä työssään, oli kasvanut 4,8 prosenttia vuonna 2000 tehdystä vertailututkimuksesta. Vuonna 2006 saamenkielistä asiakaspalvelua kykeni antamaan 14,8 prosenttia saamelaisten kotiseutualueella toimivista kunnan ja valtion viranomaisista. Saamen kielen taitoa ei katsottu erityiseksi viranhoidon edellytykseksi tai ansioksi 87 prosentissa saamelaisten kotiseutualueen viroista ja toimista tapauksissa, joissa saamen kielen taito ei ollut viran, toimen tai tehtävän kelpoisuusvaatimus.¹³³

Saamen kieli Suomen evankelisluterilaisessa ja ortodoksisessa kirkossa

Saamen kielellisten oikeuksien toteutumista Suomen evankelisluterilaisessa ja ortodoksisessa kirkossa on arvioitu saamen kielilain toteutumista käsittelevässä kertomuksessa vuosilta 2004–2006.¹³⁴ Kertomuksen mukaan Utsjoen ja Inarin evankelisluterilaiset seurakunnat kykenivät palvelemaan saamelaisia inarin- ja pohjoissaamen kielillä ja ortodoksinen kirkko koltansaameksi. Kirkkojen työntekijät olivat Utsjoella ja Inarissa tietoisia saamen kielilaista, mutta saamen kielilaki ei kertomuksen kattamana ajanjaksona toteutunut Sodankylän kunnassa.¹³⁵

Saamen kielellisten oikeuksien toteutumisesta evankelisluterilaisessa ja ortodoksisessa kirkossa on muilta osin kerrottu edellisessä määräaikaissäätöraportissa.

Saamenkielisen nimistön huolto

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus KOTUS vastaa saamenkielisten paikannimien huollosta. Nimistönhuollon olennainen osa on karttanimistön tarkistus, johon kuuluu muun muassa oikeinkirjoituksen ja karttasijainnin tarkistus.

Saamenkielisten nimien keruu alkoi 1960-luvulla. *KOTUKSEN* ylläpitämään nimiarkistoon on koottu ja siellä ylläpidetään saamenkielisiä nimiaineistoja tutkimusta ja nimistönhuoltoa varten. Arkiston kokoelmissa on materiaalia pohjoissaameksi, inarinsaameksi ja koltansaameksi.

¹³¹ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 13.

¹³² Saamen kielilaki (1086/2003), 2 §.

¹³³ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 56–57.

¹³⁴ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 210–221.

¹³⁵ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 219–220.

Syksyllä 2007 valmistui koko Suomen kattava maanmittauslaitoksen maastotietokanta, johon on kerätty maastoa ja rakennettua ympäristöä sekä muun muassa nimistöä koskevat tiedot. Alueellisesti ajan tasalla pidettävän tietokannan ylläpito on jatkuvaa. Tiedot ovat maanmittauslaitoksen oman toiminnan yhteydessä sekä paikallisilta yhteistyökumppaneilta saatuja. *KOTUS* on muun muassa nimiarkiston avulla tarkastanut paikkakuntalaisia haastattelemalla saadut paikannimitiedot sekä niiden oikeinkirjoituksen ennen nimien tallettamista tietokantaan. Uudistuksen yhteydessä saamenkielisten maastotietojen määrää on lisätty ja saamenkielisiä kadun- ja teiden nimiä on otettu laajasti käyttöön. Tiedot kattavat koko maan Pohjois-Lappia lukuun ottamatta ja ne päivitetään perusteellisesti noin viiden vuoden välein.

Vuoden 2007 lopulla maastotietokannassa oli yli 6000 pohjoissaamenkielistä paikannimeä, noin 4500 inarinsaamenkielistä paikannimeä ja lähes 300 koltansaamenkielistä nimeä. Nimet on kirjoitettu voimassaolevien saamelaiskielten oikeinkirjoitussääntöjen mukaan, minkä vuoksi niistä voi saada tukea nimistösuunnitteluun ja tienviittojen laadintaan.

KOTUS on osallistunut uuden suomenkielisen näppäimistöasettelun kehityshankkeeseen. Tietotekniikan kotoistushankkeen tuloksena syntynyt uusi, standardoitu näppäinjärjestys on hyväksytty ja käyttäjien saatavilla.¹³⁶ Näppäimistö mahdollistaa suomen ja ruotsin kielten lisäksi muun muassa saamenkielten ja romanikielen kirjoittamisen. Sen universaalimerkistöön sisältyvät kaikki suomen ja sen sukukielten merkit, ympäröivien kielikuntien merkit sekä historialliset merkit. Merkistön mukaista näppäimistöä ei kuitenkaan toistaiseksi vielä valmisteta.

Pohjoismaiden saamelaiskäräjät ovat perustaneet yhteispohjoismaisen saamen kielen lautakunnan saamelaisten parlamentaarisen neuvoston alaisuuteen.

11 ARTIKLA: JOUKKOViestimet

1. Sopimuspuolet sitoutuvat alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien osalta alueilla, joilla näitä kieliä puhutaan, kunkin kielen tilanne huomioon otteen ja sikäli kuin julkisilla viranomaisilla on välillisesti tai välittömästi toimivaltaa, valtuudet tai muutoin mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla, ja kunnioittaen joukkoviestimien itsenäisyyden ja itsehallinnon periaatetta

a) sikäli kuin radiolla ja televisiolla on julkinen palvelutehtävä

iii. huolehtimaan riittävästi siitä, että radio ja televisio lähettävät ohjelmaa alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

b) i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä toimivan radioaseman perustamista; tai

c) ii) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan televisio-ohjelmien lähettämistä säännöllisesti alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

d) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan auditiivisten ja audiovisuaalisten teosten luomista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä;

e) i) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan ainakin yhden alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä ilmestyvän sanomalehden perustamista ja/tai ylläpitämistä;

¹³⁶ <<http://www.kotus.fi/index.phtml?s=2459>>.

f) ii) soveltamaan olemassa olevia avustuksia koskevia toimenpiteitä myös alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja audiovisuaalisiin ohjelmiin;

2. Sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan vapauden vastaanottaa suoraan naapurimaiden radio- ja televisio-ohjelmia, jos ohjelmat on tuotettu samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli, sekä olemaan estämättä näillä kielillä naapurimaista lähetettyjen radio- ja televisio-ohjelmien jälleenlähetystä.

Lisäksi sopimuspuolet sitoutuvat takaamaan, ettei lehdistön sananvapautta ja vapaata tiedonkulkua millään tavoin rajoiteta samalla tai samantapaisella kielellä kuin alueellinen kieli tai vähemmistökieli ilmestyvissä lehdissä. Koska näiden vapauksien käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai alueellisen koskemattomuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat varmistamaan, että alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien edut ovat edustettuna tai otetaan huomioon sellaisissa elimissä, joita lain nojalla saatetaan perustaa valvomaan joukkoviestimien vapautta ja tasapuolisuutta.

Yleisradio Oy:n toiminnasta

Valtioneuvostolle ei ole raportointikaudella jätetty hakemuksia yksityisen saamenkielisen radio- tai televisiokanavan perustamiseksi.

YLE on panostanut raportointikaudella saamenkielisten ohjelmien turvaamiseen. Saamenkielisten palvelujen kehittäminen sisältyy Yleisradion strategiasuunnitteluun sen eri tasoilla. Lisäksi toimintaa kehitetään Suomen, Ruotsin ja Norjan läheisessä pohjoismaisessa yhteistyössä.

Saamen Radio

YLE Saamen radio lähettää saamenkielistä radio-ohjelmaa Pohjois-Lapin alueella noin 2000 tuntia vuodessa, josta pohjoissaameksi noin 1800 tuntia, koltansaameksi noin 100 tuntia ja inarinsaameksi noin 100 tuntia. Ohjelmisto koostuu musiikista, uutis-, ajankohtais-, kulttuuri-, viihde-, lasten-, nuorten- ja hartausohjelmista. Kerran viikossa lähetettävä lastenohjelma on kolmikielinen, inarin- koltan- ja pohjoissaameksi. Alueelliset uutiset lähetetään arkisin kuusi kertaa päivässä ja pohjoismaiset uutislähetykset viidesti päivässä. Koltan- ja inarinsaameksi lähetetään viikoittainen uutiskatsaus.

Televisiolähetykset

YLE on kehittänyt saamenkielistä televisiotoimintaa aloittamalla syyskuussa 2007 lapsiyleisöille suunnatun 15 minuutin mittaisen *Unna Junná* – lastenohjelman esittämisen. Ohjelma lähetetään sunnuntaisin TV 2:ssa klo 7.45 - 8.00 ja uusintana FST5:ssä klo 10.30 -10.45. Lisäksi *Unna Junná* on nähtävissä TV Finlandin satelliittikanavalla sunnuntaisin klo 7.30.

Ohjelma tekstitetään suomeksi ja ruotsiksi. Ohjelma on pääasiassa pohjoissaameksi. Muutamia inserttejä on tehty myös inarin- ja koltansaameksi. Ohjelmasarja toteutetaan yhteistyössä Ruotsin

Television SVT:n kanssa. Syksyn 2007 aikana lähetettiin 15 ohjelmaa ja vuosina 2008 ja 2009 lähetettiin 30 ohjelmaa lisää.

Television saamenkieliset uutiset, Oddasat, on katsottavissa Pohjois-Suomessa YLE FST5-kanavalla. Valtakunnallinen pikauusinta lähetetään FST5-kanavalla myöhään illalla suomeksi ja ruotsiksi tekstitettynä. TV2 lähettää uutiset suomeksi tekstitettynä uusintana vielä seuraavana aamuna klo 9.00. Perjantain Oddasat on nähtävissä lauantaisin TV-Finlandin kautta Euroopassa.

NRK:n, YLE:n ja SVT:n saamenkieliset toimitukset tuottavat uutiset pohjoismaisena yhteistyönä. Uutislähettykset ovat pääasiassa pohjoissaameksi. Saamenkieliset tv-uutiset lähetetään arkisin 9 viikon kesätaukoa lukuun ottamatta. Ensilähettyksiä on noin 48 tuntia vuodessa. Tämän lisäksi koko saamenkielinen radio-ohjelmatarjonta saatettiin kuuntelijoiden käyttöön myös verkossa. Ylen internetpalvelu Arenassa saamenkielisen radiotoiminnan perustamisen 60-vuotispäivästä 5.10.2007 lukien. Nettiradio tavoittaa nyt myös radion kuuluvuusalueen ulkopuolella asuvan yleisön.

Saamenkieliset lastenohjelmat ovat katsottavissa Ylen Elävässä Arkistossa. Saamenkielisiä tv-uutisia voi myös katsoa YLE Arenassa, jossa lastenohjelmat ovat tarjolla lähetyksen jälkeen kuukauden ajan. Saamen Radion Internet-sivuilla voi kuunnella radiouutisia, jotka ovat saatavissa myös tekstimuodossa. Myös lastenohjelmat sekä inarin- ja koltansaamenkieliset ohjelmat ovat saatavissa *on demand* -palveluna.

Vuonna 2008 apulaisoikeusasiamiehen sijainen otti kantaa Yleisradio Oy:n menettelyyn asiassa, joka koski saamenkielisen tv-ohjelman näyttämättä jättämistä. Ohjelmiston tuottamista voidaan pitää oikeusasiamiehen toimivaltaan kuuluvana julkisena tehtävänä siltä osin kuin kysymys on yleisradiolaisissa ohjelmiston sisällölle ja lähettämislle asetettujen julkisen palvelun erityisvaatimusten täyttymisestä. Yleisen ohjelmapolitiikan, ohjelmistosuunnittelun tai -sijoittelun taikka yksittäisten ohjelmien sisällön valvonta ei sitä vastoin kuulu oikeusasiamiehen toimivaltaan. Tähän viitaten apulaisoikeusasiamiehen sijainen katsoi, ettei tietyn saamenkielisen tv-ohjelman esittämättä jättäminen antanut aihetta epäillä, että YLE:n julkisten palvelujen tarjonta ei täyttäisi yleisradiolain 7 §:ssä asetettuja vaatimuksia.

Saamenkielinen sanomalehdistö

Inarinsaamelaisten *Anarâskielâ servi* -yhdistyksen 4-5 kertaa vuodessa ilmestyvä lehti *Anarâs* (Inarinsaamelainen) saa vuosittain kulttuurilehtitukea opetusministeriöltä. Vuonna 1987 aloitetun julkaisuautiminnan lisäksi yhdistys edistää inarinsaamen kielen kehitystä muun muassa jakamalla stipendejä Inarin koulujen inarinsaamen opiskelijoille, järjestämällä tapahtumia, ylläpitämällä kielipesää sekä julkaisemalla inarinsaamenkielistä musiikkia ja kirjallisuutta.

Saamenkielisestä sanomalehdistöstä on muilta osin kerrottu edellisessä määräraaikaisraportissa.

Lehdistötuki

Vuonna 2007 lehdistötuen jakoperusteet säilyvät entisellään.

Vuoden 2008 alusta alkaen lehdistötuen jakoperuste muutettiin pääosin parlamentaariseksi. Lehdistötuki on tarkoitettu puolueille niiden tiedotustoiminnan ja viestinnän tukemiseen. Vuosittaisen parlamentaarisen lehdistötuen määrä on uudistuksen jälkeen 90 000 euroa kansanedustajaa kohden. Parlamentaarisen lehdistötuen ohella jaetaan uutta harkinnanvaraista lehdistötukea, jonka jakoperusteena on muun muassa vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien tukeminen.

Uudistuksen johdosta lehdistötuen kokonaismäärä nousi 4 236 000 eurolla aiemmasta 14 264 000 euron tasosta.

Liikenne- ja viestintäministeriön sanomalehdistön tuesta annettua asetusta muutettiin vastaavasti kesäkuussa 2008. Vuoden 2008 talousarvioon varattiin 500 000 euron suuruinen määräraha valtakunnallisilla vähemmistökielillä julkaistavien sanomalehtien ja niitä vastaavien sähköisten julkaisujen sekä ruotsinkielisten uutispalvelujen tukemiseen. Tukea voivat hakea ruotsin, saamen ja romanin kielillä sekä viittomakielellä julkaistut sanomalehdet ja verkkojulkaisut sekä ruotsinkielinen uutispalvelu. Tuen tarkoituksena on edistää sananvapautta sekä tiedonvälityksen monipuolisuutta ja moniarvoisuutta.

Yksikään saamenkielinen lehti ei hakenut sanomalehdistötukea vuonna 2008. Mahdollisen saamenkielisen sanomalehden perustaminen riippuu liikenne- ja viestintäministeriön mukaan näin ollen pitkälti saamenkielisten omasta aktiivisuudesta.

12 ARTIKLA: KULTTUURITOIMINTA JA PALVELUT

1. Kulttuuritoiminnan ja palvelujen osalta erityisesti kirjastojen, videolainajien, kulttuurikeskusten, museoiden, arkistojen, akatemioiden, teattereiden ja elokuvateattereiden, samoin kuin kirjallisuus- ja elokuvatuotannon ja populaarikulttuurin, festivaalien ja kulttuurituotannon osalta, mukaan lukien muun muassa uusin teknologia sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla ja sikäli kuin viranomaisilla on toimivaltaa, valtuudet tai mahdollisuus vaikuttaa tällä alalla,

a) rohkaisemaan alueellisille kielille tai vähemmistökielille ominaista ilmaisua ja aloitteellisuutta sekä huolehtimaan näillä kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri tavoin;

b) huolehtimaan alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettujen teosten saatavuudesta eri muodoissa muilla kielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys-, ja tekstitystoimintaa;

c) huolehtimaan muilla kielillä tuotettujen teosten saatavuudesta alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä avustamalla ja kehittämällä käännös-, jälkiäänitys-, päälleäänitys- ja tekstitystoimintaa;

d) varmistamaan, että erilaiset kulttuuritoimintojen järjestämisestä vastaavat elimet soveltuvalla tavalla sisällyttävät alueellisten kielten tai vähemmistökielten ja kulttuurin tuntemuksen ja osaamisen aloittamiinsa tai tukemiinsa hankkeisiin;

e) edistämään toimenpiteitä, joiden avulla voidaan varmistaa, että kulttuuritoiminnasta vastuussa olevilla elimillä on palveluksessaan henkilöstöä, joka hallitsee sekä asianomaisen alueellisen kielen tai vähemmistökielen että muun väestön käyttämän kielen tai kielet;

f) rohkaisemaan alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden edustajien välitöntä osallistumista kulttuuripalvelujen tarjontaan ja kulttuuritoiminnan suunnitteluun;

g) rohkaisemaan ja/tai helpottamaan sellaisen elimen tai sellaisten elinten perustamista, joiden tehtävänä olisi kerätä, tallentaa ja esitellä tai julkaista alueellisilla kielillä tai vähemmistökielillä tuotettuja teoksia;

h) tarvittaessa perustamaan ja/tai edistämään ja rahoittamaan käännöksiä ja terminologista tutkimuspalvelua erityisesti silmällä pitäen asianmukaisen hallinnollisen, kaupallisen, taloudellisen, yhteiskunnallisen, teknisen ja oikeudellisen sanaston ylläpitämistä ja kehittämistä kullakin alueellisella kielellä tai vähemmistökielellä.

2. Jos alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttävien henkilöiden lukumäärä on riittävä muilla kuin sellaisilla alueilla, joilla asianomaista alueellista kieltä tai vähemmistökieltä perinteisesti käytetään, sopimuspuolet sitoutuvat sallimaan, rohkaisemaan ja/tai järjestämään asianmukaista kulttuuritoimintaa ja palveluja edellisen kappaleen mukaisesti.

3. Sopimuspuolet sitoutuvat ulkomailla harjoitetun kulttuuripolitiikkansa osalta kiinnittämään asianmukaista huomiota myös alueellisiin kieliin tai vähemmistökieliin sekä kulttuureihin, joita ne heijastavat.

Saamelaiskulttuurin rahoitus

Saamenkielisen kulttuurin ja järjestötoiminnan tukemiseen osoitetaan vuosittain erillinen määräraha valtion talousarviossa. Määrärahan hakumenettelystä on kerrottu edellisessä määräaikaisraportissa.

Raportointikaudella määrärahaa on jaettu seuraavasti:

Vuosi	Määräraha/€	Avustuksia myönnetty/kpl
2006	168 000	57
2007	168 000	47
2008	180 000	56
2009	205 000	

Varsinaisen kulttuurimäärärahan taso on pysynyt raportointikaudella ennallaan. Sen sijaan saamelaiskulttuurille opetusministeriön muista määrärahoista myönnetty tuki on lisääntynyt jonkin verran erityisesti nuorisotoiminnan osalta.

Lasten ja nuorten kulttuuritoiminta

Opetusministeriö on pyrkinyt vahvistamaan tukeaan saamelaisnuorten aktiiviselle kansalaisuudelle osana valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaa 2007–2011.¹³⁷

Lasten kulttuurikeskushankkeita on raportointikaudella jatkettu. Saamelainen lastenkulttuurikeskus tukee saamelaislasten ja – nuorten kieltä ja kulttuuria muun muassa leikin, taidekasvatuksen, näyttelytoiminnan ja festivaalien kautta. Lastenkulttuurikeskuksen toimintaa rahoittavat opetusministeriö, saamelaisten kotiseutualueen kunnat ja saamelaiskäräjät. Rahoituspäätös tehdään vuosittain ja opetusministeriön rahoitusosuus on korkeintaan puolet.

Lastenkulttuurikeskusten verkosto Taikalamppu on jatkanut toimintaansa. Toiminta on raportointikaudella laajentunut ja käsittää perinteisen kulttuuritoimijoiden lisäksi laajempaa taide- ja kulttuurikasvatusta, terveyttä ja hyvinvointia koskevia palveluita. Toimikaudella 2009–2013 Taikalamppuun kuuluvat saamelaiskäräjien lisäksi Kemin, Kemijärven, Rovaniemen ja Tornion kaupungit sekä Ranuan kunta.

¹³⁷ Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007-2011.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisopolitiikka/kehittaemisohjelma/liitteet/lapsi_ja_nuorisopolitiikan_kehittamisohjelma.pdf>.

Saamelaisten omat itsehallintoelimet ovat vuoden 2008 aikana kannanotoissaan asettaneet lasten ja nuorten kielellisten oikeuksien turvaamisen tärkeälle sijalle. Saamelaiskäräjät on järjestänyt vuosittain saamelaisnuorten taidetapahtuman yhteistyössä kuntien ja saamelaisjärjestöjen kanssa. Tapahtumaan on kutsuttu kaikki nuoret, jotka osallistuvat saamen kielen tai saamenkieliseen opetukseen.

Saamelaisnuorten nuorisoelementin perustamista saamelaiskäräjien yhteyteen on suunniteltu asiaa valmistelevalle työryhmälle. Opetusministeriön rahoittama projekti on ollut käynnissä vuoden 2009 alusta lähtien ja ministeriö on myöntänyt saamelaiskäräjille 40 000 euron lisävastuun suunnittelutyön jatkamiseen.

Lapsiasiainvaltuutetun mukaan valtaväestön aikuisille ja koululaisille tulisi antaa enemmän tietoa saamelaisten nykyelämästä ja kulttuurista. Tietoa tulisi antaa sekä osana opetusta että laajempien viestintäkampanjoiden muodossa. Tukea tarvittaisiin myös saamelaislasten ja – nuorten järjestöille sekä saamelaisnuorten kesken järjestettävälle internet- ja muulle nuorisotyölle. Valtioneuvoston lapsi- ja nuorisopolitiittiseen kehittämissuunnitelman mukaan yhdenvertaisuutta edistetään ja syrjintää ennaltaehkäistään tekemällä saamelaiskulttuuria aikaisempaa tunnetuksi osana eri koulutusasteilla annettavaa opetusta.¹³⁸

Saamelaiskulttuurikeskus

Saamelaiskulttuurikeskuksen toteuttamiseksi on järjestetty arkkitehtikilpailu, jonka ratkettua keskuksen suunnittelutyö käynnistyy vuoden 2009 alussa. Rakennuksen arvioidaan valmistuvan vuonna 2012.

Saamelaiskulttuurikeskus tulee valmistuttuaan olemaan Suomen saamelaisten hallinnon ja kulttuurin keskus. Keskuksen tarkoituksena on luoda saamelaisille paremmat edellytykset omaehtoisesti ylläpitää ja kehittää kieltään, kulttuuriaan ja elinkeinotoimintaansa sekä hoitaa ja kehittää kulttuuri-itsehallintoaan. Kulttuurikeskus parantaa mahdollisuuksia levittää tietoa saamelaisista alkuperäiskansana.

Lapin lääninhallitus on myöntänyt saamelaiskulttuurikeskuksen rahoittamiseen viisi miljoonaa euroa Euroopan unionin aluekehitysrahaston varoja.

13 ARTIKLA: TALOUS- JA YHTEISKUNTAELÄMÄ

1. Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat koko maassa

a) poistamaan lainsäädännöstään kaikki määräykset, jotka perusteettomasti kieltävät tai rajoittavat alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä talous- ja yhteiskuntaelämää liittyvissä asiakirjoissa, erityisesti työsopimuksissa ja teknisissä asiakirjoissa kuten tuotteiden tai laitteiden käyttöohjeissa;

c) vastustamaan käytäntöjä, joiden tavoitteena on alueellisten kielten tai vähemmistökielten käytön rajoittaminen talous- ja yhteiskuntaelämässä;

d) helpottamaan ja/tai rohkaisemaan alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä muillakin kuin edellä olevissa kohdissa mainituilla keinoilla.

¹³⁸ Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämissuunnitelma 2007–2011, s. 21.

2. Talous- ja yhteiskuntatoiminnan osalta sopimuspuolet sitoutuvat vähemmistökielialueilla sikäli kuin julkiset viranomaiset ovat alalla toimivaltaisia ja siinä määrin kuin kohtuudella voidaan katsoa mahdolliseksi,

b) järjestämään välittömästi alaisuudessaan olevilla talous- ja yhteiskuntasektoreilla (julkisella sektorilla) toimintoja, joiden tarkoituksena on edistää alueellisten kielten tai vähemmistökielten käyttöä;

c) varmistamaan, että sosiaalialan hoitolaitoksissa kuten sairaaloissa, vanhainkodeissa ja hoitoloissa on mahdollisuudet vastaanottaa ja hoitaa sairauden tai vanhuuden johdosta tai muusta syystä hoitoa tarvitsevia alueellista kieltä tai vähemmistökieltä käyttäviä henkilöitä heidän omalla kielellään;

Potilaan oikeudet

Saamenkielisten potilaiden kielellisiä oikeuksia koskevasta lainsäädännöstä on kerrottu edellisessä määräaikaisraportissa.

Saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi on raportointikaudella myönnetty valtionavustuksena vuosittain 600 000 euron suuruinen kiinteä määräraha. Saamelaiskäräjät vastaavat valtionavustuksen maksamisesta saamelaisten kotiseutualueen kunnille saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen saatavuuden turvaamiseksi.

Sosiaali- ja terveysministeriö on valtakunnallisen sosiaali- ja terveyspolitiikan kehittämissuunnitelman mukaan asettanut viisi alueellista johtoryhmää, joiden tehtävänä on tukea sosiaali- ja terveyspolitiikan toteutumista aluetasolla. Johtoryhmät laativat alueelliset kehittämistoiminnan suunnitelmat, jotka huomioidaan alueellisessa sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisessä sekä päätettäessä kehittämisrahoituksesta. Toimeenpanosuunnitelman mukaan alueellisessa kehittämissuunnitelmassa huomioidaan erikseen ruotsinkielisten ja saamenkielisten palvelujen kehittäminen.¹³⁹

Saamelaisneuvoston mukaan erityisesti saamenkielisten sairaala-, vanhainkoti- ja hoitolaitospalveluiden saatavuus saamen kielellä on yhä puutteellista. Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ei myöskään ole saatavilla saamelaiskulttuuriin ja -kieliin perustuvaa, sosiaali- ja terveyspalveluita käsittelevää neuvontamateriaalia, lasten kasvatusoppaita tai lasten kielellistä edistymistä mittaavia testejä.

Lapsiasiainvaltuutetun mukaan saamelaisille tarjottavien sosiaali- ja perhepalveluiden yhteyden olisi kehitettävä tapoja tukea saamelaisvanhempia ottaen huomioon, että osalla heistä on vaikeita kokemuksia heidän omassa lapsuudessaan sovelletusta sulauttamispolitiikasta. Lisäksi saamen kieli ja kulttuuritausta olisi huomioitava entistä paremmin lastensuojelutyössä ja lasten sijoituksissa kodin ulkopuolelle. Vaikka vuoden 2008 alussa voimaantulleen lastensuojelulain (417/2007) sisältämä lapsen edun määritelmä (4 §) käsittää lapsen etnisen ja kielellisen taustan huomioimisen, tähän liittyvää käytännön työtä on tehty toistaiseksi vähän.

Utsjoen kunnan mukaan saamelaislasten kielellisen kehityksen testit ovat kehitteillä, mutta niiden käyttämiseen tarvitaan ammattitaitoista saamenkielistä neuvola- ja kouluterveydenhoitohenkilökuntaa. Jos neuvolassa ja kouluterveydenhoidossa ei löydy saamenkielentaitoista henkilökuntaa, saamenkielisten lasten kehitysviiveiden havaitseminen saattaa viivästyä huomattavasti. Saamelaislasten tavallinen kanssakäyminen ja kielellinen ymmärrys tapahtuu ainoastaan saamenkielisen henkilökunnan kautta.

¹³⁹ Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehitysohjelma KASTE 2008-2011.

Utsjoen kunnan mukaan puutteelliset saamenkieliset psykologia-, puheterapia- ja toimintaterapiapalvelut haittaavat tai peräti estävät erityisesti saamenkielisten lasten kuntoutusta. Myöskään saamenkielisten laitos- tai avopalveluhoidossa olevien vanhusten omakielinen hoito ei kunnassa toteudu ja dementoituneet saamelaisvanhukset tarvitsevat kipeästi omakielisen dementiakodin.

Vähemmistövaltuutettu on pyytänyt syrjintälautakuntaa tutkimaan, oliko Enontekiön kunta lasten päivähoitoa, terveyspalveluita, vanhustenpalveluita ja perusopetusta järjestäessään toiminut yhdenvertaisuuslain ja erityislakien syrjintäkieltojen vastaisesti, ja kieltämään sakon uhalla Enontekiön kuntaa jatkamasta tai uusimasta kunnassa asuviin saamelaisiin kohdistuvaa syrjivää menettelyä. Syrjintälautakunta totesi Enontekiön kunnan olevan saamelaisten kotiseutualuetta, jolloin viranomaisilla on saamen kielilain mukaan erityinen velvollisuus huolehtia julkisten palveluiden saatavuudesta saamenkielellä. Syrjintälautakunta katsoi, että saamelaisilla lapsilla oli laissa säädetty oikeus päivähoitoon omalla äidinkielellään yhtäläisesti suomenkielisten lasten kanssa, ja saamelaisilla oikeus saamenkielisiin terveyspalveluihin, vanhustenpalveluihin ja perusopetukseen. Enontekiön kunta ei osoittanut, että se olisi ryhtynyt riittäviin toimenpiteisiin näiden lakisääteisten palveluiden asianmukaiseksi järjestämiseksi saamenkieliselle väestölle. Enontekiön kunnan katsottiin syrjineen saamenkielistä väestöä heidän etnisen taustansa perusteella. Syrjintäkiellon välittömäksi noudattamiseksi Enontekiön kunnalle asetettiin uhkasakko.¹⁴⁰

Hätäkeskukset

Saamelaisten kotiseutualueen hätäkeskuspalveluista vastaa Rovaniemellä sijaitseva Lapin hätäkeskus.

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista hätäkeskuspalveluiden yhteydessä on arvioitu saamen kielilain toteutumista käsittelevässä kertomuksessa.¹⁴¹ Kertomuksen mukaan kaksi Lapin hätäkeskuksen työntekijää osasi kertomusta laadittaessa saamen kielen alkeet. Saamenkielistä hätäkeskuspäivystäjän pätevyyden omaavaa henkilökuntaa ei ollut onnistuttu rekrytoimaan. Lapin hätäkeskuksesta ei edelleenkään saa saamenkielistä palvelua, eikä keskuksen esitettä ole julkaistu saamen kielellä. Kertomuksen mukaan saamenkielisten hätäkeskuspalveluiden puute saattaa vaikeuttaa avunsaantia.¹⁴²

Saamelaisneuvosto pitää hätäkeskuksia koskevaa tilannetta ongelmallisena erityisesti niiden saamelaislasten ja -vanhusten osalta, jotka eivät osaa suomen kieltä.

14 ARTIKLA: YHTEYDET VALTAKUNNAN RAJOJEN YLI

Sopimuspuolet sitoutuvat

a) soveltamaan voimassaolevia kahden- ja monenvälisiä sopimuksia, jotka ovat niitä sitovia sellaisiin muihin valtioihin nähden, joissa käytetään samaa tai samankaltaista kieltä, tai tarvittaessa pyrkii tekemään mainitunlaisia sopimuksia siten, että asianomaisten valtioiden samaa kieltä käyttävän väestön yhteyksiä kulttuurin, koulutuksen, tiedotustoiminnan, ammattikoulutuksen ja jatkuvan koulutuksen alalla edistetään;

b) helpottamaan ja/tai edistämään alueellisten kielten tai vähemmistökielten eduksi yhteistyötä valtakunnan rajojen yli erityisesti niiden alueellisten tai paikallisten viranomaisten välillä, joiden alueella käytetään samaa tai samankaltaista kieltä.

¹⁴⁰ Syrjintälautakunnan päätös d:nro 2008-367/Pe-2.

¹⁴¹ Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006. Saamelaiskäräjät 2008.

¹⁴² Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004-2006, Saamelaiskäräjät 2008, s. 135-137.

Luonnos Pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi

Luonnosta pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi valmistellut asiantuntijaryhmä luovutti mietintönsä saamelaisasioista Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa vastaaville ministereille (saameministereille) ja saamelaiskäräjien puheenjohtajille (saamepresidenteille) heidän vuosittaisen kokouksensa yhteydessä Helsingissä 16.11.2005. Asiantuntijaryhmään kuului kustakin maasta kaksi jäsentä ja kaksi varajäsentä, joista toinen jäsen ja hänen varajäsenensä olivat kunkin maan hallituksen ja toinen asianomaisten saamelaiskäräjien nimeämiä.

Mietinnöstä järjestettiin kansallinen lausuntokierros kaikissa kolmessa maassa. Lausuntopalautteen perusteella sopimusluonnos ei näytä olevan sellaisenaan hyväksyttävissä sen enempää Suomessa, Ruotsissa kuin Norjassakaan. Sopimusluonnoksen katsotaan kuitenkin muodostavan hyvän lähtökohdan varsinaisille sopimusneuvotteluille. Luonnos pohjoismaiseksi saamelaisopimukseksi sisältää määräyksiä myös yli rajojen ulottuvasta yhteistyöstä sekä saamen kielten opetuksesta ja opiskelusta.

Oikeusministeriö asetti 8.1.2009 työryhmän, jonka tehtävänä on laatia arvio sopimusluonnoksen suhteesta Suomen perustuslakiin ja muuhun kansalliseen lainsäädäntöön sekä Suomen sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin. Työryhmä luovutti mietintönsä syksyllä 2009. Saameministerit ja saamepresidentit päättävät sopimusneuvottelujen jatkamistavasta.

LIITE 1

EUROOPAN NEUVOSTO

MINISTERIKOMITEA

Suositus CM/RecChL(2007)7

Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan soveltamisesta Suomessa

(jonka ministerikomitea on hyväksynyt 21 päivänä marraskuuta 2007 ministereiden varajäsenten 1011. kokouksessa)

Ministerikomitea

alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan 16 artiklan mukaisesti

ottaen huomioon Suomen tasavallan 9. marraskuuta 1994 tallettaman ratifioimiskirjan,

ottaen huomioon alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan asiantuntijakomitean arvion peruskirjan soveltamisesta Suomessa,

pitäen mielessä, että tämä arvio perustuu Suomen kolmannessa määräaikaisessa selonteossaan antamiin tietoihin, Suomen viranomaisten antamiin täydentäviin tietoihin, Suomessa laillisesti perustettujen yhteisöjen ja yhdistysten toimittamiin tietoihin sekä asiantuntijakomitean maavierailunsa aikana saamiin tietoihin,

ottaen huomioon Suomen viranomaisten toimittamat kommentit asiantuntijakomitean selvityksen sisällöstä,

suosittelee, että Suomen viranomaiset ottavat huomioon kaikki asiantuntijakomitean huomiot ja ensisijaisesti:

vahvistavat edelleen saamenkielistä koulutusta, erityisesti kehittämällä järjestelmällisen politiikan ja pitkän aikavälin rahoitussuunnitelman,

ryhtyvät pikaisesti toimiin suojellakseen ja edistääkseen inarin- ja koltansaamea, jotka ovat edelleen erityisen uhanalaisia kieliä, varsinkin järjestämällä pysyviä kielipesiä,

kehittävät edelleen saamen kielen käyttöä joukkoviestimissä, erityisesti televisiossa ja sanomalehdistössä, tarvittaessa yhteistyössä muiden Pohjoismaiden kanssa,

toteuttavat lisätoimia varmistaakseen ruotsin- ja saamenkielisten sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden,

kehittävät ja toteuttavat innovatiivisia strategioita romaniopettajien kouluttamiseksi sekä laajentavat romanikielisen oppimateriaalin tuotantoa.

LIITE 2

KIRJALLISUUS

Raportit, esitteet ja oppaat

Asiointi omalla kielellä. Uuden kielilain täytäntöönpanon tukihankkeen loppuraportti. Valtiovarainministeriö. Työryhmämuistio 15a/2004.

Gullberg, Tom – Forsgård, Nils Erik - Mickwitz, Joachim: Finskt krig – svenskt arv. Finlands historia genom nyckelhålet 1808-1809. Svenska litteratursällskapet i Finland och Söderström & Co Förlags Ab 2008.

Herberts, Kjell: Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv. Språkbarometern 2008. Åbo Akademi, Vasa 2008.

Kauppinen, Marja-Liisa: Omakieliset sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut kaksikielisissä kunnissa. Stakes raportteja 4/2008, < <http://www.stakes.fi/verkkojulkaisut/raportit/R4-2008-VERKKO.pdf>>.

Koulutus- ja tutkimus 2007-2012. Kehittämissuunnitelma. Opetusministeriön julkaisuja 2008:9, < <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm09.pdf?lang=fi>>.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2007–2011. Opetusministeriön julkaisuja 2008:21.

Länsman, Anne: Saamen kieli pääkaupunkiseudulla. Vähemmistövaltuutetun julkaisusarja 5, 2008, <[http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/tutkimus_netiversio_lansman/\\$file/tutkimus_netiversio_lansman.pdf](http://www.intermin.fi/intermin/vvt/home.nsf/files/tutkimus_netiversio_lansman/$file/tutkimus_netiversio_lansman.pdf)>.

Parempaa vuorovaikutusta – Parempaa valmistelua. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35a/2008.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus 2004, <http://www02.oph.fi/ops/perusopetus/pops_web.pdf>.

Perustuslaki 2008 -työryhmän muistio. Oikeusministeriö. Työryhmämietintö 2008:8.

Rasmus, Minna: Saamelaislasten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomen saamelaisalueella. Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 1:2008, < http://www.lapsiasia.fi/c/document_library/get_file?folderId=101063&name=DLFE-8153.pdf>.

Romanikielen kielipoliittinen ohjelma. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 156. Helsinki 2009.

Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaiskäräjien koulutusraportti N:o 1. Saamelaiskäräjät 2008b.

Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006. Saamelaiskäräjät 2008, < http://www.samediggi.fi/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=113&Itemid=10>.

Selvitys vähemmistövaltuutetulle. Venäjänkielisenä Suomessa 2008. Jekaterina Tantt, Helsinki 2008.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehitysohjelma KASTE 2008-2011. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2008:6,
<http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=28707&name=DLFE-3683.pdf&title=Sosiaali__ja_terveydenhuollon_kansallinen_kehittamisohjelma_KASTE_2008_2011_fi.pdf>.

Suomen kolmas raportti alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan täytäntöönpanosta. Helmikuu 2006.

Suomen kolmas raportti kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta. Helmikuu 2010.

Säädösehdotusten vaikutusten arviointi. Ohjeet. Oikeusministeriön julkaisuja 2007:6.

Taiteen ja kulttuurin Venäjä-ohjelma. Opetusministeriön julkaisuja 2005:29.

Toiminnan kehittäminen. Ruotsinkielisen palvelun arvioinnin käsikirja. Suomen kuntaliitto 2007.

Toiminta- ja taloussuunnitelma 2010–2013. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. Kotus 2008.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006. Oikeusministeriö 2006,
<<http://www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Muutjulkaisut/1198084778540>>.

Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009. Oikeusministeriö 2009,
<<http://www.om.fi/1236880953561>>.

Valtioneuvoston selonteko Eduskunnalle Suomen ihmisoikeuspolitiikasta 2009. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 7/2009, <<http://formin.finland.fi/public/download.aspx?ID=46224&GUID={045DC6A7-8E7F-447D-A030-76487A4148F7}>>.

Päätökset

Syrjintälautakunta 2008–25/Pe-2.

Syrjintälautakunta 2008-367/Pe-2.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut 127/4/2008, 3433/2/06, 3086/4/06, 1600/4/05, 3882/4/05 ja 2938/4/04.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisut 3547/4/06, 354/4/06, 2710/4/06, 883/2/05, 3107/4/04, 2318/4/04, 2436/4/04, 2647/4/04, 1538/04 ja 24/4/06.

RAPORTIN LIITTEET

Suomen neljännen alueellisia tai vähemmistökieliä koskevan peruskirjan täytäntöönpanosta annetun raportin liitteinä toimitetaan seuraavat kansalliset lait sekä lainvalmisteluasiakirjat.

Määräaikaisraportissa mainitut säädökset ovat saatavilla valtion säädöstietopankki Finlexistä osoitteesta <www.finlex.fi>.

Act amending Section 2 of the Act on the Ombudsman for Minorities and the National Discrimination Tribunal of Finland (*laki vähemmistövaltuutetusta ja syrjintälautakunnasta annetun lain 2 §:n muuttamisesta, lag om ändring av 2 § i lagen om minoritetsombudsmannen och diskrimineringsnämnden; 679/2008*).

Act on Restructuring Local Government and Services (*laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta, lag om en kommun – och servicestruktureform; 169/2007*)

Act on Yleisradio Oy (1380/1993, as amended by Act 635/2005)

Child Welfare Act (417/2007, as amended by Act 1390/2007)

Decree on the Advisory Board for Ethnic Relations (*valtioneuvoston asetus etnisten suhteiden neuvottelukunnasta, statsrådets förordning om delegationen för etniska relationer; 352/2008*)

Decree on the Enforcement of the Language Act (*valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta, statsrådets förordning om verkställigheten av språklagen; 433/2004*)

Decree of the Ministry of Education on the criteria for granting Government subsidies for supplementary instruction in basic and general upper secondary education of pupils with foreign languages, Sámi or Roma as their mother tongue (*opetusministeriön asetus vieraskielisten sekä saamen- ja romanikielisten oppilaiden täydentävään opetukseen perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa myönnettävän valtionavustuksen perusteista, undervisningsministeriets förordning om grunderna för statsunderstöd som beviljas för kompletterande undervisning i den grundläggande utbildningen och gymnasieutbildningen för elever med främmande språk, samiska och romani som modersmål; 392/2007*)

Decree on Press Subsidies (*valtioneuvoston asetus sanomalehdistön tuesta, statsrådets förordning om stöd för tidningspressen; 389/2008*).

Government Bill to the Parliament on Legislation on the Reform Project for Regional Administration (*hallituksen esitys eduskunnalle aluehallinnon uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi, HE 59/2009 vp; regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lagstiftning om revidering av regionförvaltningen, RP 59/2009 rd*).

Non-discrimination Act (21/2004, as amended by Act 50/2006)

Sámi Language Act (1086/2003)

Raportit

Report of the Government on the application of language legislation 2009.